

**T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKUNDA KARZ AKDİ
VE
BAZI GÜNCEL UYGULAMALARI**

AYŞE KARAÇAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ACAR

Konya - 2020

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe KARAÇAM		
	Numarası	17810601235		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ / İSLÂM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	İSLÂM HUKUKUNDA KARZ AKDİ VE BAZI GÜNCEL UYGULAMALARI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

AYŞE KARAÇAM

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe KARAÇAM		
	Numarası	17810601235		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLÂM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ACAR		
Tezin Adı	İSLAM HUKUKUNDA KARZ AKDİ VE BAZI GÜNCEL UYGULAMALARI			

Karz akdi İslam hukukunda yer alan çok yönlü bir akit çeşididir. Teberru özelliğinin yanı sıra sosyal yönü ile dayanışma ve yardımlaşmaya, üretime ve faizli işlemlerin azalmasına olumlu katkısı vardır. Bu sebeple tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de uygulanabilmesi önemlidir.

Bu çalışma yukarıda bahsedilen düşünceler üzerine bir çözüm olması temennisi ile oluşturulmuştur. Böylece insanlık tarihinden beri muameleat işlemlerinde farklı uygulama şekilleri ile birlikte var olmuş karz akdinin İslâm hukukundaki yeri ve güncel bazı uygulama örnekleri incelenerek işlevselliğinin artırılması ve hukuk bilimine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Giriş ve iki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde karz akdinin İslam hukukundaki yeri ve akdin hukuki çerçevesi ortaya konulmaya çalışılmış problematiğine dair bazı konular ile akdin bazı akidlerle mukayesesi incelenmiş Osmanlı para vakıflarına değinilmiştir. İkinci bölümde ise akdin günümüzdeki bazı uygulamaları, dünya ve Türkiye örnekleri, katılım bankalarındaki uygulamaları, İslami mikro finans konuları akdin kurumsal bazı uygulama modelleri incelenmiştir. Son bölümde karz akdine dair kanaatimiz olan bazı uygulama önerilerinde bulunup sonuç bölümündeki değerlendirmelerimiz ile çalışmamız sonlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karz-ı hasen, Karz akdi, Ödünç verme.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ayşe KARAÇAM		
	Student Number	17810601235		
	Department	Basic Islamic Sciences / Islam Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ACAR		
Title of the Thesis/Dissertation	LOAN CONTRACT (QARD) IN ISLAMIC LAW AND SOME CONTEMPORARY APPLICATIONS			

Loan contract is a versatile type of contract in Islamic law. In addition to the donation feature, it has a positive contribution to solidarity and solidarity with social aspects, production and reduction of interest rate transactions. For this reason, it is important that it can be applied today as in the historical process.

This study has been created with the hope that there will be a solution on the thoughts mentioned above. Thus, it has been aimed to increase the functionality and contribute to the science of law by examining the place of the loan contract that has existed with different application forms in shopping transactions since the history of humanity and some current application examples.

In the first part of the study, which consists of an introduction and two parts, the place of the loan contract in Islamic law and the legal framework of the contract has been tried to be revealed. Some applications of the second part of today's agreement, the world and Turkey samples, applications in participation banks, Islamic microfinance institutional some practice models contractual issues have been examined. In the last part, we have made some suggestions for application that we have an opinion about, and we have ended with our evaluations in the conclusion section.

Keywords: İslamic law, qard-e hasen (loan to Allah), loan contract, micro finans.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	İ
KISALTMALAR	İİİ
ÖNSÖZ	İV
GİRİŞ	1
KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI, YÖNTEM VE KAYNAKLARI	1
I. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI.....	1
II. YÖNTEM VE KAYNAKLAR.....	3
A. Klasik Kaynaklar.....	4
B. Güncel Kaynaklar.....	5
1. BÖLÜM	6
KARZ AKDİNİN KAVRAMSAL ANALİZİ VE UNSURLARI	6
1.1. KAVRAMSAL ANALİZ	6
1.1.1. ANLAM TAHLİLİ.....	6
1.1.2. İSTİLÂHÎ ANLAM.....	7
1.2. KARZ AKDİNİN HUKUKİ YÖNÜ VE BAĞLAYICILIĞI	10
1.3. KARZ AKDİNİN KURULUŞU	16
1.3.1. TARAFLAR, İRADE BEYANI VE KONUSU.....	16
1.3.1.1. Karz Akdinin Tarafları:.....	16
1.3.1.2. Karz Akdinde İrade Beyanı:.....	18
1.3.1.3. Karz Akdinin Konusu (Mislilik ve Kıyemiliği).....	20
1.4. KARZ AKDİNİN HÜKÜMLERİ	24
1.4.1. KARZ AKDİNİN TARAFLARININ HAK VE SORUMLULUKLARI.....	24
1.4.1.1. Karz Veren Kişi (Mukriz):.....	24
1.4.1.2. Karz Alan Kişi (Müstakriz).....	28
1.5. KARZ AKDİNDE VADE, MENFAAT, DEĞER KAYBI (ENFLASYON)	32
1.5.1. KARZ AKDİNDE VADE.....	32
1.5.2. KARZ AKDİNDE MENFAAT.....	36
1.5.3. KARZDA DEĞER KAYBI (ENFLASYON).....	42
1.6. KARZ AKDİNİN SONLANDIRILMASI	46
1.6.1. İFA (BORCUN ÖDENMESİ):.....	46
1.6.2. İBRÂ VE SULH.....	46
1.6.3. FESH (İSTEĞE BAĞLI SONLANDIRMA):.....	47
1.6.4. İTLÂF (REHİNİN ALACAKLININ ELİNDE TELEF OLMASI).....	47
1.6.5. VASİYET.....	47
1.6.6. MÜRÛR-İ ZAMAN (ZAMAN AŞIMI).....	48
1.7. KARZ AKDİNİN BAZI AKİDLERLE MUKAYESESİ	48
1.7.1. KARZ AKDİ VE BEY'.....	48
1.7.2. KARZ AKDİ, ARİYET, VEDİA VE HİBE.....	49
1.7.3. KARZ AKDİ VE SELEM.....	52
1.7.4. KARZ AKDİ, BEYU'L-İNE VE BEYU'L-VEFA.....	53
1.8. OSMANLI PARA VAKIFLARI VE KARZ UYGULAMASI	53

1.8.1. VAKIF KAVRAMI.....	53
1.8.2. PARA VAKIFLARI.....	54
1.8.3. PARA VAKIFLARININ TARİHİ GELİŞİMİ.....	56
1.8.4. PARA VAKIFLARININ İŞLEYİŞİ.....	59
1.9. SADAKA TAŞI.....	61
1.10. MECELLE FORMATINA UYGUN KARZLA ALAKALI MADDELER	63
2. BÖLÜM:	69
KARZ AKDİ İLE İLGİLİ GÜNCEL BAZI KURUMSAL UYGULAMALAR	69
2.1. KARZ AKDİNİN DÜNYA ÖRNEKLERİ	69
2.1.1. İSLAMİ BANKALARIN GELİŞİMİ VE KARZ İHTİYACININ OLUŞUMU.....	69
2.1.2. KARZ AKDİNİN DÜNYA'DAKİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ	75
2.1.3. KARZ AKDİNİN TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ	76
2.2. KATILIM BANKALARI VADESİZ HESAPLARI VE KARZ UYGULAMASI.....	78
2.2.1. KATILIM BANKALARI VE GELENEKSEL BANKALARIN İŞLEYİŞİ VE BAZI FARKLILIKLARI	78
2.2.2. KATILIM BANKALARI VADESİZ / CARİ HESAPLARI VE KARZ UYGULAMASI	81
2.2.3. KATILIM BANKALARINDAKİ VADESİZ/CARİ ALTIN MEVDUAT HESABI VE KARZ UYGULAMASI.....	88
2.3. İSLAMİ MİKROFİNANS VE KARZ UYGULAMASI	92
2.3.1. MUDARABE VE MUŞÂREKE	92
2.3.2. LEASİNG.....	92
2.3.3. MURABAHA.....	92
2.3.4. MAL KARŞILIĞI VESAİKİN ALIM-SATIMI	93
2.3.5. İSLAMİ MİKRO FİNANSIN OLUŞUMU VE KARZ AKDİ.....	93
2.4. KARZ-I HASEN UYGULAMASINA DAİR YENİ BİR TEKLİF	97
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	106

KISALTMALAR

AAOIFI: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
(İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Kurumu)

b. : İbn

bkz. : Bakınız

BK : Borçlar Kanunu

C : cilt

CC : Celle Celaluhu

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

E : Esas

f. : Fıkra

İİT : İslam İş birliği Teşkilatı

m. : Madde

MK : Türk Medeni Kanunu

Müsiad: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği

Nr. : Numara

ö. : Ölümü

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi Vesellem

TBK : Türk Borçlar Kanunu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TK : Ticaret Kanunu

TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TKHK : Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

trc. : Tercüme Eden

ty. : Tarih yok

üni. : Üniversite

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

ÖNSÖZ

Hamd Allah'a, salât ve selâm Rasûlüne olsun.

İnsanlığın dünya ve ahiret saadetini tesis eden İslâm bunu gerçekleştirmek için birtakım kurallar ve prensipler koymuştur. Bu prensiplerin teorik alandan pratik alana geçmesi için hayata yansması kaçınılmazdır.

Kur'an ve Sünnette ortaya konulan emirlerin ve temel prensiplerden mü'minleri ilgilendiren en önemlisi olan muamelat konusu, insanın Yaratıcısı ve topluma karşı görev ve sorumluluklarını düzenler.

İnsanlık tarihine baktığımızda geçmiş dönemlerden beri devam eden insan ilişkilerinin uzantısı çeşitli muamelat akidleri ve bu akidler içerisinde de karz akdinin farklı uygulama şekilleri ile varlığının söz konusu olduğunu görürüz.

İslâm hukuku ile karz akdi teori ve pratiğinin şekillenmesi ile en mücehhez halini almış ve muamelat bölümünde ki akidler içerisinde yerini almıştır. Karz akdi İslâm hukukundaki akit çeşitleri içerisinde hukukiliğinin yanında çok yönlü bir akit çeşididir. Teberru akitleri kapsamında olmakla birlikte insani, ahlaki, sosyal diğer yönleri ile birlikte gerek bireysel ve gerek toplumsal açıdan erdemin tesisine katkı sağlayan bir akit çeşididir.

Kur'an-ı Kerimde de Hadid Suresi 11. ayette “*Allah'a güzel bir borç verenlere (karz-ı hasen) bunların karşılığını Allah kat kat verecektir. Onlar için pek değerli bir mükâfat da vardır*” buyurulmuş ve bu akdin önemine işaret edilmiştir.

Bu ayette belirtilen karz-ı hasen uygulaması ile sadece Allah (c.c.) rızasını kazanmak amacıyla borç vermek, yardımlaşmak ön plandadır. Bu durum toplumsal barış ve refahın sağlanmasına da katkı sağlamakta, ihtiyaç sahibi ile yardımseveri maddî olduğu kadar manevî olarak da yakınlaştırmaktadır. Yakınlaşmaya, yardımlaşmaya, kardeşliğe ve erdemin tesisine vesile olan karz-ı hasen uygulaması geçmiş toplumlarda sıklıkla uygulandığı gibi günümüz insanları için de ne kadar önemli olduğu aşikârdır.

Bu sâiklerle nazarı dikkate alınıp karz akdinin hukuki varlık sahasının araştırılarak uygulama örneklerinin incelenmesi hukuk bilimine katkı sağlaması

yanında akdin kurumsal örneklerinin incelenmesi de işlevselliğinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışmamın hazırlanma sürecinde yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Acar'a şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca gerek ders içinde gerekse ders dışındaki istişarelerimde bilgi ve görüşlerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Orhan Çeker, Dr. Öğr. Üyesi Necmeddin Güney ile tez savunmasında değerli katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Fatiha BOZBAŞ hanımefendiye ve tezin tashih ve tertiple ilgili düzenlemelerine destek veren eşim Ahmet Karaçam'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Gayretimizi muvaffakiyetimize tebdil eden Rabbimize hamdolsun...

Ayşe KARAÇAM
Konya - 2020

GİRİŞ

KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI, YÖNTEM VE KAYNAKLARI

I. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI

İktisat tarihine bakıldığında, ekonomik alanda tartışılan ve çözüm aranan konuların başında faiz konusu gelmektedir. Yaşadığımız yüzyıldaki devletlerin ekonomilerinin temelini oluşturan faiz, azınlık durumundaki sermaye sahiplerine fayda sağlarken diğer tarafta sermaye ihtiyacı olanların da en büyük sıkıntılarından birini teşkil etmektedir. Faiz, yatırımların, girişimciliğin ve üretimin azalmasına, yoksulluğun artmasına sebep olmaktadır. Buna karşılık sermaye sahibi olan azınlığın zenginleşmesine ve güçlenmesine sebep olan faiz, aynı zamanda toplumsal kutuplaşmaya, ahlâkın ve toplumsal düzenin bozulmasına sebep olmaktadır.

Servetin belirli bir kişi veya kişilerde toplanması, toplumun geri kalan kesimi için maddî ve manevî bir sorun oluşturmaktadır. İşte bu noktada “paylaşmak” neredeyse tüm toplumlar için zaruret arz etmektedir. Bir tarafın bolluk içinde, diğer tarafın yokluk içinde olması halinde toplumsal barış ve refahın sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle gelişmiş toplumlarda dahi çeşitli önlemler alınmaya çalışıldığı görülür. İslâm hukuk literatüründe ise karz-ı hasen uygulaması ihtiyaç halindeki bireylerin maddî ve manevî refahı ve ihtiyaçlarının giderilmesine vesile olması kadar, yatırımcılar için de kullanılabilir bir vasıta olarak kabul edilebilir.

İslâm’da toplumsal düzeni sağlamak, ihtiyacı olanın ihtiyacını helâl yoldan karşılamak, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayı artırmak için zekât, fitır sadakası, kefaretlar ve adaklar gibi zorunlu olan uygulamaların haricinde “sadaka, hibe, ariyet” gibi zorunlu olmayan uygulamalar ya da sorumluluklar da yer almaktadır.

Karz akdinin İslâm’da önemli bir yeri vardır. Kur’ân-ı Kerim’de bu konu ile ilgili ayeti kerimeler borç vermenin erdemli bir davranış olduğunu ve karşılığının da sınırsız olacağını göstermektedir. “Allah’a güzel bir borç verip de Allah’ın da onun karşılığını kat kat artırarak vereceği kim vardır”¹ ayeti bunlardan biridir. Bununla

¹ Bakara, 2/245.

beraber hadislerde de bu konuya sık sık temas edilmiş, hatta Hz. Peygamber (s.a.v.) de bizzat kendisi borç almış ve fazlasıyla ödemiştir. Güzel borç manasındaki “karz-ı hasen” kavramı birçok hadiste geçmektedir. Hadisi şeriflerde karz-ı hasenin ahlakî yönünün üzerinde durulmuş, karz-ı hasenin iyi ve ahlâklı bir davranış olduğu beyan edilmiştir. Ancak borcun zorunlu haller dışında alınmasının hoş görülmediği, vade belirlendi ise vadesinde ve misli ile ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), Müslüman olsun olmasın herhangi birinin ihtiyacını gidermek için çalışan çabalayan kimseye verilecek ecrin, yapılan işe oranla çok büyük olduğunu vurgulayarak ve Müslümanları yardımlaşmaya teşvik etmek istemiştir. Bu sebeple bir hadiste Hz. Peygamber: *“Müslüman bir kul, din kardeşinin yardımında bulunduğu sürece Allah da o kulun yardımında bulunur”*² buyurmuştur. Görüldüğü gibi, konumuzun ana prensiplerinden birini oluşturan ve yapılan yardımların maddî veya manevî olacağı konusunda bir ayırım gözetmeyen ve genel bir ahlâk kuralı niteliği de taşıyan bu hadis oldukça önem arz eder.

Asrı Saadet döneminde Müslümanlar, Allah'ın ve Resulünün teşvik ve tavsiyesini yerine getirmek amacıyla mallarının bir kısmını veya çoğunu Allah yolunda harcamaya ve mükâfatını sadece Allah'tan bekleyerek ödünç vermeye koyuldular. Bunun en güzel örneklerinden biri olan sahabe Ebu'd-Dahdah, kaynaklara göre Bakara Suresi'nin 245. ayeti nazil olunca: *“Ya Resulallah, Allah bizden karz mı istiyor”* deyince, Hz. Peygamber: *“Evet”* demiş, o da elini uzat diyerek mübarek elini tutmuş, sonra ona hitaben: *“İçinde 600 ağacı bulunan hurma bahçemi Allah'a karz olarak verdim”* demiştir. Ebû'd-Dahdah sonra bahçeye gelerek, orada bulunan hanımı ile çocuklarına seslenip: *“Ey Ümmü'd-Dahdah oradan çıkın, çünkü ben bu bahçeyi Azîz ve Celîl olan Rabb'ime karz olarak verdim”*³ demiştir.

Bir başka rivayette, aynı şahıs Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hitaben: *“Yâ Resulallah Allah'ın borç almaya asla ihtiyacı olmadığı halde bizden borç mu istiyor?”* deyince, Hz. Peygamber: *“Evet, Allah bu sebeple sizi cennete koymak istiyor.”* demiştir. Ebû'd-Dahdah: *“Peki ben Rabb'ime borç verirsem, bana ve çocuklarıma cenneti garanti eder mi?”* deyince. Hz. Peygamber: *“Evet”* demiş, bunun üzerine O, iki bahçesi

² Müslim, Zikir, 38.

³ Müslim, Cenaiz, 89.

*olduğunu, ikisini de borç vereceğini söyleyince, Hz. Peygamber (s.a.v.): “Hayır birini ver, birini de ailene bırak.” demesi üzerine O “En iyisi olan 600 ağaçlı bahçeyi verdim” demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber: “O halde Allah ona karşılık sana cenneti verecektir.” buyurmuştur.*⁴

Kurân-ı Kerîm’deki ayetlerde ve hadisi şeriflerde Allah için vermek, yardımlaşma ve dayanışma tavsiye edilmekte ve bu şekilde davrananların mükafatlarının Allah katında kat kat artırılarak verileceği müjdelenmektedir. Veren kişi hiçbir karşılık beklemeden yalnızca Allah için vermeli, ihtiyaç sahibi de faize ve harama bulaşmadan ihtiyacını meşru daire içinde karşılamalıdır.

Müslümanların toplumsal sorumluluğu ekonomik sahada da kendini göstermelidir. Ayet ve hadislerde teşvik edilen Allah için karşılıksız borç verme olarak adlandırılan karz-ı hasen uygulaması işlevsellik kazanmalı ve yaygınlaşmalıdır. Allah’ın yasakladığı faizli işlemlerin azalması, merhametin ve yardımlaşma duygusunun yerleşmesi için karz-ı hasen uygulamasının yaygınlaşması büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışma yukarıda bahsedilen düşünceler üzerine bir cevap olması temennisi ile oluşturulmuştur. Böylece insanlık tarihinden beri muamelat işlemlerinde farklı uygulama şekilleri ile birlikte var olmuş karz akdinin İslam hukukundaki yeri ve güncel farklı bazı uygulama örnekleri incelenerek işlevselliğinin artırılması ve hukuk bilimine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

II. YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Bu çalışma giriş ve iki bölüm halinde teşekkül etmiştir. Birinci bölümde karz akdinin kavramsal analizi yapılmış ve İslâm hukukunda karz akdi unsurları ile birlikte incelenmiştir. Karz akdinin, öncelikle klasik kaynaklar ele alınarak toplanan veriler ile hukuki çerçevesi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu hukuki çerçeve ortaya konurken diğer mezhep görüşlerine de değinmekle birlikte ağırlıklı olarak Hanefî mezhebinin görüşlerine yer verilmiş ara ara Türk hukukuna da atıflar yapılarak akdin güncel hukuki durumu araştırılmıştır. Konunun problematiğine dair vade, enflasyon,

⁴ Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Ali b. El-Müsenna et-Temimi el-Mevsili, *Müsnedü Ebi Ya’la el-Mevsilî* (Beyrut: Daru’l Me’mun li’t-Türas, 1986), 8/404.

menfaat gibi konu başlıkları ile birlikte akdin bazı akidlerle mukayesesi incelenmiş Osmanlı para vakıflarına değinilmiştir.

İkinci bölümde ise akdin günümüz deki bazı uygulamaları ele alınmıştır. Böylelikle karz akdinin uygulamadaki farklı örnekleri işlevselliği açısından araştırılmıştır. Karz akdinin dünya ve Türkiye örnekleri, katılım bankalarındaki uygulamaları, İslâmî mikro finans konuları gibi akdin kurumsal bazı uygulama modelleri olarak incelenmiştir.

Karz akdi İslam hukukunda muamelat bölümünde bey' akdinden sonra âriyet, hibe, vedâ gibi teberruât akidleri ile genellikle yan yana ele alınır. Mecelle'de ise faiz ve sarf akdi ile birlikte ele alınmayan diğer konu karz akdidir.⁵

Günümüz Türk hukukunda da; Borçlar Kanununda âriyet sözleşmesi ile birlikte ödünç sözleşmesi olarak dokuzuncu bâb içinde ele alınmıştır.⁶ Geri verilmesi şartı ile bir kişiye bir şeyi bırakma amacını ihtiva etmelerinden dolayı bu iki sözleşme iktisaden ve hukuken birbirlerine yakınlık içerir.

A. Klasik Kaynaklar

Çalışmada modern kaynaklardan yararlanmakla birlikte İslâm Hukuku ile ilgili konunun çerçevesi oluşturulurken öncelikle klasik literatüre başvurulmuş, akdin uygulamaları ile ilgili bölümlerde ise daha çok güncel eser ve kaynaklara başvurulmuştur.

Bu sebeple Hanefî fıkıh kaynak eserleri olan Serahsî'nin *Mebcut*, Kâsânî'nin *Bedâiü's-Sanaî*, İbn Abidin *Redd'ül Muhtar*, Mevsilî'nin *İhtiyar* ile Mustafa Ahmed Zerkâ'nın *Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âmm* kitaplarından istifade edilmiştir.

Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen'nin *Hukuk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Vehbe Zuhaylî'nin *İslam Fıkıh Ansiklopedisi* eserlerinden faydalanılmıştır.

⁵ Orhan, Çeker, "Mecelle'de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1994), 99-117.

⁶ 6098 sayılı TBK md. 386 (Erişim 18.01.2020).

B. Güncel Kaynaklar

Güncel ve genel olarak konunun literatür taraması ve kaynaklarına ulaşmak için Hayrettin Karaman'ın *Mukayeseli İslam Hukuku*, Orhan Çeker'in *Fıkıh Dersleri ile* Necmeddin Güney, Abdullah Durmuş ve Abdullah Koçdoğan'ın hazırladığı "Türkiye'de İslâm İktisadı ve Finansı Literatürü" çalışması takip edilmiştir.⁷

Konunun ele alındığı bu klasik ve güncel kaynakların yanı sıra konumuzla alakalı olarak kaynakçada belirttiğimiz birçok yayınlanmış tez ve makale çalışmasından ve ayrıca Arapça ya da Türkçe elektronik kaynaktan da istifade edilmiştir.

Konu ile alakalı olarak yukarıda belirttiğimiz ve kaynakçaya eklediğimiz çalışmalarla birlikte bu alanda yazılmış tez ve makale çalışmalarından farklı olarak bizim bu çalışmamızdaki amacımız önceki çalışmalardaki konunun ele alınışını detaylandırıp daha sistematik halde tasnifini yapmak, klasik ve güncel fihhi kaynaklarını artırmaktır. Ayrıca günümüz uygulamalarını inceleyerek, karz akdinin klasik ve güncel örnekleri ile hukuki işleyişini ve güncel olarak uygulanabilirliğini ortaya koymak sureti ile akdin hukuki teori ve pratiğine katkı sağlamaktır.

⁷ Abdullah Durmuş, vd. "Türkiye'de İslam İktisadı Ve Finansı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 25-26/13 (2015), 75-138

1. BÖLÜM

KARZ AKDİNİN KAVRAMSAL ANALİZİ VE UNSURLARI

1.1.KAVRAMSAL ANALİZ

1.1.1. ANLAM TAHLİLİ

Karz kelimesi ك ر ض kökünden türeyen “kesmek, koparmak” anlamına gelir. “Ona bir şeyi keserek karz olarak verdim, kopardım” denilir. “Bir adam öldü” denilirken ya da “fare elbisesini kemirdi” derken fiil olarak karz kelimesi kullanılır.⁸ Geri iade etmek suretiyle malını başkasına vermek anlamında kullanılır.⁹

Sözlük anlamı olarak karz, kesmek, şiir söylemek, ölmek, yok olmak, yalpa yaparak yürümek, bir kimseye yapılan iyilik ve kötülük, bir yerden bir yere geçmek, intikal etmek, ödünç vermek,¹⁰ gibi anlamlara da gelir.

Kur’ân-ı Kerîm’de de kelime anlamı olarak ‘meyletmek’ anlamında kullanılmıştır.¹¹

Kuran-ı Kerim'de hasen kelimesi ile birlikte karz-ı hasen terkihiyle de Allah’a güzel borç verme anlamında kullanılmıştır.¹²

Sözlükte ‘kesip koparmak, karşılık vermek’, anlamlarına gelen kelime geri ödemek üzere verilen mal, demektir.¹³

Fıkıh literatüründe karz kelimesinin yerine ‘selef’ kelimesinin kullanıldığı yerler olmuştur.¹⁴ Fakat bununla birlikte selef karzdan daha genel kabul edilmiş ve karz selefin bir cüzü olarak görülmüştür.¹⁵

⁸ Cevherî, İsmail b. Hammad Ebu Nasr, *Kitabu's-Sıhah Tacu'l-Lügati ve Sıhahu'l-Arabiyyeti* (Beyrut: Daru'l-İlmi lil Melayin,1990), 3/1101.

⁹ İbrahim Mustafa, vd. *Mu'cemul-Va'sıt* (Kahire: Daru'd-Da've, 1961), 2/727.

¹⁰ Mütercim Asım Efendi, *Kâmûs 'l-Muhîr Tercümesi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1305), 2/1292-1293.

¹¹ Kehf, 18/17.

¹² Bakara, 2/245.

¹³ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu 'l-Arab*, (Beyrut: Dâru's-Sâdr, 2003), 7/216.

¹⁴ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b Ahmed b Sa'id, *el-Muhallâ* (Mısır: İdaretüt tıbaati'l-müniriyye, 1350h.), 8/77.

¹⁵ İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî* (Riyad: Daru Aleml-l-Kütüb, 1997), 6/429.

Kavram olarak ödünç vermek anlamında kullanılan ‘selef’ kelimesi için muamelata baktığımızda mukrize teberru mükâfatı ya da müstakrizin teşekküründen başka menfaat sağlamayan karz veya selem manasına kullanıldığını görürüz.¹⁶ Bu yüzden selef, karzdan daha geniş kapsamlı bir kavramdır. “Deyn” sözcüğü de bütün borç ve alacaklar için kullanıldığından karza göre daha genel bir sözcüktür. Türkçe’de karz kelimesinin yerine ödünç kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. Ama bu da ariyet kelimesi ile karıştırılmasına sebep olmaktadır. Bu sebeplerden ötürü Türkçe kullanımında karışıklıklar olmaması için karzın yerine en uygun ifade biçimi olarak Türk hukukunda “tüketim ödünçü” kavramı kullanılmaktadır.¹⁷ Finans literatürüne Batı dillerinden geçtiği düşünülen "card ve credit" gibi kelimelerin aynı ödünç verme anlamında kullanılmak üzere aslında Sicilya ve Endülüs yoluyla Batı dillerine geçtiği, zamanla bu kavramların "faizli ödünç vermek" manasında kullanılmaya başlandığı da belirtilir.¹⁸

1.1.2. ISTILÂHÎ ANLAM

Bir fıkıh terimi olarak karz, bir kimsenin diğerine, mislî olup, ancak tüketilmek suretiyle faydalanılan bir malı, sonunda kendisine ödenmek üzere temlik etmesidir,¹⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Bir malı başkasına borç vermek demektir. Borç verilen mala da karz denir.²⁰

Tanıma göre karz olarak verilen malın Hanefilere göre, mislî olması (çarşı ve pazarda emsalinin bulunması), faydalanılır bir mal olması, malın şahsa teslim edilmesi (kabz) ve geriye ödenmesi gibi hususları barındırdığını söyleyebiliriz.

Hanefî âlimlerin tanımına göre karz, mislî bir malın daha sonra geri ödenmek üzere verilmesi söz konusu olan hususî bir akiddir.²¹

¹⁶ İbn Manzur, 9/158-159.

¹⁷ Yunus Apaydın, “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001) 14/521.

¹⁸ Abdullah Acar, "Dil ve Medeniyet Bağlamında Bazı “İslam Hukukuna Ait Kavramların Batıya Transferi Konusunda Mülâhazalar”, *I. Uluslararası Din Ve İnsan Sempozyumu “Din, Dil ve İletişim” Tebliğler Kitabı*, (Eskişehir, 2019), 588.

¹⁹ Seyyid Sabık, *Fıkhu’s-Sünne* (Beyrut: 1971), 3/144.

²⁰ Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri* (Konya: Damla Matbaacılık, 10. Basım, 2018), 129-134.

²¹ Haskefî, Muhammed b. Ali b. Abdirrahman, *ed-Dürrü’l-Muhtar* (Beyrut: Daru’l Kütübi’l İlmiyye, 2002), 429.

Tüketilen mislî eşyanın tekrar misli ile iadesinin söz konusu olması akdi ariyet akdinden ayırarak, emsalini iade etmek suretiyle malı vermek şeklinde de tanımlayabiliriz.²²

Karz kelimesinin lügatte koparmak, müstakrize teslim etmek için malın bir kısmını koparıp vermek manasına gelmesi bile iade şartını anlamda barındırır.²³

Malikîlere göre karz; vade şartının caiz ve bağlayıcı olması ile birlikte, bir malı aynı durur ise aynı ile ya da mislî ile iade etmekte muhayyer olarak teberru kastıyla başkasının faydasına olarak vermektir.²⁴

Şafîilere göre ise mukrizin müstakrize malının bir kısmını geri iade etmesi üzere temlik etmesi suretiyle mastar olarak ikraz anlamında, isim olarak da ödünç manasına kullanılmıştır.²⁵

Hanbelîlere göre ise ihtiyaç sebebi ile karzın konusu olan mahalli mukrizin müstakrize hacetini gidermesi ve menfaat elde etmesi amacıyla malın bedelini de iade etmek suretiyle maslahata binaen meşru kılınmış bir muameledir.²⁶

Karz akdinde kullanılan ıstılahlar ise şunlardır:

Borç verme işine “ikraz”, borç veren kişiye “mukriz”, borç alan kişiye “müstakriz”, borç isteme işine “istikraz” ya da “iktiraz”, borç isteyen kişiye “mukraz”, teberru kastıyla karşılık beklemeksizin verilen karza “karz-ı hasen”, borcun konusu olan mahalle de “karz” denir. Ayrıca bu akidle alakalı olarak çarşı pazarda emsali bulunan mala “mislî mal”, çarşı pazarda emsali bulunmayan mala da “kıyemî mal” denilmekle birlikte, tartılarak satılan “veznî”, ölçek ile satılan “keylî”, tane ile satılan

²² Muhammed Kadri Paşa, *Kitabu Mürşidi'l Hayran İla Marifeti Ahvali'l-İnsan fi'l-Muamelati's-Şer'iyye*, (Mısır: el-Matbaatül Kübra Emiriyye, 2. basım, 1308h.) md.778.

²³ Kâsânî, Alauddin Ebu Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedaiu's-Sanaî fi Tertibi's-Şerai* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2002), 7/395.

²⁴ İbn Şas, Celaluddin Abdullah b. Necm, *Ikdu'l Cevahiri's-Semine fi Mezhebi alimi'l-Medine* (Beyrut: Daru'l-garbi'l İslami, 2003), 2: 758; Karafî, Şihabuddin Ahmed b. İdris, *ez-Zehîra* (Beyrut: Daru'l-garbi'l İslami, 1994), 5/286.

²⁵ Şirbinî, Şemsuddin Muhammed b. el-Hatib, *Muğni'l-Muhtac ila Marifeti Ma'ani Elfazi'l-Minhâc* (Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1998), 2/153; İmranî, Ebul Hüseyin Yahya b. Ebi'l Hayr, *el-Beyan fi Mezhebi İmam Şafîi* (Beyrut: Daru'l-Minhâc, 2000), 5/455.

²⁶ Behutî, Mansur b. Yunus b. İdris, *Keşşâfü'l-Ginâ an Metni'l-İknâ* (Beyrut: Alemü'l Kütüb, 1997), 3/36-37.

da “adedî mal” olarak İslam hukukunda karz akdi ile alakalı fihhi ıstılahlar olarak kullanılır.²⁷

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI)’nin karzla ilgili belirlediği ıstılahlar da şu şekildedir:

Karz: Piyasada emsali bulunan standart bir malın (misli) mülkiyetini, emsalini daha sonra iade etme yükümlülüğünü üstlenen kişiye devretmektir.

Karzda sağlanan yarar/menfaat: Karz veren tarafın, karz sözleşmesine bağlı olarak bu sözleşme içerisinde sağladığı ek fazlalık ve yararır. Sağlanan menfaat maddi ve manevi olabilir.

Misli mallar: Ölçü (mekîlât), tartı (mevzûnât), uzunluk (mezrûât) ve sayı (adediyyât-ı mütekâribe) ile mübadele edilebilen mallar ile para gibi aynı türe ait olup birimleri arasında fiyatı etkileyecek kadar farklılık bulunmayan, dikkate alınır bir fark olmadığı için birbirinin yerine geçebilen mallardır.

Kıyemî mallar: Yerini aynı cinsten bir diğeri alamayacak kadar birimleri arasında fark bulunan ve bu yüzden alışverişlerde somut olarak belirlenmesi gereken yani misli olmayan, standart bir yapı arz etmeyen mallardır. Hayvanlar kıyemî mallara örnek olarak verilebilir.

Teberru ehliyeti: Genelde yardımlaşma amacıyla yapılan ve bedelsiz olarak bir malı veya menfaati hemen veya gelecekte başkasına devreden işlemleri yapabilmek için aranan hukuki/dinî yeterlilik hâlidir.

Tasarruf ehliyeti: Kişinin fikhen ve hukuken muteber olacak tarzda işlem yapmaya elverişli olması hâlidir. Burada aranan temel özellikler kişinin temyiz gücüne sahip olması, akıl sahibi olması ve ergenlik çağına girmiş olmasıdır.

Eksik eda ehliyeti: Kişinin, bazı tasarruflarını başka bir yetkili kişinin onayına bağlı olarak fikhen ve hukuken geçerlilik kazanabilecek şekilde yapmaya elverişli olması hâlidir.

²⁷ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 129-134; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamûsu* (İstanbul: Bilmen yayınevi, 1985), 6/9-13,94.

Cari hesap: Banka nezdinde açılan vadesiz hesap olup, bu hesaba yatırılan paralar müşterinin bankaya verdiği borç/karz hükmündedir. Cari hesaplarda bulunan meblağ bankanın mülküdür ve bunların tazmin sorumluluğu bankaya aittir. Ancak hesap sahibi istediği tarihte parasını çekme imkânına sahiptir.²⁸

1.2. KARZ AKDİNİN HUKUKİ YÖNÜ VE BAĞLAYICILIĞI

Mukriz açısından ehliyeteye sahip olması ve karzın karşılığında hiçbir fayda beklemeksizin vermesi sebebiyle mahiyet olarak karz akdi teberruattan görülmüştür.²⁹

Mukrizin müstakrizin ihtiyaç halini gidermesi sebebiyle ibtidaen teberru mahiyetinde olsa da mubadele edilen mahal her ne kadar başlangıçta teberru kastıyla verilse de daha sonra mukrizin iade talebi sebebiyle intihaen muvazaalı akid olarak görülür.³⁰

Aynı yani bizatihi malın kendisi tüketilerek faydalanılan her ariyet karz olarak görülmüş ve karzla ariyetin hükümleri benzer kabul edilip karz vermek caiz ve mendup olarak değerlendirilmiştir.³¹

Karz akdinde, akde konu malın borçluya teslimi ile yani kabz ile akid gerçekleşir. Taraflar açısından bağlayıcı olması ve hukuki sonuç doğurması için malın borçlunun zimmetine geçmesi gerekir.³²

Malın mal ile taksimi görüntüsü sebebiyle nihayetinde muavazaya benzese bile başlangıçta teberru kastı sebebiyle yapılan bir iare olarak görülüp ariyetin bir türü olarak da değerlendirilmiştir.³³

²⁸ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları* (TKBB Yayınları, 2015/10), Standart 19, 507. (Erişim 22.01.2020).

²⁹ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî*, 10/596-598.

³⁰ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, (İstanbul: İz yayınları, 2014), 2/62.

³¹ Serahsî, Ebu Bekir Şemsül Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *Kitabu'l-Mebcut li Serahsî* (Beyrut: Daru'l-marife, 1989), 14/30-34.

³² Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Efe, vd. (İstanbul: Risale yayınları, 1991), 6/13.

³³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/95.

Mahiyeti itibariyle dirhemle dirhemle satışı gibi bir görüntü arz edip riba endişesine sebep olsa bile maslahat ve istihsan kapsamında değerlendirilip meşru görenlere nazaran ruhsat kapsamında değerlendirmeyen görüşlerde vardır.³⁴

Karza konu olan malın telef olması ile ilgili tazmin sorumlulukları da şu şekildedir: Akit yapılmış ama mal borçluya teslim edilmemiş ise mal borçlunun zimmetine geçmediği için borçlu tazmin ile sorumlu değildir. Malın teslimi gerçekleştikten sonra oluşabilecek zararlardan borçlu sorumludur.³⁵

Mukrizin dilediği zaman teberrusundan vazgeçebilmesi ve müstakrizinde dilediği zaman karzı iade edebilmesinden dolayı karz akdinde muhayyerlik hakkı sakıt olmuştur.³⁶

Karz akdi; ariyet, vedfa, hibe ve rehin gibi aynî akidlerde olduğu gibi akdin konusu olan mahallin teslimi ile tamamlanan ve bu şekilde bağlayıcı hale gelen akidlerdendir. Dolayısıyla karz konusu olan mahallin teslimi ile birlikte tazmin sorumluluğunu da beraberinde karşı tarafa yükler.³⁷

Mudârebe akdinde kârın tamamının mudâribe şart koşulduğu takdirde mudârebe akdi karz akdine dönüşür ve karz olarak tanımlanır. Hanefîlerin görüşü böyle iken Şafîî bunu fâsid mudârebe olarak tanımlar, amel edene ecr-i mislî gerekli görür. Kâsânî der ki; bizim görüşümüze göre eğer mudârebe olarak tashih edilmezse karz manasına gelir ve karz olduğuna hamlonulur. Çünkü; 'ukudda itibar manayadır.³⁸

Vedfa ve mudârebe akdi ile birlikte karz kelimesi de kullanılır ve lafzın delalet ettiği maksat beyan edilmez ise Vedfa ve mudârebe karza dönüşür fakat karz vedfa ve mudârebeye dönüşmez. Mesela benim yanımda vedfa ya da mudârebe karzı var denirse ve bundan kasıt beyan edilmezse karza hamlonulabilir.³⁹

Kurân-ı Kerim'de insanlar arası muamelat ilişkilerinde faiz yasağı en önemli yasak olarak bildirilmiş ve faiz yiyenlerin şeytan çarpmış kimseler gibi mezarlarından

³⁴ Şâtübî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa el-Lahmî el-Ğirnâtî, *el-Muvâfakât fi usûli 'ş-şerî'a* tahrîc: Abdullah Dîrâz, 4 cilt (Beyrut: 1991), 1/302-303.

³⁵ Apaydın, "Karz", DİA, 14/521.

³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/431; İmranî, *el-Beyan*, 5/4.

³⁷ Zerkâ, Mustafa Ahmed, *Medhalü'l-Fıkhıyyi'l-Âmm* (Dimeşk: Daru'l-kalem, 2004), 1/419-641.

³⁸ Kâsânî, *Bedaiu's Sanai*, 10/596-598.

³⁹ Serahsi, *Mebsut*, 18/11.

dirileceği, faizcilik yapanlara Allah ve Resulünün harp ilan ettiği açık ve net bir şekilde belirtilmiştir.⁴⁰

Faiz uygulamasını oluşması ihtimaline binaen ayrıca faizin oluşabileceği geniş bir alana sahip olması hasebiyle karz akdi önemli bir akid olup bu durum fıkıh literatüründe naslardaki faiz yasağının şiddetine mukarin karz ile ilgili birçok konunun tartışılması şeklinde yansımış, verilen karzdan, vadenin karzdaki durumu, karz karşılığı menfaat ya da yarar edinme konuları faiz kapsamında tartışılmıştır.⁴¹

Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de karz kelimesi, güzel borç olarak hasen kelimesi ile birlikte bir terkip halinde nitelendirilmiş ve Müslümanların Allah için ve hiçbir karşılık beklemeden ihtiyaç sahiplerine borç vermeleri teşvik edilmiştir. Konu ile ilgili Hadid Suresinin 11. ayetinde Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: “Allah’a güzel bir borç verecek olan kimdir ki, Allah da onun verdiği kat kat artırsın ve onun için kıymetli bir mükafat versin.”⁴²

Hadislerde de bu konu teşvik edilmiş ve “Kul kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da onun yardımındadır”⁴³ buyrulmuştur.

Hadislerde Peygamber Efendimiz karz vermenin önemine dikkat çekmiş, ‘İki defa karz vermek bir kere sadaka vermek gibidir.’ denmiştir.⁴⁴ Enes b. Malik’ten rivayet edilen hadiste ise, Allah’ın elçisi şöyle buyurdu: “Miraç gecesinde bana, cennet kapısında şöyle bir yazı gösterildi. Sadaka on misli ile mükafatlandırılacaktır, karz-ı hasen için ise on sekiz katı ecir vardır. Ben, Cebrail’e ödünç verilen para neden sadakadan daha üstün olduğunu sorduğumda, şu cevabı verdi: Şüphesiz, dilenci (çoğu zaman) yanında para olduğu halde ister, ödünç isteyen ise, ancak ihtiyacı sebebi ile borç ister buyurdu.”⁴⁵

⁴⁰ Bakara, 2/275-279.

⁴¹ Abdullah Durmuş, Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16 (2010), 315-330.

⁴² Hadid, 57/11.

⁴³ Müslim, “Kitabü’z Zikri ve’ d-Dua”, 4/2074.

⁴⁴ ما من مسلم يقرض مسلما قرضا مرتين إلا كان كصدقتها مرة İbn Mâce, “Kitabu’s Sadakat”, 3/500.

⁴⁵ İbn-i Mâce, Sadakât, 19.

Ayrıca Peygamber Efendimizin karz olarak bir deve aldığı ve daha iyi bir deve ile iade edip ödediği, alınan borcu en iyi şekilde iade edip ödemeyi tavsiyede bulunduğu dair rivayetler bulunmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir kişiden borç olarak genç bir deve almış, kendisine zekât develeri getirilince Ebu Rafi'yi alacaklı kişiye borcun ödenmesi konusunda görevlendirmiş, Ebu Rafi'nin zekat develeri arasında borç alınan deve ile aynı vasıflarda bir hayvan bulunmadığı, mevcut develerin borç alınan deveden daha iyi durumda olduklarını bildirmesi üzerine, Peygamber Efendimiz borcun daha iyi bir deve ile ödenmesini bildirmiş ve “Sizin en iyiniz borcunu en güzel şekilde ödeyeninizdir” buyurmuştur.⁴⁶

Yukarıda bahsettiğimiz devenin karz olarak alınması ile ilgili rivayetlerden yola çıkarak karz almanın ve daha iyisi ile iadesindeki fazlalığın mukrize karz vermeden önce şart kılmadığı takdirde caiz olduğu, ayrıca hayvanların ve kıyemî malların karzının da mümkün olabileceği, karz ile selem akdini benzer görenler açısından normal şartlarda caiz görülmeyen hayvanların seleminin de olabileceği hükümlerine ulaşabiliriz.⁴⁷

Hanefilerde mislî malların,⁴⁸ Şafîî, Malikî ve Hanbelîlerde selemi olabilen malların karzı caiz görülmüştür.⁴⁹

Hanefilerde kıyemîyatta karz fasid iken, bu hal üzere kabz edilen mal karz akdini ifsada uğrattığı gibi fasid bey'deki gibi bir mülkiyete sahip olur. Malı iade akdi de feshi gerekir. Kıyemîyattan olan hayvanın karzı ve karz ile kabz edilen hayvanın bey'i gibi.⁵⁰

Mâlikî, Şafîî ve Hanbelîler, karzı, bedeli iade edilmek üzere bir malın başkasına verilmesi olarak tanımlamışlardır. Borç olarak verilecek mal ile ilgili

⁴⁶ Müslim, “Musakat”, 3/1224.

⁴⁷ Nevevî, Ebu Zekerriya Yahya b Şeref, *Minhâc Şerhu Sahih-i Müslim* (Kahire: el-Matbaatü'l Misriyye, 1930), 11/37.

⁴⁸ Serahsî, *Mebcut*, 14/30, İbn Abidin, Muhammed b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dımeşki, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, trc. Ahmet Davutoğlu, vd. (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984), 7/388; Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî*, 10/596.

⁴⁹ Şirazi, Ebu İshak İbrahim b Ali b Yusuf, *el-Mühezzeb fi-fikhil İmami's-Şafîî* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 2/83, Karafî, *ez-Zehîra*, 5/287, İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/432.

⁵⁰ Serahsî, *Mebcut*, 14/33; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/389.

herhangi bir şart getirmemişlerdir. Kendisinde selem yapılması caiz olan her türlü malın karz olarak verilmesini caiz olarak görmüşlerdir. İster altın, gümüş ve yiyecek gibi kile ile ölçülen veya ağırlık ile tartılan olsun, ister ticaret malları, hayvan vb. sayılan şeylerden olan kıyemîyattan olan şeylerden olsun, değişen bir şeyin olmadığını bu sayılan şeylerin hepsinin karz olarak verilebileceğini belirtmişlerdir.⁵¹

İslâm hukukunda karz akdi bir zaruret olarak telakki edilmiş ve gereklilik, sözleşme, ödeme ve yardım ilkeleri kapsamında teşekkül etmiştir. Hadislerde her ne kadar borçtan Allah'a sığınmasına rağmen peygamberin gereklilik hallerinde borçlandığını görmek gereklilik ilkesiyle; karzın bir çeşit müdâyene olması hasebiyle müdâyene ayetinin gereğince akdin bir sözleşmeye bağlanması gerektiği sözleşme ilkesiyle; karz alanın ödemeyi gerçekleştirip mukrizin hakkına girmemesi gerekliliği ödeme ilkesiyle; ödemede kolaylık sağlanması yardımlaşma ilkesi ile açıklanmıştır.⁵²

Müstakrizin zaruret ve maişet darlığı sebebiyle istikrazda bulunması halinde ikraz ve mühlet vermek vacip görülmüştür.⁵³

Akid anında karz vermeyi şart koşarak yapılan satım akdi tek taraflı menfaat içerdiği için akdi fasid kılmıştır.⁵⁴

Ebu Yusuf'a göre fesada uğramış karz akdiyle elde edilen malın aynı duruyor ise aynı, aynı yok ise mukrizin rızası ile misli ödenir, fakat fasid karzın feshi gerektiği gibi kabz edilen maldan faydalanma da haram olarak değerlendirmiştir.⁵⁵

Râhinin müsaadesi dışında merhûnun rehinden istifadesi mekruh olduğu için karza güvence olarak alınan rehinden karzı verenin istifadesi de rehni verenin izni dışında mekruh olarak görülmüştür.⁵⁶

⁵¹ İmrânî, *el-Beyan*, 5/461; Karâfî, *ez-Zehîra*, 5/285; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/432.

⁵² Muhammed Abdul Mannan, *İslam Ekonomisi Teori ve Pratik*, çev. Bahri Zengin - Tevfik Ömeroğlu, 4.baskı, (İstanbul: 1980), 362.

⁵³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmîyye*, 6/101.

⁵⁴ Serahsî, *Mebcut*, 14/40; İmrânî, *Beyan*, 5/462; İbn Kudâme, *Muğni*, 6/437; Karafî, *ez-Zehîra*, 5/289.

⁵⁵ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/389; Haskefî, *ed-Dürrü'l Muhtar*, 429.

⁵⁶ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/395.

İmam Şafî'ye göre müstakrizin kötü işlerde kullanacağı karzı vermek mekruhtur. Başlangıçta belirlenen fazlalık ve hediye de şart olarak sunulsa mekruh görülmüştür.⁵⁷

Karz akdi bazı durumlarda fasid, mekruh ya da haram olarak görülmele beraber aslen caiz ve mendub iken bazen de vacip olduğu görülmüştür.⁵⁸

Karz akdi şu durumlarda batıl olur ve harama dönüşür:

- Dini olarak yasaklanmış bir fiili yapmak için karz almak,
- Karzı kötü işlerde kullanmak,
- Karz verilen şeyin emsalinin fazlasını ya da kalitelisini almak,
- Menfaat kesbetmek için ikrazda ya da istikrazda bulunmak. Mukrizin herhangi bir menfaati şart koşması.⁵⁹

Günümüz Türk hukukunda karz akdi Borçlar Kanunu md. 306 vd. hükümlerinde “karz akdi” olarak adlandırılmış ve bu isimle de uygulanmıştır. Daha sonra 6098 sayılı TBK ile Türkçeleştirme adına, karz akdi yerine “tüketim ödünç sözleşmesi” kavramı tercih edilmiştir. Bu tercihi de göz önüne alarak, son dönemdeki kitaplarda ve hukuki uygulamalarda “karz akdi” yerine “tüketim ödünç sözleşmesi” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Karz akdi, BK. md. 386’da; “Tüketim ödünç sözleşmesi, ödünç verenin bir miktar parayı ya da tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir” şeklinde tarif edilmiştir.⁶⁰

⁵⁷ Şirbinî, *Minhâc*, 2/153,156.

⁵⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/101.

⁵⁹ Sahnûn, Abdüsselam b. Said Tenuhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ* (Beyrut: Darül Kütübi'l İlmiyye, 1994), 3/174; Serahsi, *Mebcut*, 14/35; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/395; Karafî, *ez-Zehîra*, 5/289; Şirbinî, *Minhâc*, 2/153; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/436.

⁶⁰ 6098 sayılı TBK md. 386, (Erişim 18.01.2020)

1.3. KARZ AKDİNİN KURULUŞU

Karz akdinin, diğer akitlerde olduğu gibi üç aslî unsuru vardır. Bunlar; taraflar, irade beyanı ve konusudur. Bu unsurlar olmadan karz akdinden bahsedilemez. Ayrıca akdin sıhhatinden bahsedebilmek için de in'ikad ve sıhhat şartlarının da tamamlanması elzemdir.⁶¹

Karz akdinde yazı ile belgelendirme ve şahit tutma mendub görülmüştür. Bakara suresindeki müdâyene ayeti ile adil bir kâtip tarafından ve gerektiğinde iki şahit de tutarak borcun yazılması kimi fukahaya göre vacip olarak görülse bile genel olarak mendub kabul edilmiştir.⁶² Anlaşmazlıklar yaşanmaması ve tarafların zarara uğramaması için akidlerin kuruluşunda yazı ile belgelendirilebilir veya şahit tutulabilir.

1.3.1. TARAFLAR, İRADE BEYANI VE KONUSU

1.3.1.1. Karz Akdinin Tarafları:

İslam hukukuna göre borç veren mukrizi ve borç alan müstakrizi karz akdinin taraflarını oluşturduğunu yukarıda söylemiştik. Akdin geçerli olabilmesi için de tarafların bazı şartları haiz olması gerekmektedir.

Karz akdinde tarafların tam ehliyet ve salâhiyete haiz olması, tarafların tam ehliyet ve salâhiyete haiz olmayanın ve ehliyet salâhiyetini kaybetmiş olanın irade beyanına itibar edilmemesi gerekir.⁶³

Karz akdi, ödünç verme mukâbilinde bir bedel mevcut olmadığı için başlangıç bakımından teberrû işlemine benzediğinden dolayı; bunun tabii sonucu olarak ödünç veren kişinin teberrû ehliyetine sahip olması gerekir. Teberrû ehliyeti olmayan kişi karz veremez. Bu hususta fakihler arasında görüş birliği vardır.⁶⁴

⁶¹ Apaydın, "Karz", DİA, 14/521.

⁶² Sadr, *İslam Ekonomi Doktrini*, 2/566, Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/97.

⁶³ Zeydan, Abdülkerim, *el-Medhal li'd-Diraseti-ş-şer'ati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2013), 273.

⁶⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanaî*, 10/596.

Karzı verenin âkil, baliğ ve malın mülkiyetine sahip olması ya da malı karz olarak vermeye yetkisi olması gerektiği için küçük çocuk ve akıl hastası teberrua ehliyetlerinin olmamasından dolayı karz veremezler.⁶⁵

Küçük çocuk ve akıl hastası kendilerine verilen karzın telef olması halinde tazmin sorumluluğunu yüklenmezler.⁶⁶

Baba, velayeti altındaki çocuğun malını teberrua ehil olmadığı için karz olarak veremez. Vasî de yetimin malını aynı şekilde karz olarak veremez. Bunlar söz konusu malları karz olarak veremeyecekleri gibi, kendileri de bu malları karz olarak kullanamazlar. Baba ve vasî için karzı kendisine alamama ve verememe durumu gerekli bazı hallerde hâkim için söz konusu olabilmektedir.⁶⁷

Karz akdi, günümüz Türk hukuku uygulamasına göre; eksik iki tarafa borç yükleyen, faizsiz veya faizli olarak kurulabilen bir sözleşmedir. Karz akdi için fiil ehliyeti aranır. Fiil ehliyeti MK md. 9'da "Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleri ile hak edinebilir ve borç altına girebilir" şeklinde açıklanmıştır. Fiil ehliyeti yönünden gerçek kişiler; tam ehliyetliler, sınırlı ehliyetliler, sınırlı ehliyetsizler ve tam ehliyetsizler olarak dört gruba ayrılır.

Tam ehliyetli kimseler, ayırt etme gücüne sahip, ergin (reşit) ve kısıtlanmamış kimselerdir.⁶⁸ Bunların fiil ehliyetleri tam olduğu için kimseye ve hiçbir makamın rızasına ihtiyaç duymadan karz akdi yapabilirler.

Sınırlı ehliyetliler tıpkı tam ehliyetliler gibi ayırt etme gücüne sahip, ergin ve kısıtlanmamış kimselerdir. Ancak bunlar sınırlı sayıdaki hukuki işlem bakımından yasal danışmanların işleme katılmasına ihtiyaç duyarlar. Sınırlı ehliyetliler, kendilerine yasal danışman atanan kimseler ve evli kişilerden oluşur. Bunların karz akdi kurabilmeleri de sınırlandırılmış yasal danışman onayı ya da evli kimseler için bazı karz akitlerinde eşlerinin de rızası gerekli görülmüştür. Eşler arasında mal ortaklığı rejimi⁶⁹ bulunuyorsa, ortaklığa giren mallar üzerinde elbirliği mülkiyeti bulunacağı

⁶⁵ Serahsi, *Mebcut*, 14/41; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanai'*, 10/596.

⁶⁶ Serahsi, *Mebcut*, 14/41.

⁶⁷ Zerkâ, *Medhal*, 1/419-641.

⁶⁸ MK, md. 10.

⁶⁹ MK, md. 256.

için mallar mal ortaklığına tabi olan bir miktar para veya eşya vs. karz olarak verileceğinde akdin yapılabilmesi için eşlerin ortak kararı ve diğer eşin icazet vermesi gereklidir. Eşin rızası alınmadan yapılan karz akdi geçersiz olacaktır. Rızası alınmayan eş dilerse dava açıp, borç alan kişiden borcu geri alabilir.⁷⁰

Sınırlı ehliyetsizler, ayırt etme gücüne sahip ergin kısıtlılarla küçüklerden oluşur. Bu kimseler az sayıdaki işlemi tek başlarına yapabilirken, bazı işlemler ise yasak işlem niteliğindedir.⁷¹ Sınırlı ehliyetsizin karz alması veya vermesi yasal temsilcilerin onayı ile olur. Ancak çocuğun ana babasına veya ana babasının menfaatine olacak şekilde üçüncü şahıslara borç vermesi veya borç alarak borç altına girebilmesi, bir kayyımın katılması ve hâkimin onayına bağlanmıştır.⁷² Çok büyük meblağda bağış yapmak, herhangi bir menfaat sağlamayan büyük miktarda borç vermek gibi işlemler vesayet makamının veya denetim makamının onayı olsa bile yasak işlemlerden olduğu için geçerli olmayacağı gibi, bizzat yasal temsilci de bu işlemi sınırlı ehliyetsiz kimsenin ad ve hesabına yapamaz.⁷³

Tam ehliyetsizler ayırt etme gücüne sahip olmayan kimseler oldukları için tek başlarına yahut yasal temsilcilerinin rızası ile hukuki işlem yapmaları mümkün değildir. Yasak işlemlere girmediği sürece, vesayet altındaki kimsenin ödünç alma ve vermeye yönelik işlemleri, vesayet makamından izin alınması gereken işlemlerden sayılmıştır. Dolayısıyla tam ehliyetsiz kimse için tüketim ödünç almak isteyen vasi, vesayet makamından (aile meclisi veya sulh hâkiminden) izin alarak bu işlemi yapabilecektir.⁷⁴

1.3.1.2. Karz Akdinde İrade Beyanı:

Karz akdi diğer bütün akitlerde olduğu gibi tarafların karşılıklı rızalarına dayalı olarak, yani icap ve kabulün gerçekleşmesi ile kurulur. Diğer ivazsız akitlerde olduğu gibi icap kabul ile münakid olur ve kabz ile geçerlilik kazanır.

Ebu Yusuf sadece icabı karz için yeterli görür. Karz ariyete benzer görüldüğü için kabul rükün olarak sayılmaz. İmam Muhammed ise zimmette mahallin mislini

⁷⁰ Ekrem Kurt, *Tüketim Ödünç Sözleşmesi- Karz Akdi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2014), 36-45.

⁷¹ MK, md. 449

⁷² MK, md. 345.

⁷³ Kurt, *Tüketim Ödünç Sözleşmesi*, 45-50.

⁷⁴ Kurt, *Tüketim Ödünç Sözleşmesi*, 51-52.

ödeme borcunun sabit olmasından ötürü bey' akdine benzetip rızaya delaleti gerekli kılan icapla birlikte kabulü de akdin rüknü sayar. Yani 'ikraz ettim, karz al' gibi lafızlarla beraber icabın kabulü olarak 'karz aldım, istikraz ettim' lafızlarıyla kurulur.⁷⁵

Şafîî ve Hanbelîlere göre de, mülkiyetin nakli söz konusu olduğu için karzda irade beyanı muteberdir. İcaba delalet eden sarih ya da kinayeli lafızla kurulabileceği gibi, karz lafzının söylenmediği, iade edilecek bedelin beyan edilmeyip sadece temliğin ifade edildiği durumlarda hibeye benzeyip karşılıksız temlik söz konusu olacağı için karz değil hibe söz konusu olur.⁷⁶

Hanbelîlere göre karza delalet eden ya da bedelin geri ödenmesinin zikredildiği karz, selef gibi lafızlarla karz akdi kurulabilir.⁷⁷

Mukatebe ile irade beyanında ise Şafîîlere göre gaibe yazı ile ikrazda bulunulduğunda müstakrizin olmamasından dolayı yazıya ihtiyaç duyulup karz akdi gerçekleşmiş sayıldığı gibi, mukrizin konuşmaya kadir iken yazması ile icabı muteber değildir dolayısıyla karz akdi gerçekleşmez diyenler de olmuştur.⁷⁸

Ebu Yusuf'a göre karzda icap yeterli olduğu için kabulün işaretle olması durumunda icab sözle ifade edildi ise karz akdi gerçekleşir. Aynı şekilde akdin kurulmasında icab sözlü olarak ifade edilip irade beyan edildi ise kabul rükün olmadığı için susmak ile de akid gerçekleşir.⁷⁹

Karz akdinde nakledilen mülkiyet tam mülkiyet olmadığı için tarafların istedikleri zamanda akdi fesih edebilme hakları tanınmıştır. Bu takdirde karz akdi için tarafların diledikleri zaman akdi feshedebilme haklarının söz konusu olmasından dolayı şart muhayyerliği ve meclis muhayyerliğinden bahsetmek mümkün olmaz. Zira tarafların diledikleri zaman akdi feshedebilmeleri hakkının olması ile muhayyerlik hakkı sakıt olmuştur.⁸⁰

⁷⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanaî*, 10/595; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/94.

⁷⁶ Şirazî, Ebu İshak İbrahim b Ali b Yusuf, *el-Mühezzeb fi Fıkhil İmami 'ş-Şafîî* (Beyrut: Darul Kütübü İlmîyye, 1995), 2/82.

⁷⁷ İbn Kudâme *el-Muğni*, 6/430.

⁷⁸ Şirazî, *el-Mühezzeb fi Fıkhil İmami 'ş-Şafîî*, 2/82.

⁷⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanaî*, 10/595.

⁸⁰ Şirazî, *el-Mühezzeb fi Fıkhil İmami 'ş-Şafîî*, 2/82.

Günümüz Türk hukukundaki uygulamada karz akdinin geçerli olabilmesi kanunda herhangi bir şekle tabi tutulmamış, serbest bırakılmıştır. Rızâî bir sözleşme olduğu için tarafların anlaşmaları yeterli görülmüştür. Taraflar dilerse sözlü olarak da sözleşme yapabilirler. Ancak daha sonra bir sıkıntı yaşamamak için tarafların karşılıklı rızalarını belirttikleri sözleşme ile yazıya dökmeleri iki taraf için de faydalı olacaktır.⁸¹

Tüzel kişiler ile (banka, finans kurumları vs.) yapılacak ödünç, kredi, borç vb. işlemlerin kayıt altına alınması, TKHK md. 4'de, tüketici sözleşmeleri ile onun eki niteliğindeki bilgilendirmelerin yazılı veya kalıcı veri saklayıcısı ile tüketiciye verilmesini öngörmektedir. Olası bir anlaşmazlık durumunda ileride bir sıkıntı çekmemek için, yapılan işlemin anlaşılır bir şekilde borcun konusu, miktarı, vadesi gibi önemli maddelerin kayda geçirilmesi ve muhafaza edilmesi gerekmektedir.⁸²

1.3.1.3. Karz Akdinin Konusu (Misfîlik ve Kıyemîliği)

Karz akdinde akde konu olan mala karz denir. Yani karz hem bir akdin hem de o akdin mahallinin adıdır.⁸³

Karz şu üç şeyde caizdir:

- i. Tartılabilen maddeler,
- ii. Ölçülebilen maddeler,
- iii. Sayılabilen maddeler.

Ödünç olarak alınan bu üç maddeden herhangi birinin aynını geri vermek mümkün olmadığında mislini vermek caizdir. Mesela ödünç alınan üç ölçek sert buğday yerine üç ölçek yumuşak buğday vermekte bir sakınca yoktur.⁸⁴

Karz akdinin konusu, taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlığa mahal vermeyecek şekilde anlaşılır, şüphelerden ve bilinmezliklerden uzak, açık ve net olmalıdır. Akde konu mallar, faydalanılır, malın şahsa teslimi ve geriye ödenmesi

⁸¹ Kurt, *Tüketim Öduncü Sözleşmesi*, 54.

⁸² Kurt, *Tüketim Öduncü Sözleşmesi*, 56.

⁸³ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 129

⁸⁴ Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, (Uysal yayınevi, ty.), 3/1475.

mümkün, dinen helal olan yolla elde edilmiş, haksız kazanç olmayan, hukuki tasarrufa konu olabilecek mütekavvim bir mal olmalıdır.⁸⁵

Mevzûnât, mekîlât ve adediyyâtı mutekâribeden olan misliyyâtta karz muamelesi cereyan eder. Altın, gümüş gibi semeniyyât; et, ekmek gibi mevzûnât; buğday, arpa, pirinç gibi mekîlât; ceviz, yumurta gibi madûdâtı mutekâribe karz verilebilir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre ekmek veznen de adeden de karz olarak verilmez. İmam Muhammed'e göre ekmek adeden karz olarak verilebilir.⁸⁶

Ekmeğin adeden ya da veznen karzı miktarı malum olmayacağı için caiz değildir. Ebu Yusuf'a göre adeden karzı caiz değil veznen karzı caizdir. İmam Muhammed'in fetvasına göre ise insanların ihtiyacı, örf ve maslahatına binaen caizdir.⁸⁷ Fakat günümüzde un cinsi ile fabrika üretimi ekmeklerin mislileştiğini, dolayısıyla misli mal olarak değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz.⁸⁸

Hanefilere göre karz; malın aynının ya da mislinin ödeme imkânının olmadığı mallarda (kıyemî mallarda), kıymet farklılığı oluşabileceğinden ve nizaya sebebiyet verebileceğinden karz akdi cereyan etmez. Bu yüzden karza konu olan mahallin misli olması gerekmektedir.⁸⁹

Malın kıymeti tahmine dayalı olarak tespit edileceğinden kıyemîyyatta karz uygun görülmemiştir.⁹⁰

Kıyemî yani çarşı pazarda emsali bulunmayan, özellikleri, vasıfları farklı olan mallar karz olarak verilemez. Mesela üç yaşında bir büyük baş hayvan karz olarak verilse tekrar iade edileceği zaman iki taraf arasında anlaşmazlıklar meydana getirecektir, çünkü her üç yaşındaki hayvan aynı değildir. Kilosu, eti, sütü, hayvanın sağlıklı oluşu, doğurgan oluşu gibi özellikleri birbirinden farklıdır. Borçlu daha ucuz bir hayvanı iade etmek isteyebilir ama alacaklı da daha güzel olanı almak ister bu bakımdan hem anlaşmazlıklar doğurur hem de bir tarafa menfaat sağlarken diğer

⁸⁵ Apaydın, "Karz", DİA, 14/521.

⁸⁶ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî*, 7/395.

⁸⁷ Serahsî, *Mebcut*, 14/31; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/389; Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî*, 10/596.

⁸⁸ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* (İstanbul: Erkam yayınevi, 1993), 404

⁸⁹ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî*, 10/596; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/388; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/94.

⁹⁰ Serahsi, *Mebcut*, 14/31.

tarafın da zarar görmesine sebep olur. Çünkü burada muhakkak bir taraf zarara uğrayacaktır ve orta yol bulunamayacaktır. Faiz riski ve kul hakkına girme riski olduğu için Hanefiler kıyemî mallarda karzı caiz görmemişlerdir.⁹¹

Kıyemiyâtan olan şeyler ile yapılan karz akdi fasittir ve fasit olan şeyi kullanmak haramdır. Hanefî mezhebinin görüşüne göre karzın kıyemî bir mal üzerinden verilmesinde akid fasit olur. Müstakrizin kıyemiyâtan olan bir şeyi karzı fasit ile istikraz ve kabz etmesi halinde; fasit beydeki malın mülkiyetine benzer bir mülkiyetle karza sahip olur.⁹²

Şafîî, Malikî ve Hanbelîlere göre selemin caiz olduğu mallarda karzda caizdir. Altın, gümüş, gıda gibi mislî olup ölçülebilen mallarla, vasıfları belirginleştirilip mislîleştirilebilen hayvan ve ticaret malı gibi kıyemî mallarda da karz gerçekleştirilir.⁹³

Zahirilerden ise İbn Hazm teberru olarak karz olacak malın mislini iade etmek suretiyle peşin ya da vadeli olarak temlik ve temellüke haiz bütün malların karz akdine mahal olabileceği görüşündedir.⁹⁴

Gıda haricindeki şeylerden istikrazın caiz olduğu fakat mukrizin akid anında menfaat ya da fazlalığı şart koşup bunları elde etmesinin faiz olduğu hakkında fakihlerin icması vardır.⁹⁵

Şafîilere göre özellikleri belirginleşmemiş malların karz olarak verilmesi de vasıflarının belirginleştirilmemesinden dolayı mislî iade edilemeyeceği için caiz görülmemiş fakat değeri ödenebileceği için misliyyâtan olmayan mallar için de karz akdi caiz olarak görülmüştür.⁹⁶

⁹¹ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali*, 403.

⁹² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/94.

⁹³ Şirazi, *el-Mühezzeb fi Fikhi'l-İmami's-Şafîî*, 2/83; Karafî, *ez-Zehîra*, 5/287; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/432.

⁹⁴ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b Ahmed b Sa'id, *el-Muhallâ* (Mısır: İdaretüt Tabaatil Müniriyye, 1350h.), 8/77.

⁹⁵ İbn Münzir, Ebu Bekir Muhammed b İbrahim, *El-İcma* (Birleşik Arap Emirlikleri, Mektebetül Furkan, 2. Basım, 1999), 135-136.

⁹⁶ Şirazi, *el-Mühezzeb fi Fikhi'l-İmami's-Şafîî*, 2/83; İmranî, *Beyan*, 5/460.

Ayrıca Şafî'ye göre miktarı malum olmayan mal vezni malum olmayan altın, gümüş gibi ya da gıda gibi mallarda iadesi miktarın belli olmasına bağlı olduğu için karzı caiz değildir.⁹⁷

İmece usulü gibi, şahıslar arasında bir gün birinin diğer gün diğerinin hasadına çalışmak gibi menfaatin değişimine dayalı karz akdi de caiz olarak değerlendirilebilmiştir.⁹⁸

Ev, arazi ve çıkacak maden miktarı malum olmayan maden arazileri gibi akarda Malîkî ve Hanbelîlere göre karz caiz görülmemişken, selemi zimmette sübut bulan her şeyin karzı caiz görülmüştür.⁹⁹

Günümüz pozitif hukukun uygulamasında, para sonsuz bir değişim aracı ve bütün alışveriş işlemlerinde kullanıldığı için tedavül kolaylığı nedeniyle mislî eşya konumuna gelmiş, kullanımı, harcanması, temin edilmesi kolaylaşmıştır. Altın, kıymetli evraklar (çek, senet, hisse senedi vs.), posta pulu gibi araçlar da para gibi bir değişim aracı olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁰

Bugünkü kullanımda, karz genellikle para ödücü şeklinde gerçekleşmektedir. Mislî eşya ödücü ise dostlar, yakın akrabalar, komşular vs. arasında gerçekleşen hatır-gönül ilişkisi şeklinde gerçekleşen bir sözleşme haline gelmiş ve ticarete çok fazla kullanılan bir akit olmaktan çıkmıştır.¹⁰¹

Türk hukukunda mislî eşya ödücü ile faizsiz para ödücünü herkes alıp verebilirken, kazanç elde etmek amacı ile para ödücü verilmesi sadece finansal kuruluşlar ile kredi kuruluşlarına verilmiş bir haktır ve genelde bankalar üzerinden gerçekleştirilmektedir.¹⁰²

Günümüz karz akdi pozitif hukuk uygulaması ile İslam hukukundaki uygulamaya baktığımızda, veriler doğrultusunda şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: kazanç elde etmek için para ödücü uygulamasında faizli ya da faizsiz işlemler günümüz uygulamasında mümkün olabilirken İslam hukukunda karşılıksız fayda ya

⁹⁷ Şirazi, *el-Mühezzeb fi Fikhi'l-İmami's-Şafî*, 2/83; İmranî, *Beyan*, 5/461.

⁹⁸ Behutî, *Keşşâfü'l Gınâ an Metni'l-İknâ*, 3/38.

⁹⁹ Karafî, *ez-Zehîra*, 5/287.

¹⁰⁰ Kurt, *Tüketim Ödücü Sözleşmesi*, 74-75.

¹⁰¹ Kurt, *Tüketim Ödücü Sözleşmesi*, 33.

¹⁰² Kurt, *Tüketim Ödücü Sözleşmesi*, 33.

da kar içeren ve de önceden şart koşulmuş uygulamalar faiz kapsamında değerlendirilerek akdin geçerliliğine engel görülmüştür.

AAOIFI standartlarına göre karz akdinin konusuna dair hükümler şöyledir:

Karz sözleşmesine konu malın belirli (malûm) olması şartının dayanağı, karz alan tarafın geri ödemeyi, almış olduğu karza denk (mümasil) bir bedel ile yapabilmesini sağlamaktır. Karz alan tarafın sözleşme konusu mala teslim gerçekleştiği anda malik olmasının dayanağı şudur: Karz sözleşmesinde hem bedelli (ıvazlı) hem de teberru nitelikli akitlere ait özellikler bulunmakla birlikte teberru niteliği daha baskındır. Mülkiyetin karşı tarafa geçmesi noktasında karz sözleşmesinin hükmü hibe akdi gibidir. Hibe akdinde mülkiyetin karşı tarafa devri nasıl teslim ile sağlanıyorsa karz sözleşmesinde de aynı hüküm geçerlidir. Karz sözleşmesine konu malın tüketilmek suretiyle yararlanılan ve piyasada emsali bulunan mallardan (misli mal) olması gerektiğine dair hükmün dayanağı, emsalini geri ödemenin mümkün olduğu malların misli mallar olmasıdır. Ayrıca gasp edilmesi veya telef edilmesi halinde misliyle tazmin edilen mallar da bu tür mallardır. Karz sözleşmesinde aksi kararlaştırılmamışsa, karz alan tarafın işlem konusu malın emsalini, teslimin gerçekleştiği yerde geri ödemekle yükümlü olmasının dayanağı, bunun karz sözleşmesindeki temel kural olmasıdır.¹⁰³

1.4. KARZ AKDİNİN HÜKÜMLERİ

1.4.1. KARZ AKDİNİN TARAFLARININ HAK VE SORUMLULUKLARI

1.4.1.1. Karz Veren Kişi (Mukriz):

Karz verecek kişinin akıllı, ergin ve verilecek malın maliki olması veya onu vermeye yetkili olması gereklidir. Küçük çocuklar ve akıl hastaları kendi mallarını karz olarak veremezler. Karzın gerçekleşmesi için borç verecek kişide aranacak şartlarda ehliyetin yanında teberru vermeye ehil olması da aranır.¹⁰⁴

¹⁰³ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 19/520.

¹⁰⁴ Abdullah Durmuş, "Fıkıhta Karz Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi" *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 318.

Bir vasi, yetimin malını ne kendisi için ne de başkası için ikraz edemez. Karz akdi teberrua dayanır iken yetim malı muhafaza edilmek kastıyla teberrua konu edilmez. Aynı şekilde ticarete izni olmayan mahcure, çocuğa ve matuha karz verildi ise bu karz vedfa konumunda olup tazmin ile sorumlu tutulmaz.¹⁰⁵

Borç veren kişinin alacağını istediği zaman talep etme hakkı vardır. Nitekim bu konu ile ilgili rivayet edilen bir hadisi şerifte, bir bedevi mescitte Peygamber Efendimizden (s.a.v.) alacağını kaba bir şekilde istemiş, Peygamberimiz (s.a.v.) de sahabelerine “Bırakın onu, hak sahibinin konuşma hakkı vardır” buyurarak borcu en güzel şekilde ödemiştir.¹⁰⁶

Borç veren kişinin, borçlunun zor durumda olması durumunda onu rahatlatması, vadeyi uzatması hatta hibe etmesi, onun imanının ve ahlakının güzelliğindedir.¹⁰⁷

Alacaklı, borcun ödenmeme endişesine karşı alacağını güvence altına almak için borçludan, borcun kefalet veya rehin ile teminat altına alınmasını talep edebilir. Bununla birlikte zimmetteki diğer borçlarda olduğu gibi karzda da havale istenildiği takdirde uygulanabilir.¹⁰⁸

Zor durumda olan, zarara uğraması veya faizli borçlanma gibi gayri meşru yollara başvurması muhtemel bir kişinin, maddi imkanları yerinde olan bir kişiden borç istemesi durumunda, borcu verecek kişinin bu ihtiyaç sahibinin ihtiyacını karşılaması vaciptir. Şayet borç isteyen kişi hakkında şüpheler var ise, aldığı parayı haram olan gayri meşru yollarda harcama endişesi var ise bu kişiye borç vermek mekruhtur. Borç isteyeninin aldığı borcu haram yollarda kullanacağı kesin olarak biliniyorsa, bu durumda borç vermek haramdır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ İbni Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 11/97.

¹⁰⁶ Müslim, "Musâkat", 3/1225.

¹⁰⁷ Mehmet Şener, "İslam Hukukunda Karz-ı Hasen", *Dokuz Eylül Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1989), 399-400.

¹⁰⁸ Apaydın, "Karz", *DİA*, 14/521.

¹⁰⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/101.

Karz akdi mukrizin karzı müstakrize teslim etmesi ile gerçekleşir. Bu sebeple mukriz karz mahallini müstakrize teslim etmelidir.¹¹⁰

Malikî mezhebinde ise teslim şartının olmamasından ötürü kabz olmasa da sadece lafızla bile karz akdi gerçekleşir.¹¹¹

Günümüz Türk Hukuku uygulamasında, karz veren kişinin başlıca borcu, akde konu olan şeyin zilyetliğini ve mülkiyetini borç alana devretmesidir. Tamamen kendisine ait olan şeyi rızası ile karşı tarafa devretmelidir. Borç veren kişi devri gerçekleştirdikten sonra akit kurulmuş olur.¹¹²

Konusu para olan karz akitlerinde, paranın cinsi belirtilmemiş ise, “konusu para olan borç, ülke parası ile ödenir”¹¹³ ilkesi gereği borcun ödeneceği ülke parası esas alınır. Sözleşme yabancı para birimi üzerinden yapılmış ise, sözleşmede aynen ödeme anlamına gelen bir ifade bulunmadıkça, borçlu dilerse söz konusu yabancı para birimi üzerinden öder veya ödeme günündeki kur üzerinden ülke parası ile ödeme yapabilir.¹¹⁴

Para veya mislî eşyanın borç alana devredileceği yer konusunda belirlenmiş bir yer var ise devir işlemi o yerde yapılmalıdır, şayet taraflar sözleşmede yer belirtmemişler ise devir işlemi, alacaklının ödeme zamanındaki adresinde yapılmalıdır.¹¹⁵ Belli bir miktarı aşan paraların devri Maliye Bakanlığının 320, 323, 324 numaralı tebliğleri ile banka veya finans kurumları aracılığı ile yapılması zorunlu hale getirilmiştir.¹¹⁶

Akdin yapılmasından sonra borç alan kimse ödeme güçsüzlüğüne düşerse ve sözleşme konusu olan şey henüz borç alana devredilmemiş ise borç veren kişi borç

¹¹⁰ Kâsânî, *Bedâi'ü's-Sanâî*, 10/596; İbn Abidin, *Reddül-Muhtar*, 7/392; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 412.

¹¹¹ Haraşî, Muhammed b Abdullah, *el-Haraşî ale'l Muhtasarı Celîl* (Bulak-Mısır: el Matbaatil Kübra el Emiriyye, 1317h.), 5/232.

¹¹² Kurt, *Tüketim Ödücü Sözleşmesi*, 77.

¹¹³ TBK. Md:99.

¹¹⁴ TBK. Md: 99.

¹¹⁵ TBK md:89.

¹¹⁶ Maliye Bakanlığı 320,323,324 nolu tebliğleri, Bkz. Resmî Gazete Tarih: 04.07.2003, sayı: 25158, Tarih: 01.08.2003, sayı:25186, Tarih: 28.10.2003, sayı:25273. (Erişim 18.01.2020).

konusu şeyin tesliminden kaçınabilir.¹¹⁷ Borç veren kişi, borç konusu olan kıymetli evrak veya misli eşyada ortaya çıkabilecek olan ayıplardan ve zapttan sorumludur.¹¹⁸

Borç veren kişi vereceği para veya misli eşyayı, borç alana faizli veya faizsiz olarak verebilir. Borç verme karşılığında alacaklı karşı taraftan geri verme borcuna ek olarak, “borcu veririm ama şu işi yapmamda bana yardım edersen” gibi farklı taleplerde bulunabilir. Alacaklı vereceği borcun kullanım yeri ile ilgili de kısıtlamalar veya şartlar koyabilir, “vereceğim parayı şuralarda kullanman şartı ile veya şuralarda kullanmaman şartı ile” gibi şartlar koyup sözleşmeye de yazmış ise taraflar kabul etmişler ise sözleşme şartlarına uymak zorundadırlar.¹¹⁹

İslam hukukuna göre mukrizin hak ve sorumluluklarını veriler doğrultusunda şöyle sıralayabiliriz:

- Mukrizin ehliyeti yanında teberru verebilmeye de ehil olması.
- Mukrizin alacağını güvence altına alacak rehin, kefalet, havale gibi uygulamalara hakkının olması.
- Malın mülkiyetinin tamamen mukrize ait olması ve dilediği zaman alacağını isteyebilmesi.
- Mukrizin alacağını temin etme noktasında müstakrizi rahatlatması.

Mukrizin haram ya da harama götüren hususlarda borç vermesi İslâm hukukunda mekruh hatta haram olarak bile yorumlanmıştır.

Mukriz alacağını temin edeceği yeri belirtmedi ise bulunduğu adrese alacağı teslim etmek ya da alacağı belirttiği yere teslim etmek İslam hukukuna göre meûnet ve meşakkat içerip borcun teslim külfeti de müstakrize yükleneceği için süftece¹²⁰ olarak adlandırılıp ihtiyatlı yaklaşmıştır.

¹¹⁷ Bkz. TBK md:390.

¹¹⁸ Bkz. TBK md. 214-231.

¹¹⁹ Kurt, *Tüketim Ödünç Sözleşmesi*, 15-16.

¹²⁰ **Süftece:** Borçlunun, alacaklısına muayyen miktarda parayı borçlanılan yerin dışındaki belli bir yerde bizzat ödeme taahhüdünü veya oradaki muhatabı olan üçüncü kişiye kayıtsız şartsız ödeme emrini içeren kıymetli evraka veya işlemin kendisine *süftece* denir. Genellikle başka bir şehre giden kişinin taşıma riski, zorluk veya masraftan kurtulmak için başvurduğu bir işlemdir. (Cengiz Kallek, ‘Süftece’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2010), 38/19.

Mukrizin alacağını temin ederken herhangi bir şart, menfaat ya da faiz ilave etmesini İslam hukuku faiz olarak görüp diğer fazlalık ve menfaat şartlarını da faiz endişesi ile kabul etmemiştir.

1.4.1.2. Karz Alan Kişi (Müstakriz)

Mukrizin temel yükümlülüğü olan karz malını müstakrize teslimi karz akdinin ilk önemli hükmü iken karzı alan müstakrizin karz aldığı malın mislini mukrize iadesi ise akdin diğer temel hükümlerindedir. Karz akdinin tabii şekilde sona ermesini de sağlayacak olan bu işlem borç alanın kazâî olduğu kadar diyânî bir sorumluluğudur.¹²¹

Müstakrizde de teberru verebilmeye ehil olması aranıp karzın mülkiyeti teberru verebilmeye ehil olan müstakrize intikal eder. Dolayısıyla mahcur küçüğe verilen karzın itlafını tazmin müstakrize ait değildir.¹²²

Ayrıca müstakriz karzın iadesinde muhayyerdir. Mukriz iade anındaki değerini düşük görerek karzı reddetse kabul ettirilir.¹²³

Karz alan kişinin en önemli sorumluluğu aldığı borcun emsalini borç verene eksiksiz olarak en iyi şekilde ödemesidir. Karz alacak kişi, borcunu vaktinde ödeme niyeti ile almalı hatta imkânı var ise vadesi gelmeden borcunu ödemesi gereklidir. Aldığı borcu ödememe veya zayi etme niyetiyle almak, ödeme imkânı olmasına rağmen ödemeyi geciktirmek zulüm olarak nitelendirilmiştir.¹²⁴

Kişi, ölümün her an gelebileceği ve borçlu olarak kul hakkı ile Allah'ın huzuruna çıkmanın vebalinin büyüklüğünü bilerek borç almalıdır. İslâm'ın ilk yıllarında Allah Resülü (s.a.v) ölen kişinin borcunun olup olmadığını sorar, eğer borcu üstlenen olmaz ise namazını kılmaz idi.¹²⁵ Daha sonraları İslâm Devletinin fetihler sayesinde zenginleşmesi ile borçlar beytülmalden ödenmiş, alacaklının zarar görmesinin önüne geçilmiş ve borçluların da kul hakkı ile Allah'ın huzuruna çıkmalarına engel olunmuştur¹²⁶

¹²¹ Apaydın, "Karz", DİA, 14/521.

¹²² Serahsi, *Mebcut*, 14/41; Kâsânî, *Bedaiu 's-Sanâi'*, 10/596; Haskefi, *ed-Dürri 'l Muhtar*, 429.

¹²³ Şirazî, *el-Mühezzeb fi Fıkhil İmami 'ş-Şafîi*, 2/82; İbn Abidin, *Reddü 'l-Muhtar*, 7/394.

¹²⁴ Buhari, "İstikraz", 2/315,316.

¹²⁵ Müslim, "Ferâiz", 3/1237.

¹²⁶ Şener, *İslam Hukukunda Karz-ı Hasen*, 6/400.

Müstakriz; karz olarak aldığı malı, mal mevcut ve semen de akit meclisinde mukrizle ödenmek şartıyla mukrizden satın alabilir. Ebu Hanife ve İmam Muhammed mal ortada olsa da olmasa da semen mecliste ödendiği takdirde satın alabilir derken Ebu Yusuf borç alınan şey mevcut değilse caiz olur demiştir. Mevcut olduğu takdirde müstakriz, istihlak edip zimmetine taalluk etmediği malın mislini de satamaz demiştir.¹²⁷

Karza konu olan malın telef olması ile ilgili tazmin sorumlulukları da şu şekildedir: Akit yapılmış ama mal borçluya teslim edilmemiş ise mal borçlunun zimmetine geçmediği için borçlu tazmin ile sorumlu değildir. Malın teslimi gerçekleşikten sonra oluşabilecek zararlardan borçlu sorumludur.¹²⁸

Tazmin sorumluluğu açısından karz akdi İslam hukukunda vedfa ve ariyet gibi emanet akitlerinden farklı olarak değerlendirilip müstakrize tazmin sorumluluğu yükler.¹²⁹

Borçlu olan zengin malı yanında yoksa yahut alacaklı olup borçlularından parasını almaktan aciz ise kendisine zekât malından verilebilir. Bu haliyle yolcu durumundadır. Malı elinin altında olup, borcunu ödedikten sonra nisap miktarı artan mala sahip olan zengin zekâttan borcunu ödemesi caiz değildir.¹³⁰

Günümüz Türk hukukunda borç verilecek şeyin borç alana mülkiyetinin devredilmesi zorunludur, çünkü borç alan kişinin borca konu olan şeyden faydalanması için onu harcaması, tüketmesi gerekmektedir. Karza konu olan şeyin hem mülkiyetinin hem de zilyetliğinin müstakrize devri gerekir.¹³¹ Borç alan kişi henüz zilyetliğini devralmadığı şeyden mesul değildir, sözleşme yapılmış olsa dahi bu böyledir. Mülkiyetin devri ile birlikte borç verilen şeydeki yarar ve hasar borç alana aittir.¹³²

¹²⁷ İbni Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 11/99, Muhammed Bakır Sadr, *İslam Ekonomi Doktrini*, trc. Mehmet Keskin - Sadettin Ergün (İstanbul: Hicret Yayınevi, 3. Basım, 1980), 2/560.

¹²⁸ Apaydın, "Karz", 14/521.

¹²⁹ Zerkâ, *Medhal*, 1/622.

¹³⁰ Şeybanî, İmam Muhammed, *Siyer-i Kebir İslam Devletler Hukuku*, trc. M. Said Şimşek - İbrahim Sarmış, (İstanbul: Evs yayınevi, 1980), 1/175.

¹³¹ Kurt, *Tüketim Ödücü Sözleşmesi*, 77.

¹³² TBK md:208.

Müstakrizin hak ve sorumlulukları arasında karzın mislinin iadesi, iadeyi en iyi şekilde yerine getirmesi, tazmin yükünün mülkiyetin devrinden itibaren müstakrize ait olması ve mülkiyetin müstakrize devri olduğunu veriler doğrultusunda söyleyebiliriz.

Pozitif hukukun uygulamasında faizsiz karz akdinde, karz verenin herhangi bir menfaati bulunmadığı için borç alanın akde konu olan şeyi kabul etmeme hakkı vardır, isterse borcu alır isterse reddeder bu konuda muhayyerdir. Ama faizli olarak kurulan karz akdinde, borç alanın karzın konusu olan şeyi kabul etme borcu vardır, çünkü haklı bir gerekçe olmadan akit yapıldıktan sonra borcu kabul etmemesi, borç veren kişinin faiz gelirinden mahrum kalmasına sebep olacaktır.¹³³

Karz akdinde, borç alan kişi (müstakriz) aldığı şeyin (para veya mislî eşya) yerine mislini yani benzer miktar ve nitelikteki bir şeyi belirlenen süre içinde geri vermekle sorumludur. Bu sorumluluğu sözleşme kurulup, akdin konusu malı teslim aldıktan sonra başlar. Eğer borç alınan şeyde değer kaybı yaşanmış veya değeri artmış olsa bile şayet sözleşmede bir şart koyulmamış ise borçlu aldığı şeyin mislini ödeyerek borcundan kurtulur, değer kaybını tazmin ile sorumlu değildir, paranın uğrayacağı değer kayıpları da buna dâhildir. Borç alınan şey misli ile ödenir, mesela borç alınan on ton buğday veya yüz gram altının değeri artsa bile borçlu ödeme gününde aldığı borcu aynı şekilde on ton buğday ve yüz gram altın olarak öder. Yalnız para cinsinden altın, yabancı para veya hisse senedi gibi değerleri değişken olan borçlarda borçlu sözleşmede aksi belirtilmemiş ise ödeme günündeki değerler üzerinden ülke parası ile ödeme yapabilir.¹³⁴

Borç alan kimse borcu ödemekte temerrüde düşerse, temerrüt süresi boyunca akdin konusu olan şeyde meydana gelecek değer kayıplarından (borçlunun kusurlu olduğu hallerde) sorumlu kabul edilir.¹³⁵

Özellikle ülkemiz ekonomisinin yapısından kaynaklı olarak bazı durumlarda yabancı paralarda meydana gelen âni ve büyük artışlar neticesinde borçlu zor duruma düşmekte ve borcu ödemesi imkânsızlaşmaktadır. Böyle durumlarda alacaklının sözleşmenin aynen ifa edilmesini istemesi hakkın kötüye kullanılması olarak ifade

¹³³ Kenan Tunçomağ, *Türk Borçlar Hukuku* (İstanbul, 1976), 800.

¹³⁴ Kurt, *Tüketim Öduncü Sözleşmesi*, 78-79.

¹³⁵ TBK md:118.

edilmiş ve borçlunun sözleşmeyi aynen ifa etmesinin gerekmediği, değişen şartlara ve hakkaniyete uygun şekilde sözleşmenin yeni şartlara göre uyarlanması gerekmektedir. Bu konu ile ilgili düzenleme 01.07.2012 tarihli TBK md. 138'de şu şekildedir: "Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülemeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçluda borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı derecede güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hakimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır."¹³⁶

Karz akdi genel olarak ülkemizde, adi işlerde faizsiz, ticari işlerde ise faizli borç şeklinde yapılmaktadır. Eğer faizli bir borç alınmış ise (kredi gibi) borçlu anlaşılan faiz oranları üzerinden kararlaştırılan vadede borcu faizi ile ödemek zorundadır. Alınan borçlar, paranın değerini korumak amacı ile belirli bir yabancı para birimine, belirli bir mala veya endekse bağlı tutulabilir, böyle durumlarda da borçlu sözleşme şartlarına uymak zorundadır.¹³⁷

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu AAOIFI'nin karzın kurucu unsurları ile ilgili belirlediği rükün ve şartlar şu şekildedir:

- Karz akdi, karz ve selef (borç ve ödünç) lafızları ile bu anlama gelen her türlü söz veya fiil ile gerçekleştirilen îcâb ve kabul sonucunda kurulur.
- Karz verenin teberru verebilmeye ehil olması şartı aranır.
- Karz alanın tasarruf ehliyetine sahip olması şartı aranır.
- Karz sözleşmesine konu malın mütekavvim, belirli (malûm) ve mislî olması gerekir.
- Karz alan, sözleşme konusu mala teslim gerçekleştiği anda malik olur ve bu malın emsalini geri ödemekle yükümlü hâle gelir; o malın emsali zimmetinde borç olur.

¹³⁶ Kurt, *Tüketim Öduncü Sözleşmesi*, 249-250.

¹³⁷ Kurt, *Tüketim Öduncü Sözleşmesi*, 27-28.

- Kural olarak sözleşme konusu malın emsalini, teslimin gerçekleştiği yerde geri ödemek gerekir.¹³⁸

1.5. KARZ AKDİNDE VADE, MENFAAT, DEĞER KAYBI (ENFLASYON)

1.5.1. KARZ AKDİNDE VADE

İslâm alimlerinin büyük çoğunluğu vade farkını helal ve vade farkı ile satışı caiz görmüşlerdir. Ancak imkânı olanlar, aza kanaat edenler, ahiret menfaatini dünya menfaatine tercih eden kişiler satış yaparken peşin fiyatı ile verir ve vade farkı almazlar ise bu karz-ı hasen sayılır. Karz-ı hasen Allah rızası için borç vermek demektir. Allah Teala böyle yapanları kendisine borç vermişçesine sevmiş ve övmüş, onların kazancına bereket vereceğini müjdelemiştir. İmkânı olan her mü'minin bu şerefli ve bereketli muamele için can atması tabiidir.¹³⁹

Karz akdi, bağlayıcı olmayan teberru akitlerden olduğu için, muhayyerlik konusu ve borcun bir vadeye bağlanması caiz görülmemiştir. Alacaklı kişi istediği zaman borcun iadesini isteyebilir. Fakihler, karzın dirhemin dirheme satılması anlamında bir işlem olduğundan, nesie ribasına düşmekten sakınmak için vade tayinini caiz görmemişlerdir. Karz akdi genelde ribevi mallarda meydana geldiği için vade şartı konulur ise ribâyâ gireceği için Malikîler haricinde diğer mezhepler tarafından karzda vadenin bağlayıcılığı yoktur denmiştir.¹⁴⁰

Fakihlerin çoğunluğunun vadenin bağlayıcılığını kabul etmeme görüşünde olmalarının sebepleri olarak gerekçelere baktığımızda karz akdinin mahiyeti, akidde ulaşılmak istenen gaye, vadin bağlayıcılığı konularındaki görüş farklılıkları ve riba endişesinin söz konusu olduğunu görürüz.¹⁴¹

¹³⁸ AAOIFI, Faizsiz Finans Standartları, 507.

¹³⁹ Hayreddin Karaman, "Vade Farkı", *1. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi* (Konya: Kombad yayınları, 1997), 773.

¹⁴⁰ Ahmet Özdemir, "Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 :1, 130-131.

¹⁴¹ Durmuş, *Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi*, 315-330

Malikîlere göre vade ile ikraz caiz ve bağlayıcıdır. Mukriz tarafından vadenin bağlayıcılığına dikkat edilmesi gerekir.¹⁴²

Hanefilere göre şu altı durumda vade bağlayıcı olmaz:

Sarf ve selem bedeli, ölenin borcu, ikalede anlaşılan bedel, şüf'adarın borcu ve karz akdinde vade şartı bağlayıcı değildir.¹⁴³

Hanefiler dört durumda karz akdi için vadenin lüzumunun söz konusu olduğunu demişlerdir. Söz konusu bu dört durumu şu şekilde ifade edebiliriz:

1. **Vasiyet:** Bir kişi kendi malından, başka birine, bir yıl süreyle borç verilmesini vasiyet etse, mirasçılar vadesinden önce alacaklarını isteme hakkına sahip değildirler.
2. **İnkâr:** Eğer karz inkâr edilmekte, karz veren de ödenmesini bir süreye bağlamışsa, bu süre bağlayıcı olur.
3. **Mahkemenin hükmü:** Hâkim karzın lüzumuna hüküm verecek olursa, İmam Malik ve İbn Leyla'ya göre vade bağlayıcı olur.
4. **Havale:** Borçlu alacaklısını bir başkasına havale eder ve karz veren ona bir vade verirse yahut onu ödeyeceği borcun vadesi belli olan bir borçlusuna havale ederse vade bağlayıcı olur. Çünkü havale ibra edicidir. Yani havale sayesinde havaleyi yapanın zimmeti ibra olur ve karz veren kimseye havale hükmü gereğince kendi üzerine havaleyi kabul eden de bir deyni (alacağı) sabit olur. İşte bu da hakikatte deynin tecil edilmesi (süreye bağlanması)'dır, karz değildir.¹⁴⁴

Hanefî, Şafîî, Hanbelî mezhepleri mukrizin, vadenin bitimini beklemeden borcunu talep etmesini hukuken mümkün olarak görürken Şafîî ve Hanbelî mezhepleri karz akdinin bedelinde herhangi bir artma ve eksilme söz konusu olmadığı halde vadeyi akiddeki bedelin bir cüz'ü olarak gördükleri için şart koşulmasını caiz görmemişlerdir. Diğer bazı mezhepler ise akidde süre şartı kabul edildi ise geçerli olarak görürler.¹⁴⁵

¹⁴² Haraşî, *el Haraşî ale'l-Muhtasarı Celil*, 5;232; Karafî, *ez-Zehîra*, 5/295.

¹⁴³ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî'*, 10/600; Durmuş, *Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi*, 315-330.

¹⁴⁴ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî'*, 10/600; Serahsî, *Mebcut*, 28/100; Zuhaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 6/12.

¹⁴⁵ Apaydın, "Karz", 14/521.

Hanefî, Şafîî ve Hanbelî mezhepleri karzda vadenin bağlayıcı olmadığını söylemiş vade şart koşuldu ise akdin ifsad olup olmadığı da tartışılmıştır. Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde bu durumda akid sahih şart batıl olarak görülmüştür. Hanefî fakihlerden Aynî'ye göre vadenin bağlayıcı olmamasının sebebi karz akdinin başlangıç itibariyle ariyet, gayri sahih olması ise akdin sonu itibariyle muavazaya benzemesi sebebiyledir. Şafîî fakihlere göre ise menfaat söz konusu değil ise vade şart koşulmasında akid fasid değil şart lağv kabul edilir. Fakat vade şartında mukriz yarar varsa genel olarak akdi fasid görmüşlerdir.¹⁴⁶

Akdi kuruluşunda vade şartı konulsa bile bu taraflar açısından bağlayıcı olmaz. Tabi ki borç alan kişinin şu süreye kadar borcumu ödeyeceğim şeklinde bir süre belirtmesi ve bunların şahitler huzurunda yazılması, herhangi bir anlaşmazlık durumu yaşanmaması için iki tarafında faydasına olacaktır. Ancak bu belirtilen sürede ödemesi yasal bir sorumluluk olmayıp ahlaki bir sorumluluktur. Alacaklı, belirtilen süreden önce de alacağını isteyebilir veya isterse süreyi uzatabilir.¹⁴⁷

Karz akdinde ödünç alanın bundan faydalanması karşı tarafın teberrusudur. Nasıl ödünç veren verdiği misli misline geri alıyor ve borçlu bundan faydalandığı için fazladan ödeme yapmıyorsa aynı şekilde vadede alacaklıyı bağlamayacaktır. Yani mukriz önceden konuştukları süre dolmadan malına ihtiyaç duysa ve müstakrizden geri ödeme istese, müstakriz derhal ödeme yapmak zorundadır. Bununla beraber faizsiz bankacılık sistemlerinde ya da karzı hasen müesseseleştirdiği takdirde parası olan ve acil ihtiyacı olmayanlar vadesiz hesaba para yatırıp bu hesaptan hem mevduat sahibi hem de karz alma ihtiyacı olan yararlanabilecektir.¹⁴⁸

Karz akdi teberru olarak görüldüğünde vadenin bağlayıcılığı akdin teberru yapısına aykırı görülerek bağlayıcılığı kabul edilmemiştir. Vade şartı akdin teberru yapısıyla bağdaşmadığı için geçersiz sayılmıştır. Karz akdi ariyete benzetildiği takdirde malın aynı ile iade edildiğine hükümlenir aynı iade edilemeyen şeylerde aynı menfaat olarak kabul edilir. Bu durumda malın kabzı menfaatin kabzı gibi olup kabz

¹⁴⁶ Durmuş, "Fıkıhta Karz Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi", 315-330.

¹⁴⁷ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali*, 405.

¹⁴⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/200.

ile temellük eder. Bu sebeple ariyet ile benzer görülmüş ve vade şartının bağlayıcılığı kabul edilmemiştir.¹⁴⁹

Şafî ve Hanbelîye göre ise vade belirlenmiş olsa da karzı veren borcun geri ödenmesini isteyebilir. Akdin tarafeyni de akdi dilediklerinde fesh ile sonlandırabilirler.¹⁵⁰ Akdin kuruluşunda bir vade üzere anlaşıldı ise bu takdirde bir vaadleşme olduğu için riayet etmek mendubdur.¹⁵¹

Görüldüğü üzere karz akdinde vadenin bağlayıcılığı konusunda fakihlerin görüşleri arasında ihtilaflar vardır. Ve bu ihtilaflar neticesinde bu konu üzerinde tartışmalar yoğunlaşmıştır. İmam Malik, “karz ona bir süre tayin etmekle vadeye bağlanır” diyerek tarafların vade konusunda tasarrufta bulunabileceğini belirtmiştir.¹⁵² Karzı hasen uygulamasının gayesinin gerçekleşmesi için ihtiyaç sahibinin ihtiyacının görülmesi gerekmektedir. Karzı veren kişi sadece Allah rızası için hiçbir menfaat beklemeden borç vermekte herhangi bir mübadele işlemi veya ticaret yapılmamaktadır. Borcu alan kişinin borcunu zorlanmadan ödeyebilmesi ve alacaklının da mağdur olmaması için bir vade belirlemek zaruret halini almaktadır. Çünkü verilen borç ile amaçlanan, ihtiyaç sahibine yardım etmek ve ihtiyacını gidermektir. Borçlu kendisine karşı hiçbir dünyevi menfaat beklemeden yapılan bu iyiliği suiistimal etmemeli ve alacaklının da durumunu gözeterek aldığı borcu güzel bir şekilde ödemelidir. Karz-ı hasen uygulamasının yaygınlaşması, suiistimal edilmemesi ve amacına ulaşması için tarafların aralarında anlaştıkları bir vade belirlemek ve vadesinde ödemek günümüz şartlarını da düşünürsek zaruret halini almıştır. Taraflar, karz akdinin Allah için menfaat beklemeden yapıldığı ve vadenin bağlayıcı olmadığı bilinci ile hareket etmeli, borçlu, imkânı var ise vadesinden önce ödemeli, alacaklı da olası bir ödeme güçsüzlüğü durumunda süre uzatımı ile borçluya kolaylık sağlamalıdır.¹⁵³

¹⁴⁹ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî*, 10/600; Serahsî, *Mebcut*, 14/33-34; Durmuş, *Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi*, 315-330.

¹⁵⁰ Şirazî, *el-Mühezzeb fi Fıkhi'l-İmami's-Şafî*, 2/82; İmranî, *Beyan*, 5/457; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/431.

¹⁵¹ Şirbinî, *Minhâc*, 2/157; Behutî, *Keşşâfü'l Gınâ an Metni'l-İknâ*, 3/40.

¹⁵² Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 6/12.

¹⁵³ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 129-134.

Pozitif hukuktaki uygulamaya göre vadenin bağlayıcılığı faizsiz karz akdinde, borçlu aldığı borcu vadesinden önce ödemek ister ise bunda hukuki hiçbir engel yoktur. Ama faizli bir akitte, vadesinden önce borcun ödenmesi alacaklının faiz gelirinden mahrum kalmasına sebep olacaktır. Bu sebeple borçlu, borcun vadesi veya fesih süresi dolmadan geri ödeme yapamaz. Ancak borçlu normal vadesi içinde tahakkuk edecek olan faizleri de ödemeyi kabul eder ise veya alacaklı faizlerden vaz geçer ise erken geri ödeme mümkün olur.¹⁵⁴ Konut veya taşıt kredisi gibi uzun vadeli borçlanmalarda, borçlular faiz yükünden kurtulmak için erken ödeme yapmak isteyebiliyor veya daha düşük faizli bir borç bularak borcunu kapatmak istiyor ve borçlu olduğu banka ile anlaşarak faizlerin silinmesi veya indirim yapılmasını talep ederek vadesinden önce erken ödemede bulunabiliyor.¹⁵⁵

Karz sözleşmesinde vade şartı ileri sürülmesi ve bunun bağlayıcılığı caizdir. Karz alan tarafın vade gelmeden önce borcu ödeme yükümlülüğü bulunmadığı gibi karz verenin vade dolmadan önce alacağını talep etme hakkı da yoktur. Sözleşme sırasında herhangi bir vade şartı ileri sürülmemişse, karz alanın talep edildiği anda borcunu ödemesi gerekir. Karz sözleşmesinde vade şartı ileri sürülmesi ve konulan vade ile karzın vâdeli hâle gelmesinin caiz oluşunun dayanağı, borç ilişkilerinde vade koymanın meşru olduğuna ve sözleşmelerde ileri sürülen şartlara bağlı kalmanın gerekliliğini gösteren delillerdir. Bu şekilde hem karz sözleşmesinin maksadı gerçekleştirilmekte hem de zarar görülmesine engel olunmaktadır.¹⁵⁶

Karzda vade konusunda mukrize mühlet vermesi müstakrize de ödemede ihmal etmemesi telkin edilmekle birlikte; vadenin bağlayıcılığı İslam hukukuna göre riben nesie ihtimaline binaen sakıncalı görüldüğünü veriler üzerinden söyleyebiliriz.

1.5.2. KARZ AKDİNDE MENFAAT

Karz akdinde menfaatin faiz kapsamında olup olmaması fakihler arasında tartışılmış, fukaha mukrizin müstakrizden nitelik ya da nicelik olarak herhangi bir şeyi şart koşarak yarar elde etmesinin yasak olduğu üzerinde görüş birliği etmişlerdir. Bazı

¹⁵⁴ Kurt, *Tüketim Öduncü Sözleşmesi*, 301.

¹⁵⁵ Bkz. 6502 sayılı TKHK md. 27.

¹⁵⁶ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 513.

fakihler ise menfaat çift taraflı olduğu takdirde karzın caiz olacağı şeklinde bazı görüşleri ortaya koymuşlardır.¹⁵⁷

Mukrizin verdiği karzdan karşılık beklememesi gerekir. Borcun karşılığı talep edilen fazlalık ya da menfaat faiz olarak görülmüştür. Herhangi bir işini yaptırmak ya da herhangi bir talep karşılığında borç vermek tek taraflı menfaat içerir. Önceden bir şeyin verilmesi talebiyle karz vermek ve bunu şart koşturmak caiz değildir. Fakat karzın talep söz konusu olmadan fazla bir şekilde ödenmesi caiz görülmüştür.¹⁵⁸

Mukrizin akdin başlangıcında müstakrizden hediye, yemek ikram etme ya da ödemeyi daha iyisi ile yapma gibi bir şartı sunsa mekruhtur. Fakat bunları başta şart koşturmaksızın elde etse mekruh değildir.¹⁵⁹

Karz, sadece Allah için ve hiçbir menfaat beklemeden gerçekleştirilen borç verme işlemidir. Karzda şart koşulan fazlalık veya menfaat faiz olarak nitelendirilmiştir ve haramdır. Karz akdinde ikinci bir şart koşularak dolaylı yollardan menfaat sağlamak da caiz değildir. “Sana borç veririm ama şu malı bana şu fiyata verirsen” gibi şartlar öne sürmek menfaat sağlama kastı ile yapıldığı için yasaklanmıştır. Kişilerin zor durumda olmasını fırsat bilerek bu durumdan menfaat sağlamaya çalışmak hem ahlaken hem de dinen uygun görülmemiştir.¹⁶⁰

Borcun ödemesindeki hediyeleşme ücrete dönüşürse veya borçlunun ödeme gününü ileri bir tarihe ertelemek için karşı tarafa bir nevi vade uzatım bedeli gibi bir durumda verilir ise asıl gayenin dışına çıkmış olur.¹⁶¹

Kişi alacağına karşılık rehin alabilir, ama bu aldığı rehinden faydalanamaz. Mesela, alacağına karşılık bir ev rehin alınsa ve borç veren kişi bu süreçte borçlunun izni olmadan o evi kullansa veya kiraya verse menfaat elde edeceği için haram olur. Rehini alan ve veren kişiler birbirlerinden izinsiz rehin hakkında tasarrufta bulunamazlar. Kişi rehini alan ve veren kişiler birbirlerinden izinsiz rehin hakkında tasarrufta bulunamazlar. Kişi rehini alan ve veren kişiler birbirlerinden izinsiz rehin hakkında tasarrufta bulunamazlar. Kişi rehini alan ve veren kişiler birbirlerinden izinsiz rehin hakkında tasarrufta bulunamazlar. Kişi rehini alan ve veren kişiler birbirlerinden izinsiz rehin hakkında tasarrufta bulunamazlar.

¹⁵⁷ Durmuş, *Fıkıhta Karz Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi*, 315-330.

¹⁵⁸ Şener, *İslam Hukukunda Karz-ı Hasen*, 400.

¹⁵⁹ Serahsi, *Mebcut*, 14/37.

¹⁶⁰ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî*, 10/598.

¹⁶¹ Apaydın, “Karz”, 14/521.

birlikte bütün hayvanlar sahibine verilmelidir. Şayet rehin alınan şeyler teaddî (aşırı kullanım) ve taksir ile telef olursa tazmin gerekir ama kast olmaksızın hastalık doğal afet gibi durumlarda tazmin gerekmez. Şayet borçlu borcunu ödeyemez ise rehin alınan malların rayiç bedelleri hesap edilir, borçtan fazla ise alacaklı aradaki farkı borçluya öder, borçtan az ise kalan miktar yine borçlunun ödemesi gereken bir borç olarak yazılır.¹⁶²

İslâm Hukukunda, kişinin yoldaki tehlikelerden dolayı malının telef olmasından veya hırsızların ve eşkıyaların eline düşmesini önlemek için borçludan alacağını başka bir yerde almak üzere şart koşması olarak açıklanan “süftece” uygulaması mekruh görülmüştür. Çünkü burada alacaklı herhangi bir olumsuzluk olur ise sorumluluğun borçluda olmasından dolayı böyle bir şart koşmuş ve kendi menfaatine bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu şartın akdin kuruluşunda veya daha sonra ortaya çıkması hükmü değiştirmez.¹⁶³

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu AAOIFI'nin karzda menfaat ile ilgili belirlediği hükümler şu şekildedir:

Karz Sözleşmesinde Şart Koşulan Menfaat Hakkındaki Hükümler:

- Karz veren taraf lehine, karz akdinde şartlı olarak sağlanan menfaatin her şekli haram olup faizdir. Buna göre daha iyisini (nitelikte fazlalık), daha çoğunu (miktarla fazlalık), başka bir mal eklenmesini, başka bir şeyin kullanım hakkının verilmesini şart koşmak haram olduğu gibi şartın akit sırasında veya vadenin uzatılması sırasında ileri sürülmesi ile akitte özellikle zikredilerek şart koşulması (mansûs) veya örf hâline gelmiş olmasından dolayı şart koşulmuş gibi (melhûz) olması arasında bu anlamda bir fark yoktur.

- Karz borcunun, sözleşmenin kurulduğu yer dışında başka bir yerde ödenmesini şart koşmak caizdir.

Karz Sözleşmesinde Şart Koşulmayan Menfaat Hakkındaki Hükümler:

¹⁶² Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 524-526.

¹⁶³ İbn Âbidîn, *Reddî'l-Muhtar*, 7/395.

- Karz alanın, sırf almış olduğu karz dolayısıyla karz ilişkisinin devam ettiği süre içerisinde karz verene ayrıca bir mal (ayn) veya menfaat vermesi caiz değildir. Taraflar arasında daha öncesinde teamül hâline gelen bir malın veya menfaatin verilmesi şeklindeki ilişkilerde ise bir sorun yoktur.

- Karz sözleşmesi sırasında şart koşulmamışsa ve şart koşma anlamına gelen bir örf yoksa sözleşme konusunun nakit veya başka bir mal olmasına bakılmaksızın, geri ödemenin daha iyisiyle (nitelikte fazlalık), daha çoğuyla (miktar da fazlalık), başka bir mal eklenerek veya başka bir şeyin kullanım hakkı verilerek yapılması caizdir.

Ayrıca karz akdiyle birlikte alım satım veya kira gibi ıvazlı akitlerden birini yapma şartı ileri sürülmesi caiz değildir. Faiz hilesi olmaması şartıyla, başkası namına karz bulma karşılığında ödül şartı ileri sürmek caizdir. Konuyla ilgili olarak ödül vaadi/cuâle sözleşmesi hakkındaki 15 numaralı faizsiz finans standardının 8/3/2. maddesinde zikredildiği üzere bu işlemlerin, başlangıçta şart koşularak veya teamül hâline getirilerek ya da kurumlar arasında örtülü bir anlaşma ile faizli borç verme işlemlerine yol açacak şekilde kullanılmaması gerekir.¹⁶⁴

AAOIFI'nın menfaatle ilgili belirlediği yukarıdaki hükümlerin dayanakları da şöyledir:

Karz sözleşmesi sırasında şart koşulmamışsa ve şart koşma anlamına gelen bir örf yoksa, daha iyisiyle (nitelikte fazlalık) veya daha çoğuyla (miktar da fazlalık) geri ödemenin yardım ve iyilik amaçlı olması şartıyla caiz oluşu, Ebû Râfi'den (r.a.) nakledilen bir rivayettir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) birisinden genç bir deve ödünç alır. Zekât develeri gelince Ebû Râfi'i (r.a.) alacaklıya aynı yaşta bir deve vermekle görevlendirir. Ebû Râfi (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına gelip: "Develer arasında altı yaşını doldurmuş daha iyi bir deveden başkasını bulamadım." der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurur: "Alacaklıya onu ver, şüphesiz insanların en hayırlısı borcunu en güzel şekilde ödeyendir."¹⁶⁵ Ebû Hüreyre'nin (r.a.) naklettiği başka bir rivayete göre birisi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek yardım istedi. Resûlullah (s.a.v.) da onun için yarım vesk (gıda) borç talep etti ve aldığı yarım vesk gıdayı o şahsa verdi. Daha sonra adam borcunu ödemek üzere geldi ve bir vesk ödeme

¹⁶⁴ AAOIFI, Faizsiz Finans Standartları, 514

¹⁶⁵ Müslim, "Müsâkât", 118-122

yaparak şöyle dedi: “Yarım vesk borcumu size ödüyorum diğer yarım vesk ise size gönlümden gelerek verdiğim bir hediyedir.”¹⁶⁶

Karz sözleşmesinde şart koşulmayan maddi menfaatlerin karza bağlı ve verilen karzın karşılığında olmaması kaydıyla geri ödeme öncesinde alacaklıya verilmesi caiz değildir. Çünkü: Enes b. Mâlik’ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizden birisi, bir başkasına karz verdiğinde, borçlunun hediye ettiği şeyi kabul etmesin veya kullanmanız için verdiği bineğe binmesin. Ancak daha öncesinde aralarında zaten böyle bir ilişki var idiye bir mahzuru yoktur.”¹⁶⁷

Ek menfaatin, karzdan dolayı olmadığını gösteren bir delil bulunmadığı sürece borçlunun verdiği hediye ve buna benzer diğer menfaatleri kabul etmemek gerektiği yönünde sahâbeden pek çok rivayet nakledilmiştir. Ancak borç veren kişi, kendisine verilen hediyein karşılığını öderse veya alacağından mahsup ederse böyle bir hediyeyi kabul edebilir.¹⁶⁸

Resulullah’ın (s.a.v.) bu konularda çok titiz davrandığını, borç konusunun suiistimal edilmemesi ve faiz şüphesine dahi izin vermediğini şu rivayetten öğreniyoruz. “Sizden biriniz borç verir de sonra ödünç alan kişi alacaklısına bir hediye verdiğinde veya onu bineğine bindirmek istediğinde –aralarında hediyeleşmek âdeti olanlar dışında- sakın o bineğe binmesin ve hediyeyi de kabul etmesin.”¹⁶⁹ buyurmuşlardır.

Hz. Ali’den konuyla alakalı olarak her menfaat sağlayan karzın faiz olduğu rivayet edilmiştir.¹⁷⁰

Hediye ile menfaat arasındaki ayrıma çok dikkat etmek gerekir. Burada niyet ön plana çıkıyor, hediye görüntüsü altında bir tarafa fayda sağlayan faiz şüphesi bulunan işlemlerden uzak durulmalıdır. Akdin tarafları arasında hiçbir şekilde menfaat

¹⁶⁶ Beyhaki, *Sünenü'l-Kübra*, 5/351.

¹⁶⁷ İbn Mâce, *Sünen*, Hadis Numarası: 2457.

¹⁶⁸ AAOIFI, Faizsiz Finans Standartları, 523.

¹⁶⁹ İbni Mâce, "Sadaka", 2432.

¹⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekr Abdullah, *el-Musannef* (Kahire: el Faruku'l-Hadisyye li't-Tıbaati ve'n-Neşr, 2008), 7/192; İbn Hacer el Askalanî, Ebu'l Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali b Muhammed, *Telhisü'l-Habir* (Müessesetü Kurtuba, 1995), Babü'l Karz, 3/80.

beklentisi olmamalıdır. Hediye dışında örf haline gelmiş, borçlunun alacaklısına vermiş olduğu fazlalıklar veya sağladığı menfaat faize girer ve haramdır.¹⁷¹

AAOIFI standartlarına göre karz da süftece ile ilgili hükümler şöyledir:

Karz borcunun, karz alan tarafa yardımcı olacak şekilde, sözleşmenin kurulduğu yer dışında başka bir yerde ödenmesini şart koşturmak, karz veren tarafın bundan yararlanıp yararlanmadığına bakılmaksızın caizdir. Sahâbîlerden (r.a.) nakledilen rivayetler,¹⁷² karz borcunu sözleşmenin kurulduğu yerden başka bir yerde ödeme şartını ileri sürmenin caiz olduğunu göstermektedir. Mâlikî mezhebi ile Hanbelî mezhebinde kabul edilen görüşlerden biri olan bu fetva, İbn Teymiyye ile İbn Kayyim el-Cevziyye tarafından da tercih edilmiştir.

Karz borcunun, sözleşmenin kurulduğu yer dışında ödenmesini şart koşturmak, genel olarak sözleşmenin her iki tarafına da herhangi bir zarar söz konusu olmaksızın yarar (maslahat) sağlamaktadır. -Bu konuda ihtiyaç da bulunmaktadır. İslam dini, herhangi bir zararın söz konusu olmadığı maslahatları haram kılmaz aksine bunları meşru kabul eder ve zararlı şeyleri yasaklar. Karz borcunun başka bir yerde ödenmesinde her iki taraf için de ortak bir yarar ve tarafların karşılıklı olarak yardımlaşması söz konusudur. Bu durum tarafların birbirlerine karşılıklı olarak yardım etmesi (teâvün) kapsamında değerlendirilir.

Muâmelât alanında kural mübahlıktır; yani yasaklığına dair herhangi bir delil bulunmayan muamele/hukuki ticari ilişki serbest kabul edilir. Karz borcunun sözleşmenin kurulduğu yerden başka bir yerde ödenmesi şartının haram olduğunu kesin veya dolaylı olarak gösteren fikhî bir delil (nass) bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu meseledeki hükmün mübah olarak kabul edilmesi gerekmektedir.¹⁷³

¹⁷¹ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 129-134.

¹⁷² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 6/279; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, 5/352.

¹⁷³ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 520.

1.5.3. KARZDA DEĞER KAYBI (ENFLASYON)

Günümüzde karşımıza çıkan sorunlardan biri de enflasyon ile değeri düşen paralardır. Enflasyonun yüksek olduğu beldelerde paranın değer kaybının fazla olmasından dolayı, borç veren zarara uğramaktadır. Bu durum, kişilerin karzdan kaçınmasına sebep olmaktadır. Ebu Hanife, borçlu kişi değeri düşen paranın mislini vermekle borçtan kurtulur demiştir. Ebu Yusuf ise, altın ve gümüş dışındaki paraların satın alma gücündeki değişimler borcun ödeneceği zaman dikkate alınır. Değeri düşen paranın karz akdinin başladığı zamanki değerinin verilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁷⁴

Ebu Yusuf'a göre kesada uğramış (tedavülden kalkmış) paranın kabz günündeki altın ya da gümüş mukabili değeri tazmin edilirken, İmam Muhammed ise tedavüldeki son değeri altın ya da gümüş üzerinden belirlenen kıymeti ile geri ödemesi yapılır.¹⁷⁵

Hanefilere göre altın, gümüş, fulus gibi geçer akçenin miktar ve vasfı belirlendiği takdirde ikrazı caizdir.¹⁷⁶ Semeninin illaki altın, gümüş, ya da diğer madenlerden sayılmasının gerekmediğini söyleyen İmam Muhammed eşyanın kıymetini malum kılan her şeyin para olarak sayılabileceğini söylemiştir.¹⁷⁷

Altın, gümüş veya misli mallar ile yapılan karz akdinde değerinin düşmesi veya yükselmesine bakılmaz alınan borç misli ile ödenir. Ebu Hanife "Kıtlık vesaire sebep ile kıymeti artmış ya da azalmış olan istikraz edilen malın yine misli ödenir"¹⁷⁸ derken, fetvaya esas olan Ebu Yusuf'un kabz edildiği gündeki değeri esas alınır görüşüdür.¹⁷⁹

Hanefiye göre maruf olan ve devlet başkanının kabulüyle para vasfına ulaşan altın ve gümüş haricindeki madenin kesâda uğraması ile semeniyetleri (alım gücü) kaybolur. Bu madenler ikraz edilip kesâda uğramaları takdirinde Ebu Hanife'ye göre

¹⁷⁴ Apaydın, "Karz", DİA, 14/521.

¹⁷⁵ Serahsi, *Mebcut*, 14/30; İbn Abidin, *Reddül Muhtar*, 7/390.

¹⁷⁶ Serahsi, *Mebcut*, 14/30; Haskefi, *ed-Dürri'l Muhtar*, 429.

¹⁷⁷ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî'*, 7/64.

¹⁷⁸ Serahsî, *Mebcut*, 14/30.

¹⁷⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtar*, 7/55-56, 390.

mislinin, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise gümüş değerine göre kıymetinin iadesi yapılır.¹⁸⁰

Ayrıca Hanefî mezhebinde Ebu Yusuf'un fetvaya esas görüşüne göre ikraz muamelesinden sonra paranın piyasa değerinin artması, kesadı ya da inkita'ya uğraması arasında bir farklılık söz konusu değildir.¹⁸¹

Ebu Yusuf'un fetvaya esas olan görüşüne göre; itibari paralarla yapılan borçlanmalarda, borç ödenmeden, mezkûr durumlar (kesad, inkita', ruhs ve ğala) meydana gelse, borç ödenirken, bu paraların borçlanma günündeki değerlerinin, zati değer taşıyan (malpara olan) dirhemlerle hesaplanarak ödeme yapılması gerekmektedir. Yani, borçlanma tarihindeki anaparanın miktarının, değeri değişmeyen başka bir para ile hesaplanarak tespit edilmesi ve borcun da bu tespite göre ödenmesi gerekmektedir.¹⁸²

Semeniyet vasfını kaybeden paranın, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre kıymetinin iade ederken ödenmesi gerekir. Kesaddan dolayı semeniyet vasıflarını kaybeden malların aynen iade imkânı ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla malın misli ile iadesi mümkün olmadığında kıymeti ödenir.¹⁸³

Şafî'ye göre dinar ve dirhem olarak verilen karz tedavülden kalksa mukriz sadece verdiği karzı geri alabilir ya da tedavülden kalktığı günkü değerini alabilir. Bunun içinde aldığı gümüşün halis olması gerekmektedir.¹⁸⁴

Karz akdi, meyve sebze gibi belirli mevsimlerde yetişen ürünler üzerinden yapılırsa, söz konusu malın artık çarşı pazarda bulunamaz hale geldiği ve pahalı olduğu bir mevsimde, alacaklı borcunu istese, bu durumda borçlu borcunu ürünlerin yetiştiği çarşı pazarda bolca bulunduğu zamana kadar erteleyebilir. Şayet taraflar anlaşmış bir değer üzerinden akdi sonlandırmak isterler ise bunda bir sakınca yoktur.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Serahsi, *Mebcut*, 14/29; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/390; Merġinanî, Ebu'l Hasan, Burhanuddin Ali b Ebi Bekr b Abdilcelil, *el-Hidaye Şerhu Bidayetü'l-Mübeddî* 4 cilt, (İstanbul: Eda Neşriyat, 1991), 3/86.

¹⁸¹ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/55-56.

¹⁸² Beşir Gözübenli, "Kredi İşlemlerinde Cari Olan Riba", *1. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, (Konya: Kombad yayınları, 1997), 629.

¹⁸³ Serahsî, *Mebcut*, 14/29-30; Merġinanî, *Hidaye*, 3/86.

¹⁸⁴ Şirazî *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmami's-Şafî*, 2/83; İmranî, *Beyan*, 5/467.

¹⁸⁵ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar*, 7/391-392.

Borcun üçüncü şahsa satımı ya da akde konu olan borcun mukabili olarak borçludan başka kimseden mal satın almak ya da borcun borç ile satışı diyebileceğimiz akit şekli caiz görülmemiştir. Mesela, bir kimse Zeyd'in zimmetindeki bir alacağı Amr'a satamaz ya da bu borç mukabilinde Amr'dan bir şey satın alamaz. Zeyd'in zimmetindeki mal Amr için hakkı olabilecek mütekavvim bir mal değildir. Satımın gerçekleşmesi için malın mütekavvim olması gerekir. Zimmetteki alacak ise başkası için mütekavvim değildir. Borç ödendiği takdirde teslimi mümkün değildir. İmam Züfer ise bu şekil borcun satımını caiz görür.¹⁸⁶

Suyun karzı ve nöbetleşe taksimi (muhayee) de belirli şartlar dâhilinde caiz görülmüştür. Bunun için, suyun bir kaynaktan taksimi; Hanbelîlere göre keyl ile ya da suyun miktarı mahdut ve malum olduğu takdirde caizdir. Suyun nöbet günlerinin ikrazı da yine suyun her gün çıkış miktarını belirlemek ve mislini iade etmek mümkün ise caiz görülmüştür.¹⁸⁷

Miktarı malum olmayan şeyleri ikraz Hanbelîlere göre mekruhtur. Sulama da kendi nöbetine mukabil başkasının nöbet gününü karz olarak değiştirirse sulamanın günü ya da miktarı malum değilse eşitlik ve miktar malum olmadığı için mekruhtur.¹⁸⁸

Ayrıca Hanbelî'ye göre piyasadan kalkmış, imamın da yasakladığı altın ve gümüş haricindeki paralar karz verildiğinde mukriz paranın değerini alır. Karzın kabz edildiği günkü değeri tespit edilip ödeme yapılır.¹⁸⁹

Hanbelîlerden gelen diğer görüşe göre ise malın mislinde bir değişiklik olmadığı değerinde değişiklik, düşme olduğu için her halükârda misliyle iade edilir.¹⁹⁰

Kadri Paşa, Muhammed Abdulhalim b. Ömer, Sudanlı fakih ed-Darîr gibi İslam hukukçuları ne kadar süre geçerse geçsin para borçlarının nominal değeriyle ödenmesi gerektiği görüşündedir. Uluslararası İslâm fıkıh akademisinin kararı da böyledir. Bu görüşe karşı çağdaş dönem İslâm hukukçularından Karadâvî, Abdulfettah

¹⁸⁶ Serahsî, *Mebcut*, 14/22.

¹⁸⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/103.

¹⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/434; Behutî, *Keşşâfü'l-Gınâ an Metni'l-İknâ*, 3/40.

¹⁸⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/441; Behutî, *Keşşâfü'l-Gınâ an Metni'l-İknâ*, 3/39.

¹⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/442.

Ebû Gudde, Karadâgî, Abdülaziz Bayındır, Döndüren ve Güneç, para borçlarının reel değeriyle ödenmesi gerektiğini kabul etmektedirler.¹⁹¹

Medeni hukuka göre karzın konusunu para ve mislî eşya oluşturur. Borç olarak verilen bir miktar para vadesi geldiğinde yine aynı şekilde para olarak ödenir. Mesela borç olarak verilen bir miktar eşyanın yerine vadesi geldiğinde belli bir miktar paranın verileceği taraflarca kararlaştırılsa ve sözleşmeye yazılsa bile bunun bir anlamı yoktur. Artık bu sözleşme karz akdi olmaktan çıkmış, ön ödemeli satış veya vadeli satış olmuştur ve hukuki olarak da bu şekilde değerlendirilir.¹⁹²

Elde ettiğimiz veriler doğrultusunda konu başlığı ile ilgili ulaştığımız sonuçları şu şekilde ifade edebiliriz:

Enflasyon ve paranın karz olarak verildiği günden ödeme gününe kadar olan değer kaybı İslam Hukuku içerisinde farklı görüşlere sebep olmuş Ebu Hanife değer kaybına itibar etmeyip mislîliği öne alırken imam Yusuf değer kaybının da hesap edilip paranın karz alındığı günkü değerine itibar edilmesini gerekli görmüştür. Riba endişesi ile ortaya çıkan bu durum günümüzdeki Türk hukuku uygulamasında enflasyon ve paranın değer kaybı gerek şartname ile gerekse değer kaybı paraya eklenmek suretiyle işlemin faizli ya da faizsiz olabileceğinden ötürü karza dahil edilebilmektedir.

Bizim kanaatimize göre de mukriz açısından mağduriyet oluşturmaması ve karz müessesesinin işlevselliğine zarar vermemesi açısından enflasyon ve paranın değer kaybı dikkate alınmalıdır. Değer kaybını önlemek için paranın ileriye yönelik kaybedeceği değeri tahmini hesaplamak yerine faiz endişesinden dolayı ödeme gününden itibaren var olan değer kaybı karza eklenmek suretiyle ödeme yapılabilir. Bu noktada yapılacak değer kaybı hesabı da eşyaya endekslenerek (tefe-tüfe oranı) sabit bir hesaplama yapılabilir.¹⁹³

Karz olarak verilen paranın değer kaybı eklenerek tahsil edilmesi caizdir. Fakat değer kaybını hesap ederken hata yapmamak için iki hususa dikkat etmek gerekir:

¹⁹¹ Yusuf Erdem Gezgin, *Fıkhi Açından Altın Mübadele İşlemleri*, (Konya: Necmettin Erbakan Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Bilim Dalı Doktora Tezi, 2019), 269.

¹⁹² Kurt, *Tüketim Öduncü Sözleşmesi*, 69.

¹⁹³ Özdemir, *Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu*, 135-140.

1-Değer kaybı hesabı ileriye dönük olarak yapılmaz, geriye dönük yapılır. Örneğin verilen 100tl borç %10 Türkiye'deki ortalama enflasyon ile bir sene sonra 110tl şeklinde ileriye doğru tahmini bir hesap ile tahsil edilmez. İleriye yönelik bu tahmini hesap 'faizde tahmini eşitlik eşitsizlik sayılır.' ilkesi gereği caiz değildir. Fakat ödemeyi alırken geriye doğru değer kaybı hesabı ile para tahsil edilebilir.

2-Geriye dönük değer kaybı hesabı yaparken de hata etmemek için borç; altın, dolar, para vs..'ye endekslenmek yerine eşya fiyatlarına endekslenebilir. TEFE (toptan eşya fiyatı endeksi), TÜFE (tüketici eşya fiyatı endeksi) ortalamasına endekslendiği zaman borcun değer kaybının en doğru hesabı yapılmış olur. Kıyaslanan mal sayısı ne kadar fazla olursa hesap o kadar adil olur.¹⁹⁴

1.6. KARZ AKDİNİN SONLANDIRILMASI

1.6.1. İFA (BORCUN ÖDENMESİ):

Borçlunun borcunu ödemesine İfa adı verilir. Karz akdi; müstakrizin aldığı borcu ödemesi ile sona erer. Ya da Malikîlerde olduğu gibi tayin edilen vadenin dolması ile karzın misli ya da kıymetiyle iadesi yapılarak akid sonlandırılır.¹⁹⁵

1.6.2. İBRÂ VE SULH

Alacaklı, İbrâ (haklarından feragat etmesi) yolu ile bir maldaki mülkiyetini sona erdirebilir. Teberrû yoluyla mülkiyetin sona erdirilmesi mümkündür.¹⁹⁶ İslâm fıkhiında bir kimsenin, kendi rızası ile hakkının veya alacağının tamamından veya bir kısmından ferâgat etmesi, borçluya bir İhsan ve iyilik kabul edilerek ödeme güçlüğü çeken kimseye gerekli kolaylığın sağlanması tavsiye edilmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Orhan Çeker'den şifahen aktarılmıştır.

¹⁹⁵ Serahsî, *Mebcut*, 14/33; Haraşî, *el Haraşî ale'l Muhtasarı Celil*, 5/232; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/503.

¹⁹⁶ Serahsî, *Mebcut*, 14/38.

¹⁹⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/517.

Diğer akidlerde olduğu gibi karz akdinde de taraflar arasında sulh (anlaşma) caizdir. Borcun tamamında olabileceği gibi bir kısmında da sulh yapmak suretiyle akdi sonlandırmak, üzerinde anlaşılan bedelin hemen ödenmesi şartıyla, borcun bir kısmı ifa bir kısmı da ibrâ ile ödenmesi geçerli sayılmıştır.¹⁹⁸

1.6.3. FESH (İSTEĞE BAĞLI SONLANDIRMA):

Karz akdi gayrı lazım bir akid olduğu için karzı veren dilediğinde, ihtiyacının olması, karzı alanın iadede akdin gereğine aykırı şart sunması ya da borcu îfa edememesi hallerinde anlaşmayı fesh ile karzın iadesini isteyebilir. Gerek gördüğü hallerde karzı alan da karzı iade ederek akdi sonlandırabilir.¹⁹⁹

1.6.4. İTLÂF (REHİNİN ALACAKLININ ELİNDE TELEF OLMASI)

Karz akdi kurulurken rehin alınarak kurulduğunda borcun ödemesini kuvvetlendirmekte ve teminatını artırmaktadır. Zira rahin öldüğünde mürtehin diğer alacaklılara göre önceliğe sahiptir. Rehin ile borç ayrı bir vasıf kazanarak borcu kuvvetlendirmiştir.²⁰⁰ Karz verenin borcuna karşılık rehin alması halinde rehin alacaklının sorumluluğuna girer. Alacaklının sorumluluğunda iken rehinin telef olması halinde kıymeti oranında borçtan düşülür. Kıymeti borçtan az ise kıymetince, eşit ise tamamıyla borçtan düşülür ve akid sonlandırılır.²⁰¹

1.6.5. VASİYET

Mukrizin ya da müstakrizin ölmesi karz akdini sona erdirmez. Borç veya alacak terekeye intikal eder. Ancak ödünç veren kişi, borçluya hitaben “Eğer ben ölürsem sendeki alacağım sana helâl olsun” derse bu, bir vasiyet olarak sahih olur.²⁰²

¹⁹⁸ Serahsi, *Mebcut*, 14/38; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/98.

¹⁹⁹ Şirazî, *el-Mühezzeb fî Fıkhil İmami 'ş-Şafî*, 2/82; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/431.

²⁰⁰ Çeker, *Fıkh Dersleri*, 195

²⁰¹ Merğınani, *Hidaye*, 4/128-129.

²⁰² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/104.

Ödünç veren kişi, öldüğü takdirde akid sona erer ve mirasçılar bu borcu talep edemezler.

1.6.6. MÜRÛR-İ ZAMAN (ZAMAN AŞIMI)

Karz akdinin sona ermesi ile ilgili önemli sorunlardan biri de zaman aşımı meselesidir. İslam hukukuna göre akdi sona erdirecek bir sebep meydana gelmediği sürece, belli bir sürenin geçmesi borcu ortadan kaldırmaz. Osmanlı döneminde hakimler üzerinden on beş yıl geçmiş olan akid davalarına bakmamışlardır, bu durum borcun aslını değil dava hakkını düşürmektedir. Borç dinen devam etmektedir fakat dava hakkı düştüğü için borç hukuken düşmüş gibidir. Borçlunun, borcunu ikrar ettiği durumlarda ise hakimler, geçen süreye bakmaksızın borçlunun borcunu ödemesine hükmetmişlerdir.²⁰³

1.7. KARZ AKDİNİN BAZI AKİDLERLE MUKAYESESİ

1.7.1. KARZ AKDİ VE BEY'

Teberru kasdı ile oluşturulan karz akdi alım satıma dayalı ticaret kastıyla oluşturulan bey' akdinden ayrılır. Bu durumda kâra dayalı ticari temeldeki akidler semen mukabili kurulur iken gönüllülük esaslı ile kurulan karz akdi ise verilen malın emsalinin iadesi mukabilinde kurulur²⁰⁴

Karz akdinden doğan borç ile bey akdinden doğan borç birbirinden farklıdır. Bey akdinden doğan borç 'deyn' şeklinde tanımlanır ve 'karz' dan daha geneldir. Her karz deyndir fakat her deyn karz değildir. Zimmete taalluk eden, bedeli olan her alacak deyndir ama karz değildir. Karz akdinin mübadele değil muamele olduğunu bu ayırmadan yola çıkarak da söyleyebiliriz. Ne zamanki karz akdinde iade edilen bedelde fazlalık söz konusu olursa karz muamelesi mübadeleye dönüşür ve faiz aranır.²⁰⁵

²⁰³ Süleyman Kaya, *XVIII y.y. Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri*, (İstanbul: Marmara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, 2007), 53.

²⁰⁴ Apaydın, "Karz", *DİA*, 14/521.

²⁰⁵ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 130.

Dolayısıyla karz akdinden doğan borçtaki vade ile bey akdinden doğan borçtaki vade de birbirinden farklıdır.

Her ne kadar bedelsiz teberru akitlerinden sayılsa da karzı alan müstakrizin aldığı karzın mislini iade etmesi yönüyle zimmetinde bir borcun oluşması sebebiyle karz akdi hibeden ayrılır.²⁰⁶

Karz akdi herhangi bir bedel söz konusu olmaksızın verilen teberru akitleri içerisinde değerlendirilmekle beraber müstakrizin zimmetinde bir borç yüklediği için de malın mal karşılığı mübadelesi söz konusu olan bedelli, muvazaalı akitler kapsamına da dahil edilebilmiştir.²⁰⁷

Bey akdinde vadeli mal ile fiyat arasında denge söz konusu olduğu için vade taraflar açısından bağlayıcıdır. Veresiye alışverişteki alacak süresinden önce istenmez vade alacaklıyı bağlar fakat karzda süre mukrizi bağlamaz.²⁰⁸ Dolayısıyla borçta tecil muteberdir ama karzda tecil muteber değildir diye söyleyebiliriz.

1.7.2. KARZ AKDİ, ARIYET, VEDİA VE HİBE

Karz akdi, ariyet, vedfa ve hibe akidleri teberruat akidlerinden olmaları hasebiyle benzerlik arz ederler. Gayr-ı lazım akidlerden oldukları için bağlayıcılık açısından istenildiği zaman sonlandırılabilirler. Fakat bir süre belirlendi ise belirlenen süreye riayet etmek güzel sayılmıştır.²⁰⁹

Karz akdinin ariyetten ayrıldığı en önemli husus, ariyet akdinde mahallin menfaatinin hibe ve temlik söz konusu iken, karz akdinde ise tekrar iade etmek şartı ile mahallin ayınının temlik söz konusudur.²¹⁰

Hanefilere göre ariyet akdinde tarafların temyize sahip olması aranırken buluş şartı aranmayıp gayr-ı mümeyyiz çocuk ve akıl hastasının iaresi geçerli

²⁰⁶ Apaydın, “Karz”, 14/521.

²⁰⁷ Kâşânî, *Bedâiu’s-Sanaî*, 7/215.

²⁰⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/94.

²⁰⁹ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 129-134.

²¹⁰ Apaydın, “Karz”, dia, 14/521.

görülmemiştir.²¹¹ Hanefî dışındakiler ise muirîn teberru verebilmeye ve tasarrufta bulunabilmeye ehil olmasını gerekli görür.²¹²

Karzda ise karzı verenin âkil, baliğ olması malın maliki veya ikraza yetki şartı arandığı için mukrizde teberruu verebilmeye ehil olma, müstakrizde de alabilmeye ehil olma vasfı aranır.²¹³

Karzda malın misli iade olunurken ariyette ise malın aynı iade olunur. Örneğin ihtiyaç sebebiyle bir bilezik borç alıp sonra misli ile iade edersek karz, takip kullanmak kastıyla alıp kullandıktan sonra aynı iade edersek ariyet olur.²¹⁴

Hanefî Mezhebine göre, karz akdinin konusu mislî mallardır. Karz akdini âriyet ve vedîadan ayıran nokta da burasıdır. Ariyet ve vedîada alınan malın aynı iade edilirken karzda alınan aynı değil emsali iade edilir.²¹⁵

Karz akdi kuruluşunda bir bedel söz konusu olmadığı için başlangıcı itibariyle ariyet akdine benzetilmekle birlikte sonucu açısından iadesi beklenen bir bedelin zimmette bir borç olarak varlığı ile de muavazalı akidlere benzer görülmüştür.²¹⁶

Karzda aynı tüketimi ariyet ve vedîada ise aynı iadesi esastır. Ariyette malın aynından değil de menfaatinden istifade edilir. Bu yüzden karz akdinin konusunu mislî mallar yani piyasada emsali bulunan mallar teşkil eder. Hanefî mezhebindeki bu görüşün aksine diğer üç mezhep Peygamber Efendimizin bir deveyi borç vermesi üzerine karzdaki malın sınırını daha geniş tutmuşlardır.²¹⁷

Karz olarak verilen mal ihtiyaca binaen alınmakta ve kullanıldıktan sonra misliyle iade olunmakta iken,²¹⁸ vedîada ise emanet olarak verilen malın aynı ödenmektedir.²¹⁹

²¹¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanaî*, 8/372.

²¹² Şirbinî, *Minhâc*, 2/341; Karafî, *Zehira*, 6/197; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/345.

²¹³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanaî*, 10/596; Şirbinî, *Minhâc*, 2/154; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/430.

²¹⁴ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 129-134.

²¹⁵ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 129-134.

²¹⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 4/151.

²¹⁷ Apaydın, "Karz", *DİA*, 14/521.

²¹⁸ Şirbinî, *Minhâc*, 2/153.

²¹⁹ Mustafa Yıldırım, "Vedîa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2012) 14/596-598.

Vedîada tarafeynin âkil ve temyize sahip olmaları gerekirken baliğ olmaları şart değildir.²²⁰ Karzda ise karzı verenin âkil, baliğ, malın maliki ya da malı ikraza yetkili olması lazımdır.²²¹

Vedîa akdinde akdin mahallinden neş'et eden ziyadeler mu'di'ye aitken,²²² karz akdinde ise akdin mahallinden neş'et eden ziyadeler karzı alana ait görülmüştür.²²³

Müstevdanın eli mu'dinin eli gibi olduğu için teaddî ve taksir dışında daman/sorumluluk yüklemes. Teaddî ve taksir varsa daman gerekir. Bu sebeple koruyabilecek olanın vedîayı alması müstehap görülmüştür.²²⁴

Aynın temlikine sebep olan bey' ve hibe gibi karz akdinde de aynın temlikî söz konusu olup bu yönüyle hibe ve bey' akidlerine benzemekle birlikte aynın temlikine sebep olmayan vedîa akdinden de ayrılır. Bu temlikin hibe akdinde karşılıksız olması karzda ise emsali ile karşılığının olması yönüyle de hibeden ayrılır.²²⁵

Karz ve ariyet de teberruattan oldukları için bedel gerekmez. Ariyet ücret karşılığı olursa icareye dönerken,²²⁶ karzda talep edilen ücret ya da fazlalık akdi ribaya döndürür.²²⁷

Ariyet olarak alınan her mal aynı istihlak edilerek kullanıldığında karza dönüşür.²²⁸

Ariyette malın aynından değil menfaatinden istifade edildiği için altın, gümüş, para gibi bizzat tüketilen mislî mallardan iarede bulunulmaz.²²⁹ Karz akdinde ise malın

²²⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 4/154.

²²¹ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali*, 411.

²²² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 4/157.

²²³ Şirazi, *el-Mühezzeb fi Fikihî İmami 'ş-Şafîi*, 2/83; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/436; Karafî, *ez-Zehîra*, 5/289.

²²⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 4/155.

²²⁵ Apaydın, "Karz", *DİA*, 14/521.

²²⁶ Beşir Gözübenli, "Ariyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1991), 3/379-380.

²²⁷ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî'*, 10/598.

²²⁸ Serahsi, *Mebcut*, 14/34.

²²⁹ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanaî'*, 8/374; Şirbinî, *Minhâc*, 2/341; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/345.

aynından istifade edildiği için tüketilen bu malın yerine Hanefî mezhebine göre misliyle diğerlerine göre ise mislî ya da kıyemîyle ödenir.²³⁰

Ariyet ve vedîada mülkiyetin nakli söz konusu değil iken karzda mülkiyet müstakrize geçer. Dolayısıyla tazmin sorumluluğu açısından karz akdi İslam hukukunda vedîa ve ariyet gibi emanet akitlerinden farklı olarak değerlendirilip müstakrize tazmin sorumluluğu yükler.²³¹

Hibe akdi temliki bir akid olup karşı tarafa mülkiyetin bedelsiz olarak intikalini esas alır.²³² Karz akdi ise ibtidaen teberru, intihaen muavazalı akid türünden olup karzı veren başlangıçta müteberri konumunda iken ödemeyi talep edince karz bedelli akid olur.²³³

1.7.3. KARZ AKDİ VE SELEM

Hanefilere göre kıyemîyyâtta olan hayvan gibi ya da semeniyyâtta olan altın ve gümüş gibi mallar seleme mahal olarak kabul edilmez.²³⁴ Hanefî dışındakiler ise vasıfları belirginleştirilmiş ve zimmete dahil edilebilen hayvan ve para gibi mallarda da selem yapılabilir.²³⁵

Hanefiler dışındaki diğer mezheplere göre seleme mahal olan karza da mahaldir.²³⁶

Selem, rabbu's-selemin akid meclisinde semeni peşin olarak müslemün ileyhe teslim etmedikçe hüküm doğurmaz.²³⁷ Karz akdinde ise karzı alana malın teslimi olmadıkça akid hüküm doğurmaz.²³⁸

²³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/434; Haskefî, *ed-Dürri'l-Muhtar*, 429; İmranî, *el-Beyan*, 5/455; Karafî, *ez-Zehîra*, 5/286.

²³¹ Zerkâ, *Medhal*, 1/622.

²³² Ali Bardakoğlu, "Hibe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1998), 17/422.

²³³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/62.

²³⁴ Merğinanî, *el-Hidaye*, 3/71.

²³⁵ Şirbinî, *Minhâc*, 2/134; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/385.

²³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/432; İmranî, *el-Beyan*, 5/460; Karafî, *ez-Zehîra*, 5/287.

²³⁷ Merğinanî, *el-Hidaye*, 3/74; Şirbinî, *Minhâc*, 2/134; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/408.

²³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/431; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/392.

Selem akdi lazım bir akid olduğu için tek taraflı sonlandırılmayıp ancak malın teslimi ya da ikale ile feshi halinde son bulur.²³⁹ Karz ise gayrı lazım bir akiddir. Mukrizin talebi, müstakrizin iadesi ya da Malikîlere göre tayin edilmiş vadenin bitmesi ile akid sonlanır.²⁴⁰

1.7.4. KARZ AKDİ, BEYU'L-ÎNE VE BEYU'L-VEFA

Müstakrizin, karz alınan malı mukrizden satın alması kural olarak caiz görülmüştür. Bununla birlikte bu şekil kurulacak bir akidde semenin akid meclisinde verilmesi gerekir. Malın tesliminden önce başka bir şahsa satımı ise teslim edilebilir olamayacağı sebebiyle caiz görülmemiştir.²⁴¹

Her ne kadar şekil olarak alım satıma benzese de fakihlerin çoğunluğu beyu'l-îne'yi faizle borçlanma olarak görüp caiz olmadığını söylemişlerdir.²⁴²

Bazı fukaha akidlerin şekli şartları yeterli olduğunda geçerlidir deyip sadece şekli şartların olup olmadığına göre caiz demişlerdir. İ'ne satışı da bu minvalde değerlendirilip şekli şartları tam ise caiz görmüşlerdir.²⁴³

1.8. OSMANLI PARA VAKIFLARI VE KARZ UYGULAMASI

1.8.1. VAKIF KAVRAMI

Vakıf; ve-ka-fe (وقف) kökünden Arapça bir mastardır Sözlük anlamı; hapsetmek, durmak, alıkoymaktır. Bu anlam genişleyerek; bir malın mülkiyetinin nakli sonucunda elde edilen gelirin, sürekli olarak yoksullara tahsis edilmesi anlamını kazanmıştır. Vakfın çoğulu “evkaf” veya “vukuf” tur.²⁴⁴

²³⁹ Merğınani, *el-Hidaye*, 3/76; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/113.

²⁴⁰ Kâsânî, *Bedaiu's-Sanai'*, 10/600; Karafî, *ez-Zehira*, 5/295; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/431; Şirazî, *el-Muhezzeb fi Fikhil İmami's-Şafii*, 2/82.

²⁴¹ Apaydın, “Karz”, *DİA*, 14/521.

²⁴² İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/541,613.

²⁴³ Şafii, Ebu Abdillah Muhammed b İdris b Abbas, *el-Ümm*, (Daru'l Vefa, 2001), 4/160; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 7/542; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 6/100.

²⁴⁴ İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arâb* (Beyrut: Dâru Sadr, 2003), 3/969-70.

Fıkıh literatüründe genel kabul gören vakıf tanımını şu şekildedir; Vakıf, bir malı, menfaati ammeye ait olmak üzere herkesin faydalanması için Allah'ın mülkü hükmüne koyarak üstündeki mülkiyet hakkını kaldırmaktır.²⁴⁵

Ebu Hanife'ye göre vakıf; mülk olan bir ayn'ı, vakfedenin mülkiyetinde alıkoymak ve gelirini yoksullara veya başka hayır yollarına tasadduk etmekten ibarettir.²⁴⁶

Medeni hukukta ise; malikî bulunduğu malı, tüzel kişiliğe sahip olmak üzere hayırlı bir iş için belirli bir gayeye tahsis etmek anlamına gelmektedir.²⁴⁷

İslam hukukçuları arasında çoğunluk vakfedilecek mallarda ebedilik şartını aramıştır. Malikîler ise ebedilik şartını aramamış ve kısa süreli vakıfları da geçerli saymışlardır. Örneğin; Malikîlere, bir evi, dükkânı veya araziye belirli bir süre için kiraya verip, kira gelirini hayır yolunda harcamayı vakıf olarak kabul etmişlerdir.²⁴⁸

Vakfedilecek mallarda ebedilik şartının bulunması konusunda ortak bir kanaate varılamaması, menkul malların vakfedilmesi hususunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda nakit paranın vakfedilip vakfedilemeyeceği konusundaki tartışmalar günümüze kadar devam edegelmiştir.

1.8.2. PARA VAKIFLARI

İnsan, fitraten yardımlaşmaya ve dayanışmaya meyilli olarak yaratılmıştır. İnsanların ihtiyaçları ve sıkıntıları var olmaları ile başlar. İnsan, ihtiyaçlarını karşılamak, kendisinde olmayanı başkalarından temin etmek, kendisinde olanı korumak ve güven içinde yaşamak için çevresindeki insanlarla bir bağ kurması, kendisini bir topluluğun parçası olarak kabul etmesi gerekmektedir. İnsanlık tarihinin başlaması ile birlikte insanlar arasındaki bu etkileşim (alışveriş, yardımlaşma vs.) de

²⁴⁵ Mevsilî Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *El-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Marife. 1975), 3/41-43.

²⁴⁶ İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd, *Şerhu Fethi'l-Kadîr 'ala'l-Hidâyeti Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003) 5/418.

²⁴⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2006) 3/3291

²⁴⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, 6/98.

başlamıştır. Vakıfların başlangıç tarihi ile ilgili elimizde yazılı belgeler olmasa da insanların yardımlaşmaya ve dayanışmaya olan ihtiyaçlarından ötürü, bu günkü manada vakıflar olmasa da dinî ve insanî amaçlar ile vakıf benzeri teşekküller kurulmuştur. Fakat gerek geçmişte gerekse günümüzde kurulan bu teşebbüslere bugünkü anladığımız manada vakıf demek pek mümkün değildir. Zira İslâm toplumlarında vakıflar sadece Allah'a yakınlaşmak ve O'nun rızasını kazanmak gayesiyle kurulmuştur. Günümüzdeki bazı vakıfların Allah'a yakınlaşmak ve O'nun rızasını kazanmak gayesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla İslâm Hukuku esaslarına göre kurulmayan bu vakıfların İslami manada vakıf olarak kabul etmek de mümkün değildir.²⁴⁹

Karz akdini anlatırken de değindiğimiz gibi, Allah bizlerden kendi rızası doğrultusunda mallarımızı infak etmemizi, Allah yolunda harcamamızı emrediyor. Bu düşünce ile hareket eden Müslüman toplumlarda bireysel olarak yürütülen faaliyetler zamanla kurumsallaşmış ve Müslümanlar arasındaki dayanışmayı sağlamak için farklı müesseseler kurulmuştur. Kurulan bu müesseselerin başında ise vakıflar gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde yardımlaşma faaliyetlerinin tümü vakıflar aracılığı ile yürütülmüştür. Bu sebeple Osmanlı Devleti, tarihe vakıf medeniyeti olarak geçmiştir. Vakıflar, hayatın her alanında faaliyet göstermişlerdir. Temelinde insanın olduğu, topluma faydalı olmak isteyen, paylaşımcı ve maddenin yönünü manaya çevirmek isteyen bir düşüncenin eseridir vakıflar. Toplum hayatının merkezinde olan vakıflar vasıtasıyla ihtiyaç sahiplerine ulaşıldığı gibi, vakıf gelirleri ile de hedeflenen hizmetler istikrarlı bir şekilde yürütülmüştür.²⁵⁰

Vakıfların temelinde gayrimenkul vakfetmek esastır. Ancak İslam inancının temelinde biriktirmekten ziyade dağıtmak ve hayırda bulunmak esas olduğu için ekonominin yapısı da bu duruma göre şekillenmiştir. Bu sebeple Osmanlı ekonomisinin temelinde tasarruftan ziyade harcama esas olmuştur.²⁵¹ Bu harcama esaslı sistemin sonucunda, gayrimenkulün yanı sıra menkulün de vakfedilmesi ile para

²⁴⁹ İsmail Kurt, *Para Vakıfları – Nazariyat ve Tatbikat* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 13.

²⁵⁰ Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği* (Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003) 10.

²⁵¹ Ahmet Tabakoğlu, "Gayb İnancının Ekonomik Hayata Yansımaları", *İslam İktisadı Toplu Makaleler II*. (İstanbul: Kitabevi, 2005), 14.

vakıfları ortaya çıkmıştır. Para vakıflarının ortaya çıkması ile birlikte paradan para kazanılması, yani faiz yasağının delinmesinden ötürü, para vakıflarının caiz olup olmadığı yıllarca tartışılmıştır. Fon arz edenlerin ve talep edenlerin ekonomide var olması, tartışmalar devam etse de para vakıflarını ekonominin sağlam bir ayağı kılmış ve bölgesel kalkınmanın finansmanında önemli rol oynamasını sağlamıştır.²⁵²

1.8.3. PARA VAKIFLARININ TARİHİ GELİŞİMİ

Para vakıfları, Osmanlıya özgü bir model olarak tarihte yer edinmiştir. Bu vakıfların kuruluşu ve faaliyete geçme süreçleri oldukça sıkıntılı olmuştur. Çünkü İslam'da faizin yasak oluşu dolayısıyla para vakıfları kolay kabul edilmemiş ve yüzyıllardır tartışmalara sebep olmuştur.²⁵³

Para vakıfları, menkul malın yani belirli bir paranın vakfedilmesi ile oluşan vakıflardır. Vakfedilen para, tek başına ebediliği sağlayamayacağı için menkuller, gayrimenkullerle birlikte vakfedilmiştir. Böylece vakıf müesseselerinde ebediliğin esas olmasından dolayı, vakfi kuranlar veya yönetenler, vakıfların ebediliğini sağlayabilmek için bu vakıflara mali kaynak tahsis etmiş olmaktadır.²⁵⁴

Mısır'da Memlûkler devrinde para vakfi faizle para ürettiği için tartışılmış ve Osmanlı Devleti'ne kadar uygulamasına rastlanmamıştır.²⁵⁵ Bilinen ilk para vakfi Fatih Sultan Mehmet'in vakfidir. Fatih Sultan Mehmet, geliri yeniçeri ocaklarına verilen etlerin desteklenmesinde kullanılmak üzere 24.000 altın vakfetmiştir.²⁵⁶

Osmanlıda XV. yüzyıldan itibaren para vakıfları yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İlk başlarda para vakıfları meşruiyet açısından âlimler arasında ciddi bir görüş ayrılığına sebep olmamıştır. Molla Husrev (ö. 1480) kitabında, İmam Züfer'in

²⁵² Cantürk Kayahan, vd. "Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankaları Karşılaştırması", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Avrasya Özel Sayısı, (2016), 71.

²⁵³ Murat Çizakça, *Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel Ve Ekonomik Boyutları*. (İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi, 2000), 24.

²⁵⁴ İsmail Kurt, *Osmanlı'da Para Vakıfları ve Ekonomik Hayat. Sivil Toplum Dergisi*, İstanbul, 19 (2007).

²⁵⁵ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2012), 42/484.

²⁵⁶ Hamdi Döndüren, "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübeleri", *Uludağ Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 17/1 (2008), 4.

öğrencisi Muhammed b. Abdullah el-Ensârî'nin görüşünü tartışmaksızın nakletmiştir.²⁵⁷ Bazıları da Molla Husrev'in para vakıflarını onayladığını ileri sürmüştür. Ahi Çelebi (ö. 1496) ise hocası Molla Husrev'in aksine para vakfı ile ilgili tartışmalara yer vermiş ve para vakfının caizliğini örfle temellendirmiştir.²⁵⁸ Ancak özellikle XVI. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı ulemâsı ve şeyhülislâmlar arasında para vakfının caizliği konusunda ciddi tartışmalar yapılmaya başlanmış, konu hakkında birçok risâle yazılmıştır. Bu tartışmalar, vakıf paralarının işletilmesi yollarından biri olan “mu'âmele-i şer'iyye” usulünün İslâm'ın yasakladığı faiz ile yakından ilgisinin bulunmasından dolayıdır.²⁵⁹ Tespitlere göre Şeyhülislâm Kemâlpaşazâde para vakıflarının meşruiyetine dair “Risâle fî cevâzi vakfî'd-derâhim ve'd-denânîr” adıyla ilk müstakil risâleyi kaleme almıştır. Osmanlı'nın bu husustaki resmî görüşünün belirlenmesinde etkili olmuş ve kendisinden sonra konuyu ele alıp inceleyen Sofyalı Bâlî Efendi ve Ebüssuûd Efendi gibi meşruiyet taraftarlarına öncülük etmiştir.²⁶⁰

Rumeli Kazaskeri Ebüssuûd Efendi, menkul malların ve para vakfının cevazı ve vakıf paraların “mu'âmele-i şer'iyye” usulü ile işletilmesinin câiz olduğuna dair fetva vermiştir. Anadolu Kazaskeri Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi ise, Ebüssuûd'un para vakfına cevaz veren fetvasına karşı çıkmış²⁶¹ ve 1538 yılında Kanûnî Sultan Süleyman'ı ikna ederek para vakıflarının yasaklanmasını sağlamıştır. Çivizâde'nin bu fetvası esas alınarak yürürlüğe konan para vakfı yasağı 1548 yılına kadar devam etmiştir. 1545 yılında şeyhülislâm olan Ebüssuûd Efendi tarafından 1548 yılında para vakfını yasaklayan “hük-m-i şerîf'in” yürürlüğüne son verilmiş ve Kanûnî

²⁵⁷ Kâşif Hamdi Okur, “Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebüssuûd Efendi'nin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/7-8 (2005), 57.

²⁵⁸ Okur, *Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni*, 41.

²⁵⁹ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2012), 42/477.

²⁶⁰ Şükrü Özen, “Kemalpaşazâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2002), 25/241.

²⁶¹ Abdulkadir Atar, *XVIII. Yüzyıl'da Yayımlanmış Fetva Mecmualarına Göre Osmanlı'da İktisadî Hayat*, (İstanbul: Marmara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, (2015), 127

tarafından çıkarılan yeni bir fermanla para vakıfları resmî ve bağlayıcı bir uygulama haline gelmiştir.²⁶²

Gayrimenkul vakıflarına kıyasla daha esnek bir yapıda olan para vakıfları, başlangıçtaki faaliyet alanlarına yenilerini ekleyerek Osmanlı toplumunda önemli bir ekonomik ve sosyal dayanışma müessesesi olmuşlardır.²⁶³

Kanuni döneminde meşru bir zemine kavuşturulan para vakıfları, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar varlığını sürdürmüştür.²⁶⁴

Sultan II. Mahmud döneminde 1826'da Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti yani Evkâf Bakanlığı kurulmuş, bu nezârete, bazı vakıfları yönetme ve bazı vakıfları da murakabe etme görevi verilmiştir. II. Meşrutiyet yıllarında nezâretin teşkilat yapısında değişiklikler yapılmış ve merkez teşkilatında para vakıflarına bakmak üzere Terekât ve Nükûd-ı Mevkûfe Müdüriyeti adıyla bir müdürlük kurulmuştur.²⁶⁵ Cumhuriyet döneminde 2 Mayıs 1920'de Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti kurulmuş, vakıfların idaresi bu vekâlete devredilmiştir. İlgâ edilen Evkâfı Hümâyun Nezâreti bünyesindeki Nükûd-ı Mevkûfe müdürlüğü vekâletin bir şubesi haline getirilmiştir.²⁶⁶ Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti, 3 Mart 1924'te Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür. Vakıfların paralarının değerlendirilmesi, çağdaş bankacılık yönetim ve çalışma anlayışı ile ülkenin tasarruf birikimine katkıda bulunmak ve toplanan tasarrufları koruyarak ekonomik kalkınmanın gereklerine göre değerlendirme amacı ile 11 Ocak 1954 tarihinde 6219 sayılı Özel Kanunla, Türkiye Vakıflar Bankası Ticaret Anonim Ortaklığı (Vakıfbank) 50.000.000 TL kuruluş sermayesi ile 13 Nisan 1954 tarihinde bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. Kasım 2005 tarihinde sermayesinin %25,18'i halka arz edilmiş, kalan sermayenin %43'ü Vakıflar Genel Müdürlüğü nezdindeki mazbut vakıflara, %15,64'ü mülhak

²⁶² Mehmet Gel, "Kanûnî'nin Para Vakfı Yasağını Kaldıran 1548 Tarihli 'Hükm-i Şerîf'nin Yeni Bir Nüshası", *Gazi Akademik Dergisi*, 4 (2010), 7/185.

²⁶³ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, 79.

²⁶⁴ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, 87.

²⁶⁵ Nazif Öztürk, "Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayımları, 2002), 11/523.

²⁶⁶ Ali Akyıldız, "Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayımları, 2010), 39/7.

vakıflara, %16,10'u mensuplarının üyesi olduğu Türkiye Vakıflar Bankası Emekli Sandığına, kalanı ise diğer hakiki ve hükmî şahıslara aittir.²⁶⁷

İstanbul kadı sicil kayıtlarına göre, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine intikal eden dört bine yakın para vakfı bulunmaktadır. Bu vakıflara ait paralar, 1954'te kurulan Vakıflar Bankasının sermayesine intikal ettirilmiş ve böylece para vakıfları yürürlükten kalkmıştır.²⁶⁸

1.8.4. PARA VAKIFLARININ İŞLEYİŞİ

İslâm toplumları finansal problemlerini çözmek için, karz-ı hasen ile birlikte kâr-zarar prensibine bağlı farklı yollar tespit etmişler ve uygulamaya koymuşlardır. Osmanlı da finansal problemlerini İslâm'da kabul gören yöntemlerle çözmeye çalışmış ve para vakıflarını finansal problemlerinin çözümünde etkin bir şekilde kullanmıştır.

Osmanlı döneminde para vakıfları, paralarının nasıl işletileceğini çeşitli şartlara ve yöntemlere bağlamıştır. Vakıf paralarının işletilme yöntemlerini kısaca açıklayalım:

Karz-ı Hasen: Para vakfı işletme usulleri içinde borcu veren kişiye menfaat sağlamayan tek yöntemdir. Vâkıf vakfiyesinde, paralarının muhtaçlara faizsiz borç olarak verilmesini şart koşabilir. Karz-ı hasen, borçlular açısından bağlayıcılığı olmadığı, alacaklı açısından da nemâ getirisi kazanılmadığı için kısıtlı kullanılmıştır. Karz-ı hasen teşvik edilmekle birlikte Osmanlı para vakıflarının bu usulle işletildiğine dair örneklere nadir rastlanmıştır.²⁶⁹

Mudarabe: Sermayenin, kâr ve zarar ortaklığı şeklinde işletilmesidir. Para vakıflarından kredi kullanan bazı girişimciler, kervan ve gemilerle uzak ülkelere gidiyor ve ticaret yapıyorlardı, bu tüccarlar elde ettikleri kârdan sermaye sahiplerine

²⁶⁷ Cantürk Kayahan – İrfan Görkaş, "Osmanlı Dönemi Bölgesel Kalkınmanın Finansman Aracı Olarak Para Vakıflarının Kullanımı", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, İstanbul, 44 (2009), 216.

²⁶⁸ Kurt, *Osmanlı'da Para Vakıfları ve Ekonomik Hayat*, 4.

²⁶⁹ İrfan Türkoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Para Vakıflarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18/2 (2003), 191.

pay veriyorlardı.²⁷⁰ Mudarabe, ticari işlemlerde yaygın olarak kullanılmasına rağmen para vakıflarının uygulamalarında nadiren kullanılmaktadır.²⁷¹

Bidâ'a: Sermaye ve mal anlamına gelen bidâ'a, vakfa ait parayı işleten kimsenin, hiçbir ücret talep etmeden paranın ve kârın tamamını hayır maksadıyla bir yıl çalıştırması ve yıl sonunda anapara ve kârın tamamını vakfa geri vermesidir. İslam alimlerince mudârebeden sonra tavsiye edilen ikinci usuldür, ama uygulamada kabul görmemiştir.²⁷²

Mu'âmele-i şer'iyye (murabaha) : Osmanlı'da vakıf paraları Ebû Yûsuf'un "muamele-i şer'iyye ile riba kalkar, ribih câiz olur"²⁷³ görüşü esas alınarak muâmele-i şer'iyye usulü ile de işletilmiştir. Bu usul uygulamada en çok kabul gören yöntemdir. Terim olarak "bey-i murabaha"; kişinin sahip olduğu malını bir miktar kâr karşılığında satması şeklinde açıklanır ve sadece ticaret eşyalarında uygulanır.²⁷⁴

Ayrıca murabaha; özel finans kurumlarında uygulanan, bir malın peşin para ile satın alınıp üzerine kâr eklenerek vadeli olarak satılması esasına dayalı ticaret şekli diye de tanımlanmıştır.²⁷⁵

Mu'âmele-i şer'iyye yaygın olarak şu şekilde uygulanır; Mütevellî borç talep eden kişinin bir malını vakıf adına peşin para ile satın alır, daha sonra aynı malı, bedelini belirlenen bir vadede ödemek üzere o kişiye üzerine belirli bir oranda kâr koyarak satar. Bu durumda borç alan kişi vadesi geldiğinde karı ile birlikte aldığı parayı ödeyecektir. Borç alan ihtiyacını gidermiş olacak, vakıf da bu alım satımdan kâr elde etmiş olacaktır.

Bey'bi'l-vefâ ve bey'bi'l-istiğlâl: Borç almak isteyen kişinin sahip olduğu bir malını vakfa rehin olarak bırakarak borç para sağlaması ve vadesi geldiğinde borcunu ödeyip rehin bıraktığı malını geri almasıdır. Böylelikle ihtiyaç sahibi rehin bırakarak borç alabilmekte, para vakfı da kendisine rehin bırakılan maldan istifade

²⁷⁰ Döndüren, Hamdi, *Para Vakıfları, Altınoluk Dergisi*, 53 (1990), 4.

²⁷¹ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, 375.

²⁷² Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, 75.

²⁷³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 5/47.

²⁷⁴ Hammad, Nezi, *İktisadi Fıkıh Terimleri* (İstanbul: İz yayınları, 1996), 242.

²⁷⁵ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 399.

edebilmektedir.²⁷⁶ Bırakılan rehinden vakfın fayda sağlayabilmesi için bırakılan malın gelir getirecek bir mal olması (ev, dükkân vs.) gerekmektedir.²⁷⁷

Akara Tebdil ve İcar: Para vakıfları, yukarıda sayılan yöntemlerin yanında, sermayeleri ile bazen de vakfedenin şartı gereğince vakıf adına gayr-i menkul alıp, yine vakıf adına kiraya vererek gelir elde etme yoluna gitmişlerdir. Elde edilen kira gelirleri vakfın kuruluş gayesi için sarf edilmiştir.²⁷⁸

Son olarak, vakfedilen paraların kullanımında bazen İslami olmayan yöntemlerin de kullanıldığı, bunun mütevellinin bilgisizliğinden kaynaklanabileceği gibi vakıfnamelerde yer alan bazı terimlerin yanlış anlaşılması sonucu da olabileceği ifade edilmektedir.²⁷⁹

1.9. SADAKA TAŞI

Sadaka kelimesi, karşılık beklemeden ve gönüllü olarak, fakirlere veya ihtiyaç sahiplerine yardım etme, iyilik, ikram ve ihsanda bulunma anlamlarında kullanılır. Sadaka taşı; zekât, fitre, adak, kefaref/fidyeye gibi zorunlu sadaka türlerinden ayrı olarak, “tatavvu sadakası” diye isimlendirilen ve “gönüllü bağış” anlamına gelen türdür.²⁸⁰

Sadaka veren kişinin, niyetinin samimi olması, gösterişten uzak, sadakayı başa kakmadan ve sadaka alan kişiyi rencide etmeyecek şekilde davranmalıdır. Sadaka olarak verilecek şey, sadaka verilen kişinin ihtiyacı doğrultusunda ve ona en faydalı olanından seçilmelidir. Yoksa kişinin ihtiyacını gidermeyecek şeylerin sadaka olarak verilmesi hoş karşılanmamıştır.²⁸¹

Osmanlı toplumunda ihtiyacı olan insanların ihtiyacını karşılamak için geliştirilen çok sayıda yardım faaliyeti mevcuttur. Bu yardım faaliyetlerinden belki de en ilginç sadaka taşlarıdır. Osmanlı, vakarı sebebiyle fakirliğini gizleyenlere,

²⁷⁶ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, 71.

²⁷⁷ Erhan Yavuz, *XVI. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Ekonomisinin Finansmanında Vakıfların Rolü* (Ankara: Başkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 88.

²⁷⁸ Kurt, *Para Vakıfları – Nazariyat ve Tatbikat*, 170.

²⁷⁹ Döndüren, *Para Vakıfları*, 17.

²⁸⁰ Ali Duman, “Sadaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2008), 35/384.

²⁸¹ Duman, “Sadaka”, *DİA*, 35/384.

ihtiyacını kimseye söyleyemeyenlere, “alan el” olmanın utanç ve ezikliğini yaşatmamak ve onları istemek zorunda bırakmamak için gayet zarif bir yardım yolu olan Sadaka Taşını geliştirmiştir. Böylece “alan el” hicaptan, “veren el” de riyadan ve gururdan korunmuştur. Bu sebeple, her türlü tebrike ve takdire layık yardımlaşma vasıtalarından birisi, hatta bir bakıma birincisi, “Sadaka Taşları”dır.²⁸²

Sadaka taşları, genelde, sokak ve caddelerin birleştiği bir köşede, İmaret veya diğer sosyal yardım kurumlara yakın konumda, tekke, zaviye, dergâh, türbe, mezarlık gibi yerlerin yakınlarında ve mescit, camii gibi ibadethanelerin çevresinde bulunmaktadır.²⁸³

Sadaka Taşları aracılığı ile çoğunlukla nakdi yardım yapılıyordu, bunun yanında bazen aynı yardım da yapılıyordu. Sadaka taşlarına kâğıt paranın uçup kaybolma riskinden dolayı madeni paralar bırakılırdı. Aynî yardımlar ise giysi vb. eşyalar ile çeşitli gıdalar bırakılarak yapılıyordu. İhtiyacı olanlar sadaka taşından sadece ihtiyacı olan şeyleri ve muhtaç olduğu miktar kadarını alarak, kalanını da diğer ihtiyaç sahiplerine bırakmaya özen göstermişlerdir. Bu kanaat ve fedakârlık her türlü takdire layıktır.²⁸⁴

Sadaka taşları, dış görünüşleri sade, bir buçuk ile iki metre arası yükseklikte, otuz cm çapında, üst kısmında bir elin girebileceği kadar bir çukurluk bulunan mermer veya taştan yapılardır. Taşlarda bulunan bu çukurlara, zenginler para bırakmak, fakirler de ihtiyacı kadar para almak için elini sokardı. Sıkıntısını kimseye söyleyemeyen ihtiyaç sahibi kimse, ihtiyacı olunca oraya geliyor ve oradaki paradan bir günlük ihtiyacını karşılayacak kadar parayı alıyor ve rızkını aramaya devam ediyordu. İhtiyacından fazlasını almıyordu çünkü biliyordu ki ihtiyacı olursa orada yine para olacaktı ve yine biliyordu ki, kendisi gibi ihtiyaç sahibi başka kimseler de vardı.²⁸⁵

²⁸² Hasan Özönder, “*Türk Mahallelerinde Sadaka Taşlarının Yeri ve Önemi*” Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (2000), 2/155-161.

²⁸³ Özönder, *Türk Mahallelerinde Sadaka Taşlarının Yeri ve Önemi*, 155-161.

²⁸⁴ Özönder, *Türk Mahallelerinde Sadaka Taşlarının Yeri ve Önemi*, 155-161.

²⁸⁵ Süheyl Ünver, “*Sadaka Taşları*”. Hayat Tarih Mecmuası (1967), 2.

Gösterişten uzak yapısı ve kullanım şekli ile fazla detaya sahip olmayan bu mermer sütunlar, Osmanlı toplumunun yardım konusunda ihtiyaç sahibini rencide etmemek adına ne derece hassas olduğunun bir delilidir.²⁸⁶

Sadaka taşı uygulaması, insanların bencillik duygusunun önüne geçiyor ve toplumdaki sosyal dayanışmayı da artırıyordu. Sadaka taşları toplumsal düzenin sağlanması açısından da önemlidir. Sadaka taşı ile, toplumsal düzenin bozulması, hırsızlık, ahlaksızlık gibi insanların yanlış yollara sapmalarının da önüne geçilmekteydi.²⁸⁷

1.10. MECELLE FORMATINA UYGUN KARZLA ALAKALI MADDELER

Fıkhî kaideler ve tanımlamaları da ihtiva eden 1851 maddelik ‘Mecelle-i Ahkam-ı Adliye’ Osmanlının düzenlemiş olduğu en önemli kanunname dir. Birçok fikhî konunun ele alındığı Mecelle’de faiz ve de faizle alakalı olan karz ve sarf konuları ele alınmayıp, sarf ile ilgili sadece tanımlama ile yetinilmiştir.

Bu durumun sebepleri üzerinde durmak bir yana, Ali Haydar Efendi’nin mecelle şerhinin 1113.maddesine hatime olarak yazdığı ve Ahmet Akgündüz’ün mülahazalarıyla birlikte ele aldığı karzla ilgili bazı maddeler ile Orhan Çeker’in mecelle formatına uyarlanarak hazırlanmış olduğu karz maddeleri tezimiz açısından nazarı dikkatimizi celp etmiştir.

Bu sebeple karz üzerine yaptığımız çalışmamızda bu maddelere yer verip bazı mülahazalarla birlikte ele alarak kayda düşmek istedik.

Ahmet Akgündüz’ün bazı mülahazalarıyla birlikte ele aldığı maddeler şunlardır:

-Karz bedeli sonradan iade edilmek üzere verilen maldır ki kıyemî ve mislî olur. Bu takdirde karz, makrûz manasına olmuş olur. Fakat mislî malın sonradan mislinin iade edilmesi üzerine başkasına verilmesi şeklinde varid olmuştur.

²⁸⁶ Ünver, *Sadaka Taşları*, 2.

²⁸⁷ Sevim, Nidayi, *Medeniyetimizde Toplumsal Dayanışma ve Sadaka Taşları* (İstanbul: Kitap Dostu Yayınları, 2011), 40.

Misli redd olunması şartıyla vedia, hibe, ariye ve sadakadan ayrılır. Ariyet ve vedia da malın aynen iadesi gerekirken hibe ve sadakada ise reddi gerekmez.

-Karz icab ve kabul ile mün'akid ve kabz ile tamam yani mülkiyeti müfid olur.

Mesela mukriz 'şu elli altını karz verdim' deyip müstakriz de 'kabul ettim'dese akid münakid olur.

-Karzda icab ve kabul karz ve ödünç lafzıyla olacağı gibi iare lafzıyla da olur.

Karz olarak verilmesi caiz olan şeyler ariyet lafzıyla verilirse karzdır. Karz olarak verilmesi caiz olmayan şeyler ariyet lafzıyla verilirse ariyet olur.

-Filan kimseyi kefil vermek şartıyla olan karz sahihdir.

Karz akdi lazım olmadığı için kefil olsa da olmasa da mukrizin akdi feshe ve karzı geri istemeye hakkı vardır.

-Müstakrizin âkil ve mümeyyiz olması ve mahcur olmaması şarttır.

Bir kimse mahcur olan çocuğa bir malı karz olarak verse ve mal telef olsa çocuğun malı tazmin etmesi gerekmez.

-Karzda ödeme mekanının beyanı şart değildir. Karz verilen yer ödeme mekânı olarak taayyün eder.

Bir kimseye İstanbul'da verilen borcun Konya'da ödenmesi zorlanamaz.

-Karz fasid şart ile batıl olmaz fakat fasid şart lağv olur.

Konya'da teslim etmek şartıyla İstanbul'da buğday borç olsa karz sahih olur şart da batıl olur. Karzı alındığı mekânında ödemesi istenir.

-Müstakriz, vekili ya da elçisi karzı kabzetmekle İmam Âzâm ve İmam Muhammed'e göre karza malik olur.

Çünkü ikraz ve teslim ile karz; mukrizin mülkünden çıkıp müstakrizin mülküne girmiş ve müstakrizin zimmetinde mukriz için karzın misli sabit olmuştur. Bu sebeple bir kimse buğdayı karz olarak verip teslim ettikten sonra tüketilmeden iadesini talep etse müstakriz buğdayı misli ile iade edebilir. Mukriz müstakrizden buğdayı aynıyle talep etse bile müstakriz buğdayın aynını koyup mislini verebilir. Ebu Yusuf'a göre ise karzın aynı mevcud ise mukriz razı olmadıkça mislini iade edemez.

-Kabz etmeden önce ikraz olunan malda tasarruf etmek sahihtir.

Bir kimse karz olarak aldığı buğdayı kabz etmeden önce mukrizden ekmesini istese ve mukrizde ekse karz sahih ve karz malı da kabzedilmiş olur. Fakat mukriz karz malını müstakrize götürüp ‘al’ dediğinde müstakrize ‘suya at’ dese ve mukrizde suya atsa malı telef olur müstakrize de bir şey lazım gelmez.

-Karz mislî mallarda sahih olur. Ölçülebilen, tartılabilen ve adediyât-ı mütekaribede sahih olur.

Dinar, dirhem, et veznen; kâğıt adeden, ekmek hem veznen hem adeden karzı caizdir. Hayvan, elbise, akar, adediyât-ı mütefâvite gibi misliyattan olmayan malın karzı fasiddir.

- Fasid karzda kabzedilen mal fasid bey’ ile kabz olunan mal gibidir.

Müstakriz bu durumda elinde iken telef olan karzın kıymetini tazmin eder.

- Müşâ’nın karzı sahihtir.

Bir kimse yarısı karz yarısı mudarebe olacak şekilde karz verse yarısı karz diğer yarısı mudarebe olacak şekilde sahihtir.

- Bir kimse ölçülebilen ve tartılabilen bir şeyi karz olarak alıp tükettikten sonra mislini iade etmeden önce bu mal çarşıda ve pazarda bulunamaz hale gelirse(munkatı’) mukriz ve müstakriz ya malın kıymeti üzerinde rıza ile anlaşılır ve ödeme o şekilde yapılır ya da mukriz malın mislinin piyasaya çıkmasını bekleyecektir.

- İkraza tevkil caiz ise de istikraza tevkil caiz değildir.

Bir kimse başka birini kendisi için istikraza vekil kılrsa o da karzı müvekkiline değil kendine izafe etse karz vekilin olur.

- Karzın te’cîli batıldır.

Fakat vasiyet yoluyla yapılan te’cîl lazım olur. Mesela bir kimse ‘şu kadar müddet müeccel olmak üzere filan kimseye şu kadar kuruş karz ver’ diye vasiyet etse bu te’cîl lazım olur. Aynı şekilde muhâlün aleyhe geçen borcun te’cîli de lazım olur. Kefil hakkında da ecel sabittir.

- Her karz ki onun zımında menfaat meşrut ola, haramdır.

- Ölünün terekesinden dört hakk terettüb eder:

1-techiz ve tekfin masrafı

2-kalan mal ile ölünün bütün borçlarının ödenmesi

3-kalan malın üçte birinden vasiyetlerin yerine getirilmesi

4-mirasçılar arasında malın taksim ve i'tâsı.²⁸⁸

19 maddelik bir uyarılama ile Orhan Çeker'in oluşturduğu bazen Mecelle üslubu bazen de güncel dil üslubu ile yazılan karzla ilgili maddeler de şunlardır:

Madde: 403/1: 'Riba akidlerde şart koşulan karşılıksız fazlalık ya da ribevî malların aynı sınıfına dâhil aynı yahut ayrı cins malların birbirleri mukabilinde veresiye olarak satılmasıdır. Riba yerine faiz de isti'mal olunur.'

Madde: 403/2: 'Sarf 121. Maddede söylendiği vechile para bozmak ve değiştirmektir. Bu muameleyi yapanlara sarraf veya sayrafı denilir.

Mecellede sarfin tanımının haricinde başka bir madde bulunmamaktadır.

Madde: 403/3: 'Karz misli bir malı borç vermektir. Borç vermeye ikraz, verene mukriz, istemeye iktiraz veya istikraz, alana müstakriz denir.'

Tanımdaki mislilik kaydı teknik açıdan daha uygun olduğu için Hanefî görüşüne muvafaken tercih edilmiştir.

Madde 403/4: 'Riba fasid bir akiddir. Sarf ve karz akidleri caizdir. Ancak bunların dahi ribaya düşmemeleri şarttır.'

Tanımda faiz için batıl değil fasid akit tabirinin kullanılması Hanefîlerdeki diğer mezheplerden farklı olarak bulunan fasid akdin sahihe dönüştürülebilir olması görüşüne binaen tercih edilmiştir.

Madde 403/5: 'Riba iki nevidir: Nev'i evvel: Ribay-ı Fazl: Aynı cins iki malı peşin olarak biri diğerinden fazla olması şartıyla değiştirmektir.

²⁸⁸ Ahmed Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı Özel Hukuk-II (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2012), 981-993.*

1 miskal altını 1,5 miskalle peşin olarak değiştirmek gibi. Nev’i Sani: Ribay-ı nesie: Aynı sınıfa dahil cinsleri aynı veya aynı cins malı veresiye olarak mübadele etmektir.

1 miskal altını veresiye olarak 1 miskal altın veya 10 dirhem gümüşle değiştirmek gibi.’

Ribe’l-fazl peşin, Ribe’n-nesie ise veresiye mübadelelerde söz konusu olur.

Madde :403/6: ‘Sarf akdinin in’ikadı için tarafların akîl, sıhhati için reşid olması şarttır. İstikrazın in’ikad ve sıhhatinde ise müstakrizin sadece âkil olması kafidir.’

Kişinin yararına olan tasarruflarda sadece âkil olma şartı yeterli olurken, fedakârlık gereken tasarruflarda rüşd şartı da aranmıştır. Aklın olgunluğu rüşd bedeninin olgunluğu buluştur.

Madde: 403/7: ‘Nakidler, gıda maddeleri, ilaçlar, hayvan yemleri, ev eşyaları, yakacaklar, esnaf el aletleri, sanayi takım tezgâhları ile yedek parçaları, petrol ve ondan üretilen enerji maddeleri, matbuat vs. birbirinden ayrı mal sınıflarıdır.’

MADDE: 403/8: ‘Aynı cins ve sınıftan oluşan mallar peşin olarak ve eşitçe değiştirilir. 1 kile buğday ancak peşin olarak 1 kile buğdayla değiştirilir. Fazlalık ribadır.’

MADDE: 403/9: ‘Aynı cins fakat aynı sınıftan olan mallar peşin olarak değiştirilir. Mallar arasındaki fazlalık caizdir. Ancak veresiye olması ribadır.’

MADDE: 403/10: ‘Farklı cins ve sınıftan olan mallar istenildiği gibi değiştirilebilir.’

Son dört madde faizin arandığı ‘Ribanın İlleti’ ve ‘Ribevi Mallar’ kapsamında ele alınan konulardır.

MADDE:403/11: ‘Malın eskisi ile yenisi ve nev’ileri arasında fark yoktur.’

MADDE: 403/12: ‘İşçilik farkı muteber değildir. Külçe altın ile işlenmiş altın müsavidir.’

MADDE:403/13: ‘Altın ile gümüş daimî olarak veznidir. Diğer malların miktarı keyfiyeti örfе bakılır.’

MADDE:403/14: ‘İki mal arasındaki cins değışikliği aslının veya kullanılış gayesinin ayrı oluşu yahut işçilik fazlalığı ile meydana gelir.’

MADDE:403/15: ‘Ribanın şüphesi ribanın hakikati gibidir.’

MADDE:403/16: ‘Menfaat celbeden bütün borçlar ribadır.’

Aslında hadis olarak nakledilen bu ifade faiz, sarf, karz ile ilgili bütün esaslara uygundur. Menfaatin karzda şart koşulması faizdir. Aynı şekilde süftece borçluya borcun güvenliği külfetini yüklediği için tek taraflı menfaat sağladığı için mekruh görölmüştür.

MADDE:403/17: ‘Sarf, akid meclisine münhasırdır. Meclis içerisinde kat’iyyet kesbetmemesi yani her iki nakdin taraflarca kabzedilmeyip akdin neticelendirilmemesi akdi ifsad eder.’

MADDE:403/18: ‘Sarf lazım, karz gayri lazımdır.’

Sarf akdinin aksine karz akdi gayri lazımdır. Mukriz dilediğinde borcunu verdiği karzı geri alır müstakriz de dilediğinde aldığı karzı iade eder. Çünkü karz akdi teberruattandır ve vade şartına itibar edilmez. Karzda vade ile alakalı fukahanın farklı görüşleri olmakla beraber vade ile ribanın gerçekteşmeyeceği aksine vade koymanın mendub olacağı daha uygundur.

Karzdaki borç, borç verme muamelesinden doğan borç olmakla veresiyedeki deyn den farklılaşmaktadır.

MADDE:403/19: ‘Daru’l-harpte Müslim ile harbi arasında ribanın cevazı ‘Devlet-i Aliye’nin iznine bağlıdır.’²⁸⁹

²⁸⁹ Orhan Çeker, Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz, Uluslararası Mecelle Sempozyumu Türkçe Tebliğleri Elektronik Kitabı (Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2017), 665-684; Orhan Çeker, Mecellede Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz, Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan Sempozyum (Ankara: TDV yayınları, 1997), 343-360.

2. BÖLÜM:

KARZ AKDİ İLE İLGİLİ GÜNCEL BAZI KURUMSAL UYGULAMALAR

2.1. KARZ AKDİNİN DÜNYA ÖRNEKLERİ

2.1.1. İSLAMİ BANKALARIN GELİŞİMİ VE KARZ İHTİYACININ OLUŞUMU

Mısır ve diğer İslâm ülkelerindeki faizli finans işlemlerine yönelik Müslüman Kardeşler'in 1930'lardan sonraki eleştirileri önemli etkiler oluşturmuş, faiz eleştirileri ve faizsiz ekonomi anlayışının bazı İslam ülkelerinde yönetim düzeyinde benimsenmesi İslâm iktisadı ve finans tartışmalarına önemli bir ivme kazandırıp pratiğe dökülme imkânı sağlamıştır. 1970'lerden sonra geniş ürünlerin çıkmasına, bazı ülkelerin sahip oldukları tasarrufları faizsiz bankalarda değerlendirmesine sebep olmuştur. Fikirsiz boyutta tartışılan İslam ekonomisi, faiz yasağı ve faizsiz bankacılık gibi konular, bazı İslam ülkelerinde faizin kanunen yasaklanmasına, faizsiz bankacılık sisteminin desteklenmesine ve uluslararası bir İslam bankası kurulmasına alt yapı sağlamıştır. Faizsiz bankacılığın uluslararası bir boyuta ulaşması ise İsrail'in kurulmasından sonra bölgedeki Müslüman ülkelerin egemenlik ve itibar kaybıyla karşılaşmaları sonucunda olmuştur. 1969'da Mescid-i Aksa'nın yakılmasının ardından birçok Müslüman ülkenin başkanları Suudi Arabistan'ın öncülüğü ile Fas'ta İslam Konferansı örgütü adıyla anılacak birliğin kurulması için toplanıp İslam ülkelerinin ekonomik, bilimsel, sosyal ve kültürel alanlarda birlik içerisinde olmaları gerektiği konusunda görüş birliğine varmışlardır²⁹⁰. 1970'te İslam ülkeleri dışişleri bakanlarının katılımıyla Cidde'de ve Karaçi'de iki konferans düzenlenip, Müslüman ülkelerin İslâmî ilkeler üzerinde, tarihi köklerine bağlı olarak yaşamlarını şekillendirmeleri kararı alındı. 1972'de Mısır'da düzenlenen, finansal sorunlara alternatif İslâmî bir yöntemle yaklaşmak ve petrol gelirleri olan ülkelerin artan paralarını Müslüman topluma yararlı olacak şekilde yatırıma dönüştürmek için gerekli adımların atılması yönünde kararlar alınan toplantıda *Egyptian Study* (Mısır

²⁹⁰ Necmeddin Kızılkaya, "Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fıkhi İşleyişi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 20 (2012), 135-150.

Çalışması) denilen İslâmî bankacılık, İslam ekonomisi ve doktrini tartışılarak 1972’de Cidde’deki 3. İslâm Konferansı Dışişleri Bakanları toplantısında bu doktrin kabul edildi. Suudi Arabistan Kralı Faysal, İslam bankası projesini araştırmak için bir komisyon oluşturup kurulacak bankaya yaklaşık 500 milyon dolarla katılım sağlayacağını söyledi. Bu karardan sonra 1973’te Cidde’de toplanan Müslüman Ülkeler Ekonomi Bakanları Toplantısı’nda, İslam Kalkınma Bankası’nın kurulmasına sebep olan *Niyet Deklarasyonu* yayımlandı. Ana hedefi üye ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmesini İslam’ın genel ilke ve prensipleri kapsamında desteklemek olan bu banka, resmi olarak 20 Ekim 1975’te açıldı. Bunun hemen arkasından birçok İslâm ülkesinde ulusal ve uluslararası faizsiz bankaların kurulmasıyla ilgili düzenlemeler yapılarak faizsiz bankalar kurulmaya başlandı.²⁹¹

Dünya’da İslâmî bankaların güçlenmesi ve yayılmasında Körfez ülkelerindeki petrol üretimi neticesinde elde ettikleri fon fazlasının önemli etkisi olmuş ve Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin dâhil olduğu Körfez İş Birliği Konseyi (Gulf Cooperation Council-GCC) adında bir konsey oluşturmuşlardır. İslâmî Finansal Hizmetler Kurulu’nun (Islamic Financial Services Board-IFSB) 2017 Mayıs tarihli raporuna göre konseydeki bu ülkeler dünya İslâm finans sektörünün aktif büyüklüğünün %42,3’lük kısmına haizdir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden İran, Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Tunus, Cezayir, Yemen, Suriye, Irak ve Libya İngilizce kısaltması MENA olan bu ülkelerin toplam İslâmî finans aktifleri içerisindeki payı ise %29,9’dur. Malezya, Endonezya, Filipinler Brunei, Doğu Timor, Kamboçya, Laos, Myanmar, Singapur, Tayland, Vietnam gibi ülkelerin oluşturduğu Güneydoğu Asya ülkeleri ise toplam aktiflerin %22,5’ine haiz iken Afrika ülkelerinin payı %1,6’dır. Bunların dışındaki diğer ülkeler ise (Avrupa ve Amerika) %3,7’lik bir paya sahiptir. ICD-Thomson Reuters’in yayınladığı Islamic Finance Development Report 2016’ya göre küresel İslâmî finans varlıkları toplamı 2015’de 2 trilyon USD dur.²⁹²

²⁹¹ Kızılkaya, *Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fıkhi İşleyişi*, 135-150.

²⁹² Abdülkadir, Atar, “Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslâmî Bankacılığın Genel Durumu” *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 4 (2017), 1039.

TABLO 1: GLOBAL İSLAMİ BANKACILIK AKTİF BÜYÜKLÜKLERİ ÜLKE SİRALAMASI (2016) ²⁹³			
Sıra	Ülke	Global İslâmî Bankacılık Toplamından Aldığı Pay	İslâmî Bankacılık Aktif Büyüklüğü (Milyar USD)
1	İran	33,0%	492,99
2	Suudi Arabistan	20,6%	307,74
3	Malezya	9,3%	138,93
4	Birleşik Arap Emirlikleri	9,0%	134,45
5	Kuveyt	6,1%	91,13
6	Katar	5,8%	86,65
7	Türkiye	2,9%	43,32
8	Bangladeş	1,8%	26,89
9	Bahreyn	1,7%	25,40
10	Endonezya	1,6%	23,90
11	Sudan	1,3%	19,42
12	Pakistan	1,1%	16,43
13	Mısır	1,0%	14,94
14	Ürdün	0,7%	10,46
15	Brunei	0,5%	7,47
16	Umman	0,5%	7,47
17	Diğer	3,1%	46,31
TOPLAM		100,0%	1.493,90

²⁹³ Atar, Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslâmî Bankacılığın Genel Durumu, 1044-1045.

Dünya üzerindeki İslâm ülkelerindeki iş\ticaret ve para hacmine bakıp karz dahil lazım olan finansal desteği görebilmek için İslâm iş birliği teşkilatı üye ülkelerin ticari\ekonomik yapısına baktığımızda maden ve tarım ürünleri üreticisi olduklarını, sahip oldukları ekonomik yapı itibarıyla çoğunlukla ham madde ihracatçısı ve nihai mal ithalatçısı olduklarını görürüz. Bu yüzden, İslâm iş birliği teşkilatına üye ülkelerin ticaret ortakları genellikle gelişmiş ülkelerdir. 2010'da dünya nüfusunun yaklaşık %22,82'ini oluşturan 57 İİT'ye üye ülke, ABD doları cinsinden ve satın alma gücü paritesine göre dünya üretiminden sadece %10,8'lik payı vardır. IMF, yayımladığı dünya ekonomik görünüm verileri tahminlerinde İİT'ye üye ülkelerin dünya üretiminden aldığı pay %10'un biraz üzerinde seyretmektedir.²⁹⁴

İslâm ülkeleri, ihracat potansiyelleri ve kişi başına düşen milli gelirlerine göre; az gelişmiş İslâm ülkeleri, petrol zengini İslâm ülkeleri ve kısmen sanayileşmiş İslam ülkeleri şeklinde üç kısma ayrılır. Birinci grupta yer alan ülkelerin ihracatında tarım ürünleri ilk sıradadır. Bu gruptaki ülkelerin kişi başına düşen milli geliri bin doların altındadır. Bu sebeple bu ülkelere “Yüksek Dış Borca Sahip Fakir Ülkeler” denmiştir. İkinci gruptaki İslâm ülkeleri OPEC üyesi olarak bilinen petrol ihracatçısı ülkeler olup kişi başına düşen milli gelir yüksektir. OPEC üyesi İslâm ülkeleri büyük petrol rezervlerine sahiptir. En büyük ihraç ürünleri petroldür. Üçüncü gruptaki ülkeler zengin petrol kaynaklarına sahip olmayıp birinci ve ikinci gruptaki ülkelere göre daha fazla sanayileşmişlerdir. Ekonomik faaliyetleri dünyadaki gelişmelere paralel olarak tarım, sanayi ve hizmetler ile birlikte üretimde çeşitliliğe ulaşmışlardır. Türkiye'nin de dâhil olduğu bu ülkeler Malezya, Mısır, Suriye, Tunus ve Ürdün'dür.²⁹⁵

2008'deki küresel finansal krizle birlikte 2009'da dünya ticareti aşağı yönlü bir seyirden sonra 2010'dan itibaren yükselişe geçmiş, 2009'da 25,1 trilyon ABD doları olan dünya ticaret hacmi 2010'da 30,5 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Küresel eğilime paralel olarak, 2009'da 2,5 trilyon ABD doları olan İİT'ye üye ülkelerin toplam ticaret hacmi, 2010'da 3,2 trilyon ABD dolarına yükselirken İİT'ye üye

²⁹⁴ Mehmet Serhat, Akgül, *Türkiye'nin İslam İş Birliği Teşkilatı İle İlişkileri Ve Ticari Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı*, (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İletişim Ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Mart 2013), 9.

²⁹⁵ Kahraman, Arslan, “İslam Ülkeleri Arasında İşbirliğine Giden Yolda Yeni Arayışlar”, *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 10/21 (2014), 182.

ülkelerin toplam ticaretinin dünya ticareti içindeki payı da 2009 yılındaki %9,9'dan 2010 yılında %10,5'e yükselmiştir. Bununla birlikte, ticaret hacmindeki bu yükseliş, 2008 yılındaki kriz öncesindeki 3,4 trilyon ABD doları olan seviyesinin altında kalmıştır. İİT'e üye ülkelerin çoğu gelir düzeyi düşük ülkelerdir. Dünya Bankası'nın sınıflamasına göre 22 İİT'ye üye ülke Fakir ve Ağır Borçlu Ülkeler (HIPC) kategorisinde, 18 ülke de En Az Gelişmiş Ülkeler (LDC) kategorisinde bulunmaktadır. Bu durum karz dahil İslâmî finansal destek ihtiyacına ve çözüm arayışına sevk etmiştir.²⁹⁶

İslâmî finans bankacılığında etkin olan yaklaşık 40 ülke içerisinde İran, Suudi Arabistan ve Malezya arasından 2016, İslâmî finans ülke indeksine (IFCI) göre Malezya, 79,25 toplam skor ile en üstte yer alarak İran'ı geçmiştir. Malezya, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri iyileşme gösterirken Suudi Arabistan ve Kuveyt'te düşüş gözlenmiştir. 2017'deki Küresel İslâmî Finans Raporu, İslâmî finans ülke indeksi verilerinden hareketle, İslâmî Finans sektörü ülke nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olduğu ülkelerde ilerleme alanı göstermiştir. Uluslararası kurum ve kuruluşların tahmin ve değerlendirmelerine göre faizsiz finans sektörü istikrarlı büyüme seyrini sürdürecektir. Faizsiz finansın küresel düzeyde en yüksek büyüme kaydedecek sektörlerden birisi olacağı beklentisi sebebiyle bugün birçok ülke, faizsiz finansa yönelik kararlar almakta ve uygulamaktadırlar.²⁹⁷

20. yy' da İslâm ülkelerinde ilk olarak 1942 yılında Malezya'da ardından 1950'lerde Pakistan'da faizsiz bankacılık teşebbüslerinde bulunulmuş; fakat başarıya ulaşamamıştır. 1963 yılında Mısır'ın Mit Gamr kasabasında kırsaldaki üreticileri tefecilerden kurtarmak için Ahmed en-Naccar tarafından Alman tasarruf bankalarının İslâmî ilkelere uyarlanmasıyla oluşturulmuştur. Almanların faizsiz banka kurulma amacının öğrenilmesi ile desteğinin kesilmesinden sonra 1967'de kapanmış sonraki faizsiz bankalara model olmuştur.²⁹⁸

²⁹⁶ Akgül, *Türkiye'nin İslam İş Birliği Teşkilatı İle İlişkileri Ve Ticari Potansiyeli*, 9.

²⁹⁷ Uluslararası İslami Finans Ve Katılım Bankacılığı kitapçığı, (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2017), 14 (Erişim: 20.03.2020)

²⁹⁸ Faruk, Ağkan, AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/2 (2018), 235–245.

İlk faizsiz finans kurumu, Suud kralı Kral Faysal'ın 1975'de Türkiye'nin de bulunduğu ülkelerle Cidde'de kurulan İslam Kalkınma Bankasıdır (İKB), sonrasında Kuveyt ve Birleşik Arap Emirliklerindeki Müslümanların teşebbüsüyle 1981'de İsviçre'nin Cenevre kentinde kurulan 'Dar Al-Maal Al-İslâmi', orta doğudaki Dallah Baraka gurubu gibi birçok oluşuma model olmuş ve faizsiz finansın Orta Doğu'da hızla yayılmasına sebep olmuştur. Şu an dünya üzerinde 200'den fazla İslami Finans Kuruluşu İslâmî ilkelere göre aktif hizmet sunmakta ve 200.000.000.000 dolarlık bir fon kaynağı bulundurmaktadırlar. Bu kurumlar dışında Citibank-ABD, Goldman Sachs-ABD, HSBC- İngiltere, Deutsche Bank-Almanya, Union Bank of Switzerland-İsviçre, Amro Bank-Hollanda, Kleinwort Benson, ANZ Grindlays Avustralya, United Bank of Kuwait ve Arab Banking Corporation gibi dünyada önde gelen bankalarda da faizsiz işlemler yapılmaktadır.²⁹⁹

Dünya ekonomisinde içerisinde büyümesi gittikçe artan, 2007-2008 krizinden faizle çalışan bankaların büyük maddi kayıplarına rağmen, İslami bankalardan bu krizi neredeyse kayıpsız geçiren katılım bankacılığı; Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) tarafından yayınlanan standartların Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki 38 İslami bankada 203 kriter ile uyumunu incelendiğinde, hem Uluslararası Muhasebe Standartları(IFRS) hem de AAOIFI tarafından yayınlanan standartlara(AAOIFI FAS) uyma zorunluluğu bulunan bu ülkelerde araştırma sonucunda standartlara uyma yönünden 203 kritere en yüksek varyantsa Bahreyn sahip olmuş, sonra sırasıyla Suriye, Ürdün, Katar, Yemen, Filistin ve Sudan gelmiştir.³⁰⁰

Ulaştığımız veriler sonucunda edindiğimiz kanaate göre; İslam iktisadı ile ilgili araştırma ve değerlendirmeler öncesinde tahlil, tasnif, şekil ve bu alana dair sınır belirleme gibi daha çok klasik literatürde ele alınan nazarî, fikir sahasında bulunan mülahazalar idi. Sonrasında ekonomik ve siyasi değişenlerle birlikte varlık bulmaya çalışan İslam toplumları ve Müslümanlar için gerek bireysel ve gerek toplumsal finansal destek ihtiyacı oluşmuş ve bu ihtiyacı karşılamak için çözüm arayışına sevk etmiştir. Bu finansal destek ihtiyacını hem bireysel hem de toplumsal açıdan karşılayabilmek için dünya üzerindeki İslâmî bankaların gelişimi ve ayrıca karz

²⁹⁹ Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235-245.

³⁰⁰ Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235-245.

akdinin bir alternatif olması yönündeki fikirsel ve pratiğe dönük çabalar da ivme kazanmıştır.

2.1.2. KARZ AKDİNİN DÜNYA'DAKİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Karz-ı hasenin dünyadaki uygulamaları açısından değerlendirebileceğimiz Ürdün İslam Bankası / Jordan Islamic Bank (JIB) 1978 da kurulup Albaraka Banking Group'un bünyesine 2010 yılında katılıp 76 şubesi ve 2.335 personeliyle İslami bankacılık hizmeti vermektedir. JIB dahilinde bireysel ve kurumsal müşteriler için *Al-Qard Al-Hassan Fund Accounts* adıyla açılan ikraz fonlarında toplanan paralar sosyal dayanışma amacıyla belirli sosyal projeler için kullanılmaktadır. JIB, gerçek ya da tüzel kişinin banka bünyesinde karz fonuna yatırdıkları paraları, ihtiyacı olan kişilere yine karz olarak aktararak aracı görevi yerine getirmektedir. Karz fonuna verilen paralar eğitim, sağlık ve evlenme gibi ihtiyaçların karşılanması için verilip, ikrazdan istifade eden öğrenciler, hastalar, gençler, öğretmenler ve banka çalışanları taksitler halinde JIB' e geri ödemektedir.³⁰¹

Karzın dünya örnekleri arasında söyleyebileceğimiz diğer bir örnek de Akhuwat/Pakistan örneğidir: Pakistan'da faaliyet gösteren Akhuwat de STK modeli tamamen ikraz üzerinden faizsiz mikro finans sunan kuruluşlardan biri olup Akhuwat (أخوية) uhuvvet kelimesinden adını alıp Ensar-Muhacir kardeşliğini örnek almıştır. Merhamet ve eşitlik prensipleri üzerine inşa edilmiş yoksulluğun olmadığı bir toplumu oluşturmak için faizsiz mikro finans vasıtasıyla geri kalmış aileleri ekonomik ve sosyal olarak güçlendirerek ve girişimci potansiyellerini harekete geçirme, kapasite gelişimi ve sosyal rehberlik ile yoksulluğu gidermek Akhuwat'ın en önemli ilkelerindedir.³⁰²

Finansmandan sonra geri ödeme yapan borçlular bağışçıya dönüştürülerek kuruma bağışta bulunmayı kendisi gibi başkalarının da yardım almasını istemesi ile Akhuwat "Üye Bağış Programı"nı oluşturup toplanan finansman hem ekonomik durumların düzeltilmesini hem de toplumu değiştirme arzularını harekete geçirmiştir.

³⁰¹Mücahid Özdemir, *Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme*, Karz-ı Hasen'in Kurumsallaşması (İstanbul: Ensar yayınları, 2019), 23-55.

³⁰² Özdemir, *Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme*, 23-55.

Bağıştta bulunmak bir zorunluluk olmamış kredi süreçlerini etkilememiştir. Böylece müşterilerin bağıştçıya dönüşmesi Akhuwat' in finansal açıdan sürdürülebilirliğini sağlamıştır.³⁰³

Dünya üzerindeki karz uygulamalarına bir diğere örnek de İran/karz-ı hasen uygulamasıdır. İran'daki karz fonları ülkede geniş bir çevrede uygulanmış 1967 de resmî olarak ilk defa güney Tahran'da, yoksullara yardım ve tefecilikle mücadele için oluşturulmuştur. 1979'daki İran İslam Devrimi ile daha da yayılan karz fonları aile, yerel, birlik ve resmî karz fonları olarak dört grupta oluşturulmuştur.³⁰⁴

2015'de İngiltere'de Müslüman öğrencilere faizsiz eğitim desteği için oluşturulan QardHasan platformu ilk olarak Mart 2017'de borç vermeye başlayıp kendilerini sosyal bir fintech şirketi olarak tanıtır temel ilkesini faizsizliğe önem vererek “yüksek öğrenimin finansmanı konusunu demokratikleştirerek üniversite masraflarının azaltılması ve üniversiteye erişimin artırılması.” şeklinde ifade etmektedir. QardHasan, İngiltere'de okuyan öğrencilerin yüksek olan üniversite harç ücretlerini banka kredisine ihtiyaç duymadan çok sayıda insanın katkısıyla karşılamaları için bir platform oluşturmayı hedeflemekte, öğrenci olmayanların üye olamadığı QardHasan platformu faizsiz finansman sağlayıp operasyonel maliyetler (teknolojik, sistemsel, güvenlik ve veri işleme gibi) için anapara üzerinden %5'lik bir komisyon almakta karz enflasyona endekslenmemektedir.³⁰⁵

Mülâhazalarımız sonucunda edindiğimiz kanaate göre; dünya üzerindeki karz akdi uygulama örneklerini incelediğimizde, sosyal yardım içerikli finansal destek fonları şeklinde uygulama örneklerinin olduğunu, bu fonların eğitim, sağlık, yatırım ya da finansal ihtiyaçlar için destek sağlayan ve karz akdinin kurumsallaşmasına örneklik teşkil eden kurumsal uygulamalar olduğu kanaatine ulaşabiliriz.

2.1.3. KARZ AKDİNİN TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Türkiye'de katılım bankacılığı faizsiz bankacılığın 30 yıllık geçmişi ile birlikte sürekli olarak çift haneli büyüme oranıyla hızlı bir büyüme gösteren ve en hızlı

³⁰³ Özdemir, *Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme*, 23-55.

³⁰⁴ Özdemir, *Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme*, 23-55.

³⁰⁵ Özdemir, *Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme*, 23-55.

büyüyen sektör olmuştur. Türkiye’deki katılım bankalarında etkinlik ve verimliliğin birbiriyle doğru orantılı olmadığı ve bankalarda yıllara göre farklı etkinlik ve verimlilik oranları göstermiştir. Örneğin Kuveyt Türk katılım bankasının etkinlik skorları; 2008 yılında 0,4009, 2009 yılında 0,3038, 2010 yılında 0,558, 2011 yılında ise 0,8694 olarak hesaplanmıştır.³⁰⁶

Türkiye 16 Aralık 1983 de 83/7506 sayılı karar hükmündeki kararname ile faizsiz bankaların “Özel Finans kurumları” adıyla ve 25 Şubat 1985 tarihinde hukuki sürecin tamamlanması ile 1985 yılında Albaraka Türk ve Faysal finans, 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf, 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında İhlas Finans, 1996 yılında Asya Özel Finans olmak üzere toplam 6 Özel Finans Kurumu kurulmuştur. 19 Aralık 1999 tarihinde çıkarılan 4491 sayılı kanun ile Özel Finans kurumları 4389 sayılı banka kanununa tabi tutulmuştur.³⁰⁷

Türkiye’deki bazı karz uygulamaları arasında Albaraka Türk Katılım Bankasının, personeline verdiği karz uygulamasını örnek olarak verebiliriz. Brüt maaşın 1,5 katı tutarda, 6 ay vadeli ve aylık geri ödeme şartıyla ve bu kurumdaki diğer bir personelin kefaletiyle karz vermektedir.³⁰⁸

Türkiye’deki karz-ı hasen uygulamalarına verebileceğimiz diğer bir örnek de Müsiad’ın 2016’da “*üyeler veya vefat eden üyenin eş ve çocukları arasında yardımlaşma kültürünü sağlamak için ödünç vermek (karz-ı hasen), ayrıca, ihtiyaç sahibi üyelerin veya vefat eden üyelerin eş ve çocuklarına karşılıksız yardım (Sosyal Yardım) yapmak*” amacıyla üyelerinin yaptıkları bağışlar ile Karz-ı Hasen Sandığı kurulmuştur³⁰⁹

2020 yılı ocak ayındaki Müsiad karz fonu son düzenlemesi ile de birçok sorun aşılmış oldu. Karz-ı hasen sandığı bünyesine karz-ı hasen fonu, bireysel karz-ı hasen fonu, sosyal yardım fonu ve zekât fonu olmak üzere dört fon dahil edilmiştir. Üyelerin

³⁰⁶ Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235–245.

³⁰⁷ Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235–245.

³⁰⁸ Özdemir, *Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme*, 23-55.

³⁰⁹ <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/baskan-haber/karz-i-hasen-sandigi>, (Erişim 20.01.2020).

aidat ödemelerinin yüzde yetmişi karz fonunda toplanarak belirlenen süre sonunda ödenmek üzere ihtiyaç sahibine ödünç olarak verilmektedir.³¹⁰

Bireysel karz-ı hasen fonu; sandık üyesi olan ya da olmayan bireylerin verdiği borçların yine belirlenen sürenin bitiminde ödenmek üzere ihtiyaç sahibine ödenir. Borcun ödeme süresi bitiminde borç verene verdiği miktar fon tarafından ödenir. Bu ödemeler aidatlar üzerinden yapılmaz.³¹¹

Sosyal yardım fonunda sandık üyeleri ya da üyelerin ölümü halinde eş ve çocuklarının yaralanabildiği aidat ödemelerinin yüzde yirmi beşinden oluşan ve geri ödemesiz karşılıksız yardım fonudur.³¹²

Müsiad'ın karz sandığı uygulamasına dahil olan bir diğer fon da zekât fonudur. Tüzel ya da gerçek kişilerin sandık üyesi olsun ya da olmasın verdikleri bağışlardan oluşur. Üye aidatları fona dahil edilmez. Zekât alabilen kişilere karşılıksız olarak bu fondan yardım yapılır.³¹³

Kanaatimizce netice olarak şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: Dünya üzerinde uygulanan sosyal yardım içerikli finansal destek sağlayan kurumsal karz uygulamaları örneklikleri olduğu gibi Türkiye'de de buna benzer uygulama örneklikleri bulunmaktadır. Bu kurumsal karz örneklerinin bazısı başlangıç aşamasında iken bazısı süreç kaydetmiş gerek eğitim gerek sağlık ve finansal destek ihtiyacına binaen oluşmuş örneklikler olup finansal ihtiyacı karşılamak için alternatif olarak uygulanabildiğini söyleyebiliriz.

2.2. KATILIM BANKALARI VADESİZ HESAPLARI VE KARZ UYGULAMASI

2.2.1. KATILIM BANKALARI VE GELENEKSEL BANKALARIN İŞLEYİŞİ VE BAZI FARKLILIKLARI

Faiz ekonomik kriz riskini artırırken faizsiz bankacılık ve katılım bankacılığının finansal istikrara olumlu etkisi bulunmaktadır. Faizsiz bankacılığın faiz

³¹⁰ <http://www.musiad.org.tr/uploads/sosyal-sorumluluk/karz-i-hasen>, (Erişim 01.05.2020.)

³¹¹ <http://www.musiad.org.tr/uploads/sosyal-sorumluluk/karz-i-hasen>, (Erişim 01.05.2020.)

³¹² <http://www.musiad.org.tr/uploads/sosyal-sorumluluk/karz-i-hasen>, (Erişim 01.05.2020.)

³¹³ <http://www.musiad.org.tr/uploads/sosyal-sorumluluk/karz-i-hasen>, (Erişim 01.05.2020.)

oranlarının düşmesine, müteyyin insanların birikimlerinin ekonomiye kazandırılmasına ve banka müşterisi olarak bankacılık sektöründe müşteri portföyünün artış göstermesine, Reel sektör fonlaması ile finansal istikrarın korunmasına, doğrudan istihdam ve reel sektörde istihdam artışı ile ülkedeki işsizlik oranının düşmesine, yatırımcılara alternatif finans imkânları sunması ile katılım bankası sayısında, pazar payında, aktiflerindeki artış olması ile etken olmuştur.³¹⁴

Katılım bankalarını mevduat bankalarından ayıran en önemli özellik işlemlerin faizsiz ve dolayısıyla hesap planının da farklılığıdır. Katılım bankalarının Hesap adlarında “kâr payı” kavramı kullanılırken mevduat bankalarında “Faiz” kavramı kullanılmakta ve alt hesapların kullanımında şekil olarak değişiklik oluşmaktadır³¹⁵

Katılım bankalarındaki İslâmî ürünler faize bağlı olan ürünlere alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Değişen ve dinamik bir ekonomik ortamda katılım bankalarının rekabet edebilmesi için yeni ürünler oluşturmaya ve inovasyona ihtiyacı vardır. Bu ürünlerin bireysel ve kurumsal müşterilerin ilgisini çekmesi ve cazip gelmesi gereklidir. Katılım bankaları ile geleneksel bankaların yapısal farklılıklarının incelenmesi katılım bankacılığının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu sebeple katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasındaki farklılıkların anlaşılmasını sağlamak için aşağıdaki tabloyu şekillendirdik:³¹⁶

Tablo 2: Katılım Bankaları Ve Geleneksel Bankalar Arasındaki Bazı Farklar:

	GELENEKSEL BANKALAR	KATILIM BANKALARI
Fonksiyonları ve Çalışma Yöntemleri	Tamamen insan kaynaklı ilkelere dayalı	Tamamen şeriat ilkelerine dayalı olmalı
Yatırımcı Güvencesi	Faiz oranı önceden belirlenmiş	Sermaye sağlayıcısı olarak yatırımcı, girişimci olarak yöneticiler riski paylaşır.

³¹⁴ Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235–245.

³¹⁵ Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235–245.

³¹⁶ Tunahan Avcı, *İslam Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Performanslarının Karşılaştırılması Ve Performansları Üzerinde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesi* (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017), 73.

		Dolayısıyla tek gösterge kâr oranıdır.
Amaçlar	Bir kısıtlama olmaksızın kâr maksimizasyonu	Maksimum kâr konusunda şeriat kısıtlamaları söz konusu
Banka Hesaplarının Kuralları	Ürünler şartlara ve durumlara göre düzenlenir.	Şartlar ve durumlar bir girişim sözleşme ile düzenlenir.
Temel Fonksiyon	Bileşik faiz ile borçlanma ve borç verme	Ortaklık işine katılım. Müşterinin faaliyetini anlamak önemlidir.
İlişki	Alacaklılar ve borçlular	Ortaklar, yatırımcılar, tüccarlar, alıcılar ve satıcılar olabilir.
Mevduat Oranı ve Garanti	Sabit faiz oranları ve mevduat tam garantilidir.	Garantili olmayan getiri hibe veya hediye olarak verilebilir ve getiri oranı gösterge niteliğinde oran olmalı Sadece ved'ia (garanti verilen) mevduat hesapları garantilidir.
Kredi ve Finansman Oranı	Genellikle dalgalı oranlara dayalıdır, Libor +/- oranları	Sabit kâr (murabaha) Değişken kâr (müşareke, icara)

Katılım bankaları fon toplama işlemlerinde mevduatla toplayamayıp alınan mevduatlar için de belirlenmiş bir vadeden sonra faiz vermediği için katılım hesabı ile fon toplayabilmektedir. Bu sebeple katılım hesapları ile faizli hesaplar arasındaki ayırım daha öncesinden verebileceği karı bildirememesidir. Yani katılım hesaplarında toplanan fonlar reel sektör ve murabaha olarak kullanılıp bu ticaretten elde edilen kar daha öncesinden belirlenemeyeceğini bildirir. Belirlenmiş vadede fazlalık

uygulanmazken katılım bankaları dışındaki bankalarda yatırılan paraya belirtilen vadede ne kadar faiz verileceği kesin olarak taahhütle belirlenir.³¹⁷

Katılım bankaları fon kullandırmada murabahanın yanı sıra icare, karz-hasen, mudarabe, muşareke gibi başka finansman modelleri de uygulanmaktadır. Yasal zeminde kurumsal finansman desteği, bireysel finansman desteği, kâr-zarar ortaklığı yatırımı, finansal kiralama, ortak yatırımlar mal karşılığı vesaikin finansmanı ve ortak yatırımlar şeklinde tanımlanır. Cari hesaplar da geleneksel yapıdaki karşılığı olan ve herhangi bir faiz ödemesinin olmadığı vadesiz hesaplar, günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası olan maaş ödemeleri, emekli aylıkları, para transferleri vb. işlemler için bir hesap açtırmak gereklidir.³¹⁸

Kanaatimizce; katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında amaç, işleyiş, fon toplama ve kullandırmadaki finansal yöntemlerini İslami bir içeriğe göre oluşturma ve faiz hassasiyetine binaen alternatif faizsiz finans yöntemleri geliştirme şeklinde farklılıkların olduğunu söyleyebiliriz. Bu farklılıkların, ekonomiye olumsuz etkisi olan faize karşı faizsiz finansman modelleri geliştirmekle reel ekonomiye olumlu katkı sağlaması açısından konvansiyonel bankalara nazaran katılım bankaları lehine olduğu kanaatine ulaşabiliriz.

2.2.2. KATILIM BANKALARI VADESİZ / CARI HESAPLARI VE KARZ UYGULAMASI

Karz-ı hasen, yoksulların ihtiyaçları için İslam hukukunda meşru olan nakit borç verme işlemi olmakla beraber katılım bankacılığı cari hesap işleyişinin de temelini oluşturan bir sözleşmedir. Mudi ile faizsiz banka arasındaki cari hesap sözleşmesi, bir nevi karz akdidir. Karzda zenginde fakirde ödünç verebildiği gibi, sadece Allah'ın rızasını kazanmanın dışında da karz verebilir. Karz akdi üzerinden oluşturulan bir cari hesapta para tazmine tabi olarak müstakrizin zimmetindedir.³¹⁹

³¹⁷ İshak, Yıldız, “Faizsiz Finans Araçlarının Türkiye’deki Uygulamaları ve Mevcut Sorunlara Çözüm Önerileri” (İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017), 57.

³¹⁸ Suna Akten Çürük, *İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*, (Konya: Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2013), 128.

³¹⁹ Alparslan Alkış, *İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri*, *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/3 (2018), 123.

Katılım bankaları, karz işlemlerini sosyal içerikli ve kamu kurumlarını destekler nitelikte ya da kredi kartlarında olduğu gibi kısa vadeli geçici finansman açıklarını karşılamak için uygulamaktadır. Bir firmaya karz-ı hasen kapsamında genelde şu hallerde fon sunulmaktadır: Çalışma sermayesi finansmanında, bankanın yatırım yapmak istediği bir firmanın ya da güvenilir ve kredibilitesi yüksek bir müşterinin nakit sorunlarının çözümünde, yüksek mevduatı olan müşterilere uygulanabilir. Sosyal ve ekonomik faydalarına rağmen günümüz ekonomik sisteminde karzın büyük çaplı uygulanabilmesi özellikle yatırım finansmanında veya firmaların nakit ihtiyaçlarını karşılamada etkili olması gerçekçi değilken birkaç günlük vadelerle uygulanmaktadır.³²⁰

AAOIFI'ye göre cari hesap, karz olarak kabul edilir. Faizsiz finans kurumu, müşterinin cari hesaba yatırdığı paranın mülkiyetine sahip olur ve aynı tutarda parayı ödemekle yükümlü olur; zimmetinde bu paranın mislini ödeme yükümlülüğü sabit olur. Faizsiz finans kurumunun cari hesap sahiplerine sunmuş olduğu hizmetler karşılığında ücret alması caizdir. Faizsiz finans kurumunun, çek defteri, banka kartı (ATM) cihazı gibi para yatırma ve para çekme ile ilgili hizmetleri cari hesap sahiplerine ücret karşılığı veya ücretsiz olarak sunması caizdir. Faizsiz finans kurumunun, para yatırma ve çekme işlemi yapacak olan cari hesap müşterilerine özel oda tahsis etmek gibi ayrıcalıklı hizmetler sunmasında veya bazı müşterilerine özel nitelikli çekler vermesinde herhangi bir sakınca yoktur.³²¹

AAOIFI'ye göre; faizsiz finans kurumu/banka, müşterinin cari hesaba yatırdığı paranın mülkiyetine sahip olduğu için bu para üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkını elde eder ve buna bağlı olarak o meblağdan sağladığı gelire de malik olur. Ayrıca banka aynı tutarda parayı talep edildiği anda ödemekle yükümlü olur. Tüm bu özellikler de karzın özellikleridir. Çünkü karz, aldığı malı kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere kullanıp tüketerek yararlanacak ve daha sonra onun mislini geri ödeyecek kimseye verilen borçtur. Dolayısıyla cari hesap, bir fıkıh kavramı olarak ved'adan (emanet) farklıdır. Çünkü ved'â, saklaması ve muhafaza etmesi amacıyla birisine teslim edilen maldır. Saklayan bu malı asla kullanamaz ve olduğu gibi (aynen)

³²⁰ Çürük, *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*, 44.

³²¹ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 514.

sahibine iade etmekle mükellef olur. Faizsiz finans kurumu/banka, cari hesapta bulunan parayı talep edildiği anda ödemekle yükümlüdür. Paranın tüketilmiş olması veya telef edilmesi hâlinde, bankanın kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın tazmin yükümlüsü olduğu kabul edilir. Bu da fikhî anlamdaki vedâ akdinin değil karz akdinin bir özelliğidir. Çünkü vedâ (saklama) akdinde, sözleşme konusu mal saklayan nezdinde bir emanet olarak tutulur. Dolayısıyla saklama sözleşmesinde, malın telef olması hâlinde saklayan tarafın tazmin sorumluluğu kasıt veya kusur hâllerinde söz konusu olur; eğer saklayanın malın telef olmasında herhangi bir kusuru veya kastı yoksa tazmin yükümlülüğü de olmaz. Cari hesabın fikhî karşılığı hakkında Uluslararası İslâm Fıkıh Akademisi kararı [Karar Numarası: 86 (3/9)] da bulunmaktadır.³²²

Katılım bankaları ticari kurumlar olup birçok paydaşın kâr payı beklentileri, ortakların yıllarında temettü alma istekleri, kredi müşterilerinin en uygun oranlarda finansman ulaşma talepleri, düzenleyici kuruluşların denetimi gibi katılım bankalarına yönelik beklentileri bulunmaktadır. Bu sebeple katılım bankalarının faaliyetlerini tamamen karz üzerinden sürdürmesi beklenemediği gibi karzı uygulayamayacakları da söylenemez. Hatta birçok fon kaynağına sahip ve finans konusunda uzmanlığı bulunan katılım bankalarının fonlarından İslamî açıdan sorunlu olan gelirlerinden ya da ortaklarının onayı ile öz kaynaklarından herhangi bir menfaat gözetmeden karza kullanmaları borçlu ya da küçük sermaye ile gelir elde edebilecek olan kişilere verilmesi sosyal sorumlulukları açısından da önemlidir.³²³

Katılım bankalarının sosyal karakterinden oluşan ve sosyal kredi olarak adlandırılan iyi niyetli borç denilen faizsiz kredi karz uygulamasıdır. Ödünç verilen bu kredide de katılım bankası kâr aramaz ve para bankaya bir kere ödenir. Bir günlük ve en fazla bir haftalık vadeli verilen ve katılım bankalarının geliri hedeflemedikleri bu kredilerde borçluya ödemedeki kolaylık sağlanıp, borcunu ödeyemediğinde borç katılım bankasının öz kaynaklarından karşılanarak ve zarar kaydedilir. Karz kredisi ödememe riskinden dolayı kredibilitesi yüksek olan müşterilere verilmektedir.³²⁴

³²² AAOIFI, Faizsiz Finans Standartları, 524.

³²³ Özdemir, *Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme*, 23-55.

³²⁴ Cengizhan Salih, *Sosyal Politika Kurumu Olarak Karz-ı Hasen Sosyal Bankacılık Modeli Önerisi*, (İstanbul Üni., Sosyal Bilimler Enst., Çalışma Ekonomisi Yüksek Lisans Tezi, 2014), 50.

Cari hesaplar veya faizsiz bankanın kendi sermayesinden ödemesi karşılanan karz-ı hasen fonlarını ihtiyaç sahipleri meşru gerekçelerle borcu ödeyemezlerse, banka sosyal fonu üzerinden karşılar. Maddi ihtiyaçta olan kişi ya da kurumlara verilen bu hizmet için hizmet bedeli alabilmektedir. İslâm Kalkınma Bankası da karz-ı hasen modelini az gelişmiş üyelerine ya da doğal afete maruz kalmış ülkelere vermektedir. 1999'da ülkemizde olan Marmara depreminden sonra ülkemiz bu kapsamda 2006'da yapılan anlaşma ile Bolu-Yalova kanalizasyon projesi için gerekli olan 6,5 milyon Doları Karz-ı hasen modeli ile temin etmiştir.³²⁵

Gerçek ya da tüzel kişilerin, finansal hesaplarını takip ve kontrol etmek için katılım bankalarında oluşturdukları ve istedikleri zaman var olan paranın bir bölümünü veya tamamını çekebildiği hesap türü olan özel cari hesaplarda kâr payı veya vade yoktur. Katılım bankalarındaki bu vadesiz hesaplarda adına hesabın olduğu kişiye herhangi bir kazanç ya da getiri olmadığı gibi, gündelik hayatta en çok ihtiyaç duyulan hesap türüdür. Ayrıca katılım bankaları oluşturulan karz-ı hasen finansmanı ile ihtiyaç sahiplerine ve sosyal projelerde kullanılmak için kişi veya kurumlara kâr amacı taşımaksızın finansman sağlayabilmektedir.³²⁶

Carî hesaplarda mudi, karz akdindeki gibi parasını kullanıp mislîni iade edeceğini bilerek bankaya parasını yatırarak kendisini ve parasını güvence altına alır. Gasp ya da üzücü durumlardan güvende olacağı gibi mudi, bankanın sunduğu fırsatlardan yararlanırken banka hem parayı korur hem de ticari faaliyetlerde bulunarak gelir elde eder. Kuruluş ve keyfiyet açısından karz akdi ile cari hesap birbirinden farklıdır. Karzda mukriz, borç vererek müstakrize yardım etmeyi hedeflerken; mudi, cari hesap ile borç verip bankaya yardımcı olmayı değil parasını korumayı ve birtakım imkânlardan faydalanmayı hedefler. Karzda Allah'ın rızası için zengin fakire mislî bir malı verirken, cari hesapta hesap sahibi parasının güvenliği için finans kurumuna verir. Banka gelirlerinin çoğunu oluşturan cari hesaplar banka tarafından cari hesap sahiplerine hiçbir ücret ödemediği için bazı iktisatçılar tarafından eleştirilerek karz akdinden bu sebeple de ayrı tutulmuştur.³²⁷

³²⁵ Nuray Yüzbaşıoğlu, “Proje Finansmanında Faizsiz Finansman Yöntemleri Ve Araçları”, (Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yüksek Lisans Tezi, 2014), 54.

³²⁶ Yıldız, *Faizsiz Finans Araçlarının Türkiye'deki Uygulamaları*, 2.

³²⁷ Alkış, *İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullanırma Yöntemleri*, 123.

Katılım bankalarında karz işlemleri ile ilgili masraflar ve hediyelerle ilgili hükümler AAOIFI standartlarına göre şu şekilde düzenlenmiştir:

Karz veren faizsiz finans kurumunun, doğrudan yapmış olduğu fiilî masraflarına denk olacak şekilde karz verme işlemleri dolayısıyla karz alandan masraf alması caizdir. Ancak gerçek masrafları aşan bir tutar alınması caiz değildir; gerçek masraflar dışında alınan her türlü fazlalık haramdır. Dolayısıyla sonuç bakımından faiz anlamına gelen fazla tutar alınmasına yol açmayacak şekilde fiilî masrafları çok dikkatli ve titiz bir inceleme ile belirleyip sınırlandırmak gerekir.

Aslında kural olarak, hangi karz işlemi için ne masraf yapıldıysa o işlemde o masraf alınmalıdır. Ancak bunu tespit etmenin mümkün olmadığı durumlarda, örneğin karzın müştereken verilmesi hâlinde (sendikasyon karzı), tüm karz işlemlerinden doğrudan doğan toplam masrafların toplam karz tutarına göre alınmasında bir sakınca yoktur. Burada masrafların ayrıntılı olarak belirlenmesi için uygulanacak yöntemin, fikhî murakabe kurulları tarafından muhasebe birimleriyle iş birliği hâlinde oluşturulması gerekir. Bu da masrafların tamamının, gerekli belgelerin fikhî murakabe kuruluna arz edilmesi şartıyla, tüm karz tutarına pay edilmesi ve bunun sonucunda her bir karzın tüm karz tutarı içindeki oranı kadar o karzdan masraf alınması yoluyla sağlanır.

Faizsiz finans kurumlarına ait genel ve idari masraflar kapsamında yer alan personel maaşları, kira masrafları, binaların, eşyaların ve ulaşım araçlarının ücretleri gibi doğrudan karz hizmetleriyle ilgili olmayan masraflar, fiilî masraflar kapsamına girmez. Faizsiz finans kurumunun, cari hesap müşterilerine sırf cari hesap açması sebebiyle aynı hediyeler, finansal ayrıcalıklar veya para yatırma ve çekme işlemleriyle ilgisi olmayan hizmetler ve faydalar sağlaması caiz değildir. Dolayısıyla sadece cari hesap sebebiyle kredi kartı, kiralık kasa hizmeti, teminat mektubu ve akreditif komisyon ve ücretleri gibi kimi komisyon ve ücretlerin müşteriden tamamen veya kısmen alınmaması caiz görülmez. Ancak sadece cari hesap müşterilerine has olmayıp genel olarak verilen hediyeler ve tanınan ayrıcalıklarda herhangi bir sakınca yoktur.³²⁸

³²⁸ AAOIFI, Faizsiz Finans Standartları, 514.

AAOIFI' ye göre menfaat, her iki taraf –borçlu ve alacaklı– arasında ortaktır. Tarafların ikisi de bu menfaatten birlikte yararlandıkları için menfaatler karşılıklı olmaktadır. Üstelik çek defterinin ve banka kartının kullanılması dolayısıyla müşterinin elde ettiği menfaat, aslî değil tâlî bir menfaattir. Çünkü aslında banka bu sistemi, kendi lehine pek çok yararın elde edilmesi ve amacın gerçekleştirilmesi için kurmuştur. Bankanın bu sistemdeki menfaati aslî olduğu hâlde; müşterinin menfaati, bankanın söz konusu sistemi kendisine yarar sağlamak ve amaçlarına ulaşmak üzere kullanması neticesinde ortaya çıkan tâlî bir menfaattir. Bankaya karz veren konumundaki cari hesap sahibinin herhangi bir ücret ödemeksizin bu sistemi kullanmak dolayısıyla elde ettiği menfaat, karzda bağımsız bir menfaat değildir. Aksine bu sistem, bankanın almış olduğu borçları/karzları ödemesi için bir araçtır. Zira banka, borç veren konumundaki cari hesap sahibi ne zaman talep etse borcu ödemekle mükelleftir.

Verilme sebebi karz olan hediyeler ve ödülleri haramdır. Bu bakımdan faizsiz finans kurumuna karz verene (burada cari hesap açana) ödül ve hediye verilmesi caiz değildir. Çünkü bu tür bir hediye, ödeme gününden önce karz sebebiyle alacaklıya verilmiş bir ödül mahiyetindedir. Ancak sadece cari hesap müşterilerine has olmayıp genel olarak verilen hediye ve ödüllerde herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü burada verilen hediye karz ile herhangi bir bağlantısı yoktur. Dolayısıyla bunda bir şüphe de bulunmamaktadır.³²⁹

Tasarruf Mevduatı Sözleşmesi Borçlar Kanunu'na göre kişiler sözleşmelerini dilediği şekilde yapabilecekleri bir şekilde serbestisine sahip olup tasarruf mevduatının niteliği ile vadeli-vadesiz mevduatlarının niteliği benzerdir. Banka ile müdi arasında karşılıklı irade ve beyanları ile kurulan bu sözleşmenin sonucunda hesap açma ve para yatırma işlemleri gerçekleşir. Hesap açma işlemi ile banka ile müdi arasında kurulan bir nevi vekâlet ilişkisi ile banka; müşteri adına hesap açmayı, müşterinin talimatı ve hesap bakiyesi doğrultusunda nakit, çek, havale gibi ödemeleri üstlenerek bunun karşılığında da belli bir ücret almaya hak kazanır. Mevduat hesabına para yatırılmasıyla birlikte müşterinin bankaya karşı yatırılan para miktarına göre elde ettiği

³²⁹ AAOIFI, Faizsiz Finans Standartları, 525.

alacak hakkının, *karz mı* ya da *usulsüz mevduat* sözleşmesi mi olduğu, temeli mevduat hesaplarının vadeli ve vadesiz olmasına dayanan bu tartışma, genellikle “usulsüz tevdi” ile “karz akdi” etrafında cereyan etmektedir.³³⁰

Ulaştığımız veriler doğrultusunda edindiğimiz kanaatimize göre; katılım bankalarındaki vadesiz mevduat hesaplarının karz akdinin İslam hukukundaki formatına uygunluğu mevduat sahiplerinin bankalardaki mevduat hesaplarında hesap açma niyetleri ve katılım bankalarının da hesap sahibinin amacı doğrultusunda ve İslam hukukunun belirlediği çerçevede para üzerinde tasarrufu ile mümkün olabilecektir.

Mudi vadesiz hesapta parayı muhafaza amacıyla hesap açıp yatırmakta banka da bu hesaptaki parada mudinin talebi anında iade etmek şartıyla tasarruf edebilmektedir. Karz akdi ise muhafaza amacıyla değil ihtiyaca binaen tüketme amacıyla kurulması yönüyle farklılaşmaktadır. Ayrıca bankanın tasarrufunda az da olsa faiz kullanabilmesi takdirinde bu hesapları karz akdinden farklılaştırmaktadır.

Yaptığımız araştırma ve mülahazalarla birlikte kanaatimizce katılım bankaları vadesiz hesaplarının, katılım bankalarının sosyal sorumluluk fonlarının ya da katılım bankalarının sağladığı bireysel finansman desteği ile birlikte bu hesaplardaki karz akdi uygulamasının İslâm hukuku formatına şekilsel uygunluğu açısından iyileştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda katılım bankalarının katılma hesaplarının da karz akdi olarak İslam hukukuna uygunluğu ve işlevselliği daha da aktifleştirilip güncellenebilir.

Katılma hesaplarında kar ve zarara ortak olan banka ve mukriz için önceden belirlenen maktu bir kar söz konusu değildir. Mukrizin işletilmesi maksadıyla ve de ihtiyaç sahibi için katılma hesabına verdiği ikraz üzerinden hayvancılık ya da tarım desteği gibi küçük ölçekte ihtiyaç sahibi yatırımcı için finansman desteği sağlanabilir. Böylece hem ihtiyaç sahibinin ihtiyacı giderilmiş olup hem de üretim, hayvancılık, küçük işletme ya da ticarete yönelik başlangıçta küçük fakat belki sonrasında büyüyebilecek bir yatırım olabileceği kanaatindeyiz.

Aynı zamanda bankanın gelir kazanmayı düşünmediği ihtiyaç sahipleri için verilen bu katılma fonlarına katılan ve karz veren mukriz sayısının ve desteğinin

³³⁰ Gürbüz, *İslam Hukuku Açısından Altın Bankacılığı*, 44.

artması ile birlikte bu fonlardaki bütçenin ve bu bütçe ile finansman edilebilecek yatırım kapasitesinin arttırılmasının sağlanabileceği kanaatimizi de ifade edebiliriz.

2.2.3. KATILIM BANKALARINDAKİ VADESİZ/CARİ ALTIN MEVDUAT HESABI VE KARZ UYGULAMASI

Altına endeksli para ikrazı şu şekillerde olmaktadır: Müşteri borç alacağı para kadar altını kuyumcudan ikraz edip altınları aynı ya da başka bir kuyumcuda bozdurur nakdi temin ettikten sonra borç aldığı altını altın olarak ya da tedavüldeki parayla günün kuru üzerinden kuyumcuya öder. Kuyumcu verdiği nakit borcu o günün altın kuru üzerinden altının gramı hesabından verip ödeme de gününün kuru üzerinden yapılır. Böylelikle borcun değeri korunup borç altın olarak verilip altın olarak geri alındığı için herhangi bir değer kaybı da olmamıştır. Borçlu da nakit ihtiyacını sağlamıştır. Borç altın kurundaki dalgalanmaların bir sonucu olarak aldığı nakitten daha yüksek bir miktarı geri ödeyebilecek durumda olmasından dolayı bu uygulama sadece kuyumcularla yapılmayıp her türlü zimmet borçlarında paranın değer kaybından olumsuz etkilenmemek için gerçekleştirilmektedir.³³¹

Din İşleri Yüksek Kurulunun konuyla ilgili fetvası şu şekildedir; ‘Altın, mislî mallardandır. Dolayısıyla altının, cumhuriyet altını gibi tane ile alınıp satılanlarının sayı ile; 22 ayar bilezik gibi tartı ile alınıp satılanlarının ise tartı ile borç (karz) verilmesi caizdir. Fakat geri ödenirken ne eksik ne fazla, alınanın tam olarak misli verilmelidir. Bunun yanında tarafların kabul etmesi halinde, alınan altın borcu, para olarak da ödenebilir.³³²

Para borcundaki enflasyon farkını telafi etmek için borcun altına endekslenmesi para borçlarının nominal (mislî) veya reel değeriyle (kıymet) ödenmesi gerektiğiyle ilgili iki görüş vardır. Altının aynının teslim edilmeyip sadece değer kaydıyla varlığını ispat etmek ve böyle işlem yapmak caiz değildir. Taraflar bu işlemi gerçekte herhangi bir altın alım satımı olmadığı halde böyleymiş gibi

³³¹ Gezgin, *Fıkhi Açıdan Altın Mübadele İşlemleri*, 270.

³³² <https://kurul.diyamet.gov.tr/cevap-ara/958/altininkarz-borc-verilmesi-caiz-midir->, (Erişim 08.05.2020).

gerçekleştirmektedir. Sarf akdine uygun olmayan bu durum bazı İslam hukukçuları tarafından altın değer kaydıyla borç işlemini vadeli sarf akdi olarak nitelendirilmiş nesfe ribâsı gerekçesiyle caiz olmadığı belirtilmiştir. Başlangıçta karz olan bu işlem şeklinin vadeli sarf akdi olarak nitelenmesi isabetli olmayıp, eğer bir sarf akdinden bahsedilecekse bu da borcun alım zamanında reel olmayan bir sarftan ve aynı şekilde borcun ifasında reel olmayan bir sarf akdinden bahsedilmelidir.³³³

Borçlu, kuyumcudan aldığı altını alış kurundan başka bir yerde bozdurduğunda belirli bir miktar zarara uğrayacak, borcun ifa zamanında da altın borcunu ödemek için elindeki nakitle satış kurundan altın alacaktır. Bu sebeple borçlu hem borçlanırken hem de borcunu öderken zarara uğrayacaktır. Nakit ihtiyacı olan ve faizsiz olarak nakit borç bulamamış kişilere, kuyumcunun altın değer kaydıyla borç vermesi caiz olup bu şekilde borç vermek reel olmayan altınların sarfı olması yönüyle kıyasen caiz olmadığı söylenebilir. ‘Arâya akdindeki gibi tarafların(borçlu/alacaklı) maslahatına binaen istihsânen caiz denilebilir. Kıyasen borçlu ve alacaklı reel olmayan bir altın alım-satımı yapmış olsa da taraflar bilkuvve/potansiyel olarak altın alıp-satabilirler. Bu da işlemin sanal olmadığını göstermesi sebebiyle önemli görülmüştür. Böylece karz akdinin uygulanma pratiği de artmış olacaktır.³³⁴

Katılım bankaları cari hesaplarına cari-katılma hesapları veya vadeli-vadesiz mevduat şekillerinde açılabilen altın hesapları da dahil edilebilmekte ve TL veya döviz üzerinden açılan hesaplardan bir farkı bulunmamaktadır. Vadeli-vadesiz mevduat hesapları için belirtilen hükümler altın hesapları içinde geçerlidir. Bu sebeple altın hesapları da temelde bir karz akdidir. Dolayısıyla altın katılım hesabı diğer katılım hesaplarından farklı bir yönünün olmaması sebebiyle TL veya döviz cinsinden açılan katılım hesabı gibi mudârebe akdi niteliğini taşımaktadır. Altın bankacılığı hesapları; altın alımı, alınan altınların hesaba kaydı ve altın satım işlemi şeklinde oluşan fıkıh açısından altın olması yönüyle sarf akdinin, işlem sonrası alınan kaydî altınların bankaya yatırılması yönüyle de karz akdinin özelliklerini taşır. Vadesiz- cari altın hesapları TL hesapları gibi karz akdi olarak değerlendirilip karz akdinin hükümlerine haiz kabul edilmektedir. Bu sebeple bankanın müşteriye karşı sorumluluğu hesapta

³³³ Gezgin, *Fıkhi Açıdan Altın Mübadele İşlemleri*, 270.

³³⁴ Gezgin, *Fıkhi Açıdan Altın Mübadele İşlemleri*, 270.

bulunan altın üzerinden değerlendirilir ve altının gramında bir artma veya eksilme olmamaktır. Alım-satım esnasında TL bazında değerinin yükselmesi ve düşmesi ekonomik sebeple oluşur. Banka ile müdi arasında yapılan vadeli altın depo hesabı sözleşmesi kanuni açıdan *karz akdi*, İslam hukuku açısından ise faiz unsurunu içeren karz akdi niteliği taşımaktadır.³³⁵

Fiziki altın karşılığında cari hesap/vadesiz mevduat üzerinden açılan altın hesabı akdin mahallinin altın olması dışında TL veya döviz cinsinden açılan cari hesaplardan farklı olmayıp TL veya döviz cinsinden açılan altın hesabı ile ilgili görüşler fiziki altın karşılığı açılan altın hesabı için de geçerli görülmüştür. Fiziki altın karşılığında cari hesap/vadesiz mevduat olarak açılan altın hesabı TL ve döviz cinsinden açılan cari hesaplar gibi fikhî açıdan karz akdi olarak değerlendirilmiştir. Karz akdinin en önemli şartlarından biri olan karz mahallinin mislîliği, alınan ve verilen malların mislîliği zorunluluğu altın hesabı açısından değerlendirildiğinde TL bazında verilen ve alınan miktarlar arasında bir denkleğin olmadığı düşünülebilir. Ancak altın hesabında verilen/hesaba yatırılan, TL değil hesapta gram olarak gözüken altındır. TL, işlemin yapıldığı anda altına çevrilmekte ve hesaba gram altın olarak kaydedilmektedir. Hesapta durduğu sürece altının gramında artma ya da eksilme gibi bir değişiklik olmamaktadır. TL bazındaki değişiklik altının değer kazanmasına bağlı olarak tamamen piyasa dinamikleri sebebiyledir. Bu değişiklik her zaman olumlu yönde olmamakta, altın değer kaybettiğinde de negatif yönde olmaktadır. Altın hesabında ortaya çıkan bu değişiklik sadece itibari olan TL' de söz konusudur. Bu sebeple faiz olarak görülebilecek bir şart söz konusu değildir.³³⁶

Karz akdinin diğer önemli şartı olan faiz sayılan başta şart koşulmuş menfaatin olmaması açısından altın hesabı değerlendirildiğinde; akdin yapıldığı anda müşteri verdiğiinden daha fazlasının ödenmesini bir şart koşmamaktadır. Bankanın da daha fazlasıyla ödeme yapma vadi bulunmamaktadır. Ödeme miktarını tümüyle altına değer kazandıran veya kaybettiren ekonomik etkenler belirlemektedir. Her zaman daha fazlasıyla da olmamakta altın değer kaybettiğinde özellikle kısa vadeli işlemlerde

³³⁵ Mehmet Gürbüz, *İslam Hukuku Açısından Altın Bankacılığı*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 72.

³³⁶ Emrullah Dumrul, Fıkhi Açıdan Altın Hesabı, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 20 (2012), 265

mudinin zarar etmesi mümkün olabilmektedir. Yapısal olarak karz akdi niteliğinde olan cari hesap/vadesiz mevduat niteliğindeki altın hesabında işlem altın üzerinden olduğu için bankanın mudiyeye karşı sorumluluğu altın üzerindedir. Hesapta duran altın gram olarak hep aynı kalmakta, hesap devam ettiği takdirde altının gramında herhangi bir değişme olmamaktadır. Altını ilk satın alırken ödenen TL ile fiziki altın teslim seçeneğini sunan bankalarda mudinin talebi ile sunmayan bankalarda ise ikinci bir sarf işlemiyle mudiyeye ödenen TL arasındaki nominal farklılık altının değer kazanmasına sebebiyle sadece piyasa dinamiklerinden kaynaklanıp olumlu yönde de kısa vadeli işlemlerde olumsuz yönde de olabilir. Neticede yapısal olarak karz niteliği taşıyan altın hesabı; karz akdinin misliliği ve önceden şart koşulmuş menfaatin olmaması şartları açısından sorun teşkil etmemektedir.³³⁷

Câri hesaplar ticari bankacılıkta vadesiz mevduatlarla benzerlik gösterir. Katılım bankaları gerçek veya tüzel kişilerden fon kabul ederek, mudi ile banka arasında yapılan sözleşme ile câri hesabın kanuni niteliği oluşmaktadır. Modern hukukta bu sözleşmenin niteliği katılım bankalarının topladıkları fonları aynen değil mislen iadeyi kararlaştırmaları yönü ile *usulsüz vedâ / tevdî* sözleşmesi ya da *ticari karz* olarak görülür. Taraflar arasındaki ticari ilişki ile katılım bankaları kendilerine tevdî edilen bu paraları işletmektedir. Yatırılan para iade edildiğinde misli eşya sayılmaktadır. Katılım bankası fonları tam olarak ne karz ne de usulsüz mevduat olarak değerlendirildiğinde bazı akitlerin tesirinde kalan ve ticaret hukuku sahasına giren müstakil birer sözleşme sayılır. Câri hesapların karz ya da usulsüz vedâ akitlerinden hangisinin kapsamında değerlendirileceği hususunda tarafların niyetini esas alarak câri hesap sahibi eğer parasını koruma amacıyla yatırıyor, banka da muhafaza etmek üzere kabul ediyorsa usulsüz vedâ; mevduat sahibi parasını değerlendirilmesi için yatırıyor, banka da parayı yapacağı işlerde kaynak olarak kullanmak üzere kabul ediyorsa karz akdidir. Banka ile mudi arasındaki ilişkinin ticari karz akdi olduğunu söyleyen hukukçulara göre; ticari karz sözleşmelerinin bir sonucu olarak eğer faiz oranı taraflar arasında kararlaştırılmamış olsa bile faiz gerekmektedir. Bazı hukukçular ise vadeli

³³⁷ Dumrul, *Fikhi Açıdan Altın Hesabı*, 266.

hesapların *ticari karz*, vadesiz hesapların ise *usulsüz tevdi sözleşmesi* olduğunu savunmaktadırlar.³³⁸

Kanaatimizce katılım bankaları vadesiz cari altın hesapları üzerinden verilen altın ikrazı ile yeterli miktara ulaşıncaya oluşturulan bir katılma fonunda sarraflar ile birlikte yürütülen bir mudârebe akdi gerçekleştirilebilir. Fiziki altın ikrazı ile katılma fonuna gerekli birikim sağlanıp sarraflar üzerinden işletilerek de altın hesabını oluşturan altın alımı, hesaba kaydı ve satımı gerçekleştirebilir. Ya da altın hesabına verilen fiziki altın ikrazı katılım bankası tarafından üretim, hayvancılık, işletme gibi küçük ölçekte ihtiyaç sahibi için karz finansmanı sağlayabileceği kanaatimizi de mülahazalarımız sonucunda ifade edebiliriz.

2.3. İSLAMİ MİKROFİNANS VE KARZ UYGULAMASI

İslami finans kuruluşlarında sunulan ürün ve hizmetleri çok kısa özetleyerek asıl konumuz olan karz ile ilgili hizmetlerini aktarmak istiyoruz:

2.3.1. MUDARABE VE MUŞÂREKE

İslami bankacılığın özünü oluşturan yöntemler olmakla birlikte uzun vadede getirisi olduğu için İslami mikro finans işlemleri içerisinde düşük bir paya sahiptir.

2.3.2. LEASİNG

Finansal kiralama şeklinde kanuna uygun olarak oluşturulan bu işlemler, faiz uygulamasının dışında ticari bir işlemdir.

2.3.3. MURABAHA

Müşterinin ihtiyacı olan eşya banka tarafından müşteri adına satın alınır. Banka üzerine kâr payı koyarak müşteriye satar, müşteri de taksit şeklinde öder.

³³⁸ Gürbüz, İslam Hukuku Açısından Altın Bankacılığı, 48.

2.3.4. MAL KARŞILIĞI VESAİKİN ALIM-SATIMI

İhracatı vadeli olarak yapılmış olan bir malın belgeleri ihracatçıdan peşin para karşılığı satın alınır. Sonra vade farkıyla aynı ihracatçıya satılır. Bankaya taksitlerle ödeme yapılır.³³⁹

2.3.5. İSLAMİ MİKRO FİNANSIN OLUŞUMU VE KARZ AKDİ

Finans kurumlarının temelini oluşturan faizin İslam'da haram olması dünyadaki Müslüman ülkelerde İslami bir finans sisteminin oluşturulmasına sebep olmuştur. İslami banka, katılım bankaları veya özel finans kuruluşları faizsiz, İslami ilkelere uygun işlem yapmaları sebebiyle diğer finans kuruluşlarından ayrılmaktadırlar. İslami bankalar; mevcut sistemde İslami esaslara uygun ve kendilerine özel oluşturdukları yöntemlerle müşterilerine hizmet verirler. İslam ekonomik dengeyi faizi haram kılıp, zekâtın farz kılarak oluşturmuştur. İslam ülkelerinde tarihte de bu iki unsura uymakla refah düzeyi yükselmiştir.³⁴⁰

İhtiyaç sahibi Müslümanların, refah düzeylerini yükseltebilecek iş fırsatları oluşturmak için mikro finans işlemleri, İslam hukukuna uygun olmasına önem gösterenler için bir alternatiftir. İslami mikro finans, bir krediden daha çok, murabaha ile ticari bir alış-veriş, mudarabe ve muşâreke ile öz sermaye finansmanı, karz ve vedfa ile tasarruf, zekât ve sadaka ile para transfer sistemlerini ve tekâful ile sigortacılığı içerir³⁴¹

İslâmî Finans Kurumlarında verilen hizmetler faizsiz ve ticaret ile bağlantılı olarak kâr-zarar ortaklığı veya sermaye iştiraki şeklinde sermaye bağlantılı fon toplama ve kullandırmaya dayanır. Fon kullandırılırken yapılan yatırımlar İslam hukukunda yasaklanmamış olmalıdır³⁴²

İslâm etkin bir kalkınma vasıtası olarak gördüğü girişimcilik ve risk paylaşımını teşvik ederken geleneksel finans, parayı bir meta olarak değerlendirip geliri de sadece ilgili yatırımın zaman değeri ile orantılandırır. İslami finans varlık

³³⁹ Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235–245.

³⁴⁰ Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235–245.

³⁴¹ Parlakkaya, Çürük, *Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 2, (2015), 64.

³⁴² Ağkan, *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*, 235–245.

temelli bir sistem olup paranın toplumsal refah için üretken faaliyetlerde kullanılmasını öngörür. İslâm'ın sosyal ve ekonomik adalet anlayışı gereği toplumun en alt kesimlerinin de ekonomik davranış ağı içinde yer almasına imkân sağlamak için oluşturulan finansal hizmet sistemi, İslâmî Mikro finans olarak teşkil eder.³⁴³

Enes (radiyallahu anh)'ten rivayet edilen hadiste³⁴⁴ belirtilen İslami mikro finansın ilkeleri ile düşük gelirliye yönelik varlığa dayalı ve gelir getirici faaliyetler için İslami ilkelere uygun finansman ve tasarruf ürünleri sunup yoksulluğun azaltılması hedeflenmektedir. Bu finansman için faizsizlik, kâr-zarar paylaşımı (ortaklık), belirsizlikten kaçınma, mubah olan malların ticareti gibi İslami ilkeler önemlidir. İslâmî mikro finans **Tablo 3**'te de belirtildiği üzere sadece finansman sağlamakla kalmayıp kimi yoksulluktan da kurtarıp kendi sermayelerini oluşturmaktadır.³⁴⁵

Tablo 3: İslami Mikro finansın Hadisi Şerif ile örneklendirilmesi:

	Hadis-i Şerif	İslâmî Mikro finansın Özellikleri
1	Ensari bir zat gelip Resulullah (sav)'dan bir şeyler istemişti.	En yoksul kesimin mikro finans programına erişmesi
2	“Evinde hiçbir şey yok mu?” buyurdular. Adam: “Evet, dedi. Bir çulumuz var. Bir kısmıyla örtünüp, bir kısmını da yaygı olarak yere seriyoruz. Bir de su içtiğimiz kabımız var.”	Yoksulun finansal durumunun dikkatli şekilde değerlendirilmesi; empati yaparak inceleme
3	“Onları bana getir!” diye emrettiler. Adam gidip getirdi. Peygamberimiz eşyaları eline alıp: “Şunları satın alacak yok mu?” buyurdular. Bir adam: “Ben bir dirheme satın alıyorum” dedi. Resulullah (sav): “Bir dirhemden fazla veren yok mu?” dedi	Faydalanıcının (müşteri) âtil durumdaki varlıklarının gelir getirici hâle dönüştürülmesi; titiz bir değerlendirme ile (açık artırma yöntemi ile fiyat keşfine dayalı) geniş bir topluluğun sürece dâhil edilmesi

³⁴³ Parlakkaya, Çürük, *Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, 65.

³⁴⁴ Ebû Dâvûd, “Zekât”, 26; Tirmizî, “Buyû”, 10; İbn Mâce, “Ticârât”, 25.

³⁴⁵ Mücahid Özdemir, *Düşük Gelirlilere Yönelik Karz-ı Hasene Dayalı İslâmî Mikrofinans Modeli, Karz-ı Hasen’in Kurumsallaşması*, (İstanbul: Ensar yay. 2019), 169.

	ve iki-üç sefer tekrarlayarak (açık artırmaya çıkardı). Orada bulunan bir adam: “Ben onlara iki dirhem veriyorum.” dedi.	
4	Resulullah (sav) eşyaları ona sattı. İki dirhemi alıp Ensari’ye verdi ve: “Bunun biriyle ailen için yiyecek al, onlara ver. Diğeriyle de bir balta al bana getir!” buyurdular.	Temel ihtiyaçların öncelikli olarak karşılanması ve artan meblağ ile üretken varlıklara yatırım yapılması
5	Adam gidip bir balta alıp getirdi. Resulullah (sav), ona eliyle bir saplık geçirdi.	Gelir üretiminde programın kapasite geliştirilmesine doğrudan katılımı ve faydalanıcıya teknik destek verilmesi; üst yönetimin programa olan bağlılığı, özverisi
6	Sonra: “Git, odun eyle, sat ve on beş gün bana gözükmel!” buyurdu.	İş planını / gelir üreten projeyi gerçekleştirmek için yararlanıcıya gerekli eğitim vermek şeklinde teknik yardım, faydalanıcının gelir getirici projeyi/iş planını yönetmesi için teknik destek sağlanması; zaman kısıtlaması yoluyla izleme ve geri besleme mekanizması ile etki değerlendirmesi
7	Adam aynen böyle yaptı, sonra yanına geldi. Bu esnada on dirhem kazanmış, bunun bir kısmıyla giyecek, bir kısmıyla da yiyecek satın almıştı.	Faaliyet sonuçlarının şeffaf bir şekilde muhasebe edilmesi ve gelirinin bir kısmını daha yüksek ihtiyaçların karşılanması için serbest bırakılması

İslâmî mikro finans ve geleneksel kredi dağıtım sistemi arasındaki en önemli fark “ortak sorumluluk” esası ve borç veren tarafın şart koşulmuş bir faiz alamamasıdır. İslami mikro finans, finansal açıdan geleneksel mikro finanstan daha etkili araçlar sunabilir. Finansman tarafında zekât, karz-ı hasen ve vakıf gibi kaynaklar mobilize edilirken, borç veren tarafından krediden daha çok yoksul hane halkı ve

küçük işletmeler üzerinde baskıcı faiz oranlarının olmadığı kar-zarar ortaklığına dayanan işlemler kullanılır. Risk paylaşım modeli ya da borç temelli karz uygulaması ile ihtiyaç sahiplerine yönelik finansman sağlar. İslâmî finans finansör-borçlu ilişkisinde borç veren iş ya da projede bir partnerdir işten uzak tutulamaz.³⁴⁶

Daha geniş bir kesimin iktisadî imkânlarla ulaşması ve gelir seviyesinin üst gelir seviyesine ulaşması faiz oranlarının düşmesiyle, çarpan etkisi bütün ekonomik parametreleri etkileyebilecek güçte olan karz-ı hasen uygulaması ile mümkün olabilir. Faizsiz kredi yoksulluğa karşı önemli bir çözüm olarak mikro kredi modeli ile faizsiz mikro krediler ve küçük çaplı ihtiyaç kredileri olan karz-ı hasenin iki yönü şeklinde yoksulluğu mevcut mikro kredi uygulamasından daha güçlü şekilde azaltacaktır. Mikro kredi girişimcilerin elde edilen kâr daha büyük miktarda olacak; gelir durumu iyi olmayan ve krediye ihtiyaç duyan kişiler, gelirlerinde azalma olmadan ihtiyaçlarını temin edebileceklerdir.³⁴⁷

2012 de 1,6 milyara ulaşan küresel Müslüman nüfusunun %25'i günlük 1,25 dolardan daha az gelire sahip olup 400 milyon Müslümanın farklı finansal olanaklara ulaşım imkânının olmadığı söylenebilir. Dünya bankasının 2013 de yaptığı analize göre, Müslümanların Müslüman olmayanlara göre resmi bir finans kurumunda cari veya tasarruf hesabı açma oranının düşük olduğu görülmektedir. Nüfusun büyük bölümünün finansal hizmetlere ulaşamaması, İslami mikro finansın gelişim potansiyelini ortaya koyan en önemli etkidir. Adalet, dürüstlük ve şeffaflık gibi esasları sebebiyle de İslâmî mikro finans başka inanç sahipleri için de bir alternatiftir.³⁴⁸

Araştırmalarımız sonucu ulaştığımız veriler doğrultusunda konu hakkındaki kanaatimizi şöyle ifade edebiliriz:

İslâmî mikro finans en yoksul kesimin ekonomiye dahil edilmesi, ekonomik hareketliliğin artırılması için bir yöntem olması, yoksulluğun giderilmesi, yatırım ve

³⁴⁶ Parlakkaya - Çürük, *Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, 67.

³⁴⁷ Salih, *Sosyal Politika Kurumu Olarak Karz-ı Hasen Sosyal Bankacılık Modeli Önerisi*, 85.

³⁴⁸ Parlakkaya-Çürük, *Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, 73.

kalkınma için teşvik sağlaması, daha İslâmî bir yöntem sunması açısından karz ile birlikte uygulanabilecek önemli bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz.

2.4. KARZ-I HASEN UYGULAMASINA DAİR YENİ BİR TEKLİF

Çalışmamızın bu son bölümünde karz akdine dair araştırdığımız klasik ve güncel kaynaklar ile akdin incelediğimiz güncel modelleri sonucunda zihnimizde oluşan sonuçlarla birlikte bazı tespit ve tekliflerimize yer vermek istedik. Bu bölümde İslâm ekonomisinin teşekkülü ihtiyacı, karz uygulamasının bu anlamda önemi ve uygulanabilirliği için sunduğumuz bazı yeni çözüm önerilerimiz olacaktır. Çalışmamızın semeresi olarak elde ettiğimiz kendi görüşlerimiz ile sunduğumuz bu yeni teklifler ile birlikte dipnotlandırarak verdiğimiz bazı görüşleri de ekledik.

Tüm dünya genelinde hâkim olan yaygın ekonomik anlayışın İslâm'ın belirlediği ekonomiye dair değerler üzerinden icra edilmemesi Müslümanlar için İslâmî değerlere dayalı olarak modern dünyada ekonomik olarak da var olabilmenin kışkacına ve bu sorunsaldan kurtulmak için çözüm arayışına sevk etmiştir. Zira İslâmî ilkeler doğrultusunda siyasi, kültürel, askeri gibi birçok alanda var olabilmek Müslümanlar için özellikle ekonomik alanda kendi değerlerine bağlı kalarak var olabilmeleri ile mümkündür.

Bu sebeple öncelikle İslâm ekonomisi alanında nazari çözüm yolları ve daha sonrasında da bu çözüm yollarının pratiğe dönük bir çözüm bulma çabası sarf edilmiştir. Pek tabidir ki faizsiz ekonomi modelini oluşturabilmek bu çözüm yolları içerisinde en önemli bir yere haizdir.

Üretim ve yatırım önündeki en büyük engel olan faize karşı alternatif olacak finans yöntemleri oluşturulmalıdır. Faiz kışkacından kurtulmak ve faizin sömürsünden kurtularak ekonomiyi büyütmek, İslâm ekonomisinin İslâm hukuk nosyonuna dayalı işlevselliğini artırabilmek için faizi ekonomiden uzaklaştırmanın alternatifleri bulunmalı ve uygulamaya koyulmalıdır.

İşte karz akdi de bu sebeple faize karşı en önemli bir alternatif ve çözüm sayılmaktadır. Zira faizsiz borçlanma ile karz akdinin uygulanması hem birey hem ekonomi açısından faiz kışkacından kurtulabilmenin en önemli çözüm aşamasıdır.

Bu sebeple karz akdinin uygulamasına dair çözüm önerisi olarak sunduğumuz, dünyada ve Türkiye’de faizsiz finans sağlama özellikle de karz akdine kurumsal bir kimlik kazandırabilmek için örneklerini verdiğimiz kurumsal çalışmalar bu yönde artan talebi karşılamak, faizden kaynaklanan sorunlara çözüm getirmek için uygulanabilir alternatif teklifler olabilir. Böylece değerlerimize uygun finans yöntemi oluşturulmakla birlikte kültürümüzde var olan yardımlaşma da kurumsal bir hale getirilip faizsiz bir finans üretebilmenin temeli olan faizsiz borçlanma ile kapitalist sisteme karşı önemli bir adım atılmış olur.

Mali işlemlerle ilgili en çok hükmü ihtiva eden medeni süre Bakara süresi Medine’deki mali yapılanmanın faize karşı hassasiyeti ve karz vurgusu ile Kur’an’ın oluşturduğu İslâm toplumunda vermenin önemi ve haksız iktisabın da kötülüğü bir değer olarak riba ve karz üzerinden vurgulanıp İslâm toplumuna mali yapılanmanın teşekkül sürecinde önemli bir değer olarak benimsetilmektedir.

Ayetlerde zengin fakir arasındaki ilişki teberrua dayalı infak- sadaka, alım - satıma dayalı bey’ ve sömürüye asla dayalı olmaması esası gereği riba yasağının vurgusu ile belirginleştirilmiştir.

Fil suresindeki fillere karşı ebabillerin attığı küçük taşları ekonomi için uyarlısak dev sömürüye karşı karzı, küçük ebabil taşlarına benzetebiliriz. Ya da bire yedi yüz veren buğday başağı gibi küçük vermelerin büyük bir berekete vesile olacağını söyleyebiliriz. Yusuf (a.s.) da kamuya verilen küçük borçlanmalarla 7 yıllık kıtlığa karşı koca toplum için önlemler almıştır.

İnsanların hemen kullanmamak üzere biriktirdiği paraların cari hesap üzerinden ihtiyaca binaen kullanmak üzere saklanıp, korunup, kalan ve alınan miktarlar sürekli hesaplanıp kalanın ihtiyacını karşılamak üzere borç verilerek borçluyu faizci ve tefecilere mecbur etmeyip güzel bir hizmet yapılmış olur.³⁴⁹

Devlet, oluşturacağı kurumsal yapılar ile karz isteyen ihtiyaç sahiplerine gerekli araştırmalar yapılarak ihtiyaçlarına göre tüketime ya da üretime dayalı en azından maişet teminine yönelik faizsiz kredi verebilme sorumluluğunu yüklenmelidir.

³⁴⁹ Karaman, Hayreddin, *Karzı Hasen*, (Yeni Şafak, 11.09.2011), Erişim: 20.10.2019.

Ayrıca karza dayalı bu kurumsal yapıların devamlılığının sağlanması ve karzın iade sürecindeki suiistimalin önlenmesi içinde önlemler alınmalıdır.³⁵⁰

Karz-ı hasenin yaygınlaşması, kurumlarda “karz hesabı” oluşturarak geri ödenmeme riskini aşabilmekle mümkündür. Mesela A şahsı B şahsından karz istese B, kurumdaki “karz hesabına” para yatırıp, A, B’den aldığı *ödünç kullanma belgesi* ile kuruma başvurup, kurum A’ya bir miktar para verip kalan miktarı süresi içinde istediği gibi kullansa borcun ödemesinin belirlendiği bir yıllık süre sonunda ise; A aldığı miktar borç + bir yıllık enflasyon farkını kuruma yatırıp, kurum da bu miktarı+ enflasyon farkı ile B’ye ödediğinde, B yıl sonunda enflasyon farkı eklenerek vermiş olduğu karzı geri almış olur. A yıl sonunda kuruma geri ödeme yapmadığında, kurum elindeki vermediği miktarı ve A’nın ödemediği borcu öz kaynaklarından B’ye öder. B alacağını zamanında geri alır. Borç alan A’nın kuruma borcu devam eder. Kurum da yasal yollarla enflasyon farkıyla ve mahkeme masraflarıyla A’dan borcu tahsil eder. Böylece mukriz süre sonunda alacağını tahsil garantisi içinde alacak ve karz-ı hasen de gerçekleştiği için sevap kazanabilecektir.³⁵¹

Kurumlar da uygulanabilecek karz hesabı ile kurumda bırakılan miktar süresi içinde kurum tarafından kullanılabilir bu sayede kurum yıl sonunda kâr dağıtımı veya faiz ödemesi yapmayacağı bir mevduata sahip olacaktır. Karzın vadesinde ödenmediğinde mukrize borcun öz kaynaklardan ödenmesi olumsuz gibi gözükse de kurumlar yasal yollarla alacağını tahsil edebilecektir.³⁵²

Mukriz için ödemesini güvence altına almak böylece karzın devamlılığını sağlamak için de teminat ve güvenilirliğin desteklenmesi gerekir. İslâm hukukundaki kefafe binnefs ya da kefafe bilmal’ı aktifleştirecek kurumsal bir kişiliğe karz akdinin işlerliği açısından büyük ihtiyaç vardır. Bu yapılanma tüzel bir kişilik olabilir. Devlet, sivil toplum kuruluşları, dernek, vakıf çalışmaları ya da katılım bankaları bünyesinde kara dayalı olmayan bir sistem de oluşturulabilir. Bizim bu çalışma ile vardığımız

³⁵⁰ Mehmet Nerkiz, “*Mezhepler Arası Ve Günümüz Hukukuyla Mukayeseli Olarak Karz Akdi*” (Uşak Üni. Yüksek Lisans Tezi, 2019).

³⁵¹ Ahmet Özdemir, "Tüketim Amaçlı Borçlanmalarda ve İhtiyaçların Karşılmasında Faizsiz Alternatif Çözüm Önerileri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 32 (2018), 25-45.

³⁵² Özdemir, *Tüketim Amaçlı Borçlanmalarda ve İhtiyaçların Karşılmasında Faizsiz Alternatif Çözüm Önerileri*, 25-45.

sonuçta karz için bahsettiğimiz bu güvenceyi de sağlayacak kurumsal yapılanma sırf karz amaçlı ve de devletin destek ve teminatı ile kurulmuş kâra dayalı olmayan müstakil bir yapılanmadır.

Karzda teminatı sağlamak için gerekli yasal alt yapı sağlanmalıdır. Daha çok ferdiliği içeren ve tam olarak karzı karşılamayan tüketim ödöncü sözleşmesinden ziyade Türk kanununda (ticaret ya da borçlar kanunu) ‘müstakil olarak kurumsal karz’ tanımlaması ve hukuki yapılanması oluşturulmalı bu yapı devlet tarafından teminat altına alınmalıdır.

Bu teminat aynı zamanda karzı döndüren miktarı ve sistemin devamlılığını artıracaktır.

Karz-ı hasen için hukuki dayanakları mevcut, yönetim, idare, şubeleri gibi yapılanmalarını oluşturmuş, yardımseverlerin ihtiyaç fazlası paralarını verip ihtiyaç sahiplerine faizsiz borç verileceği gerekli teminatlarla birlikte ödemeye imkânı olanın ödediği, ödemeye imkân bulamayanın ise zekât ya da bağışlarla borcunun ödendiği bir kurum oluşturulabilir.³⁵³

Ayrıca bu kurumun masrafları başlangıçta ilk karz verenlerin karzı ile çıkarılıp, daha sonra da bu kuruma ait ticari bir şirket kurulup masraflar bu şekilde giderilebilir. Hamiyet sahibi Müslüman zenginlerin kurabileceği bu kurumda ihtiyaç kadar ücrete dayalı personel de çalıştırılabilir.³⁵⁴

Devlet güvencesiyle karz güvence fonu uygulaması da ana esas ıleride alınacak hizmetin bedelinin önceden ödenerek bir taraftan para diğer taraftan ise hizmet şeklinde yapılan karşılıklı para mübadelesi olmadığı için faize düşme riski de bulunmadan fona para yatıran kişilere devlet, ıleride verilecek hizmetin kapsamını açıklayan bir sertifika verecektir. Yastık altında tutulan ya da hastalık, ölüm, afet, evlilik ve eğitim giderleri için biriktirilen miktar genel toplamı düşünöldüğünde bir hayli yekûn tutup ekonomiye kazandırılarak ekonomiyi de canlandıracaktır. Fakat akiddeki bilinmezlik, cehalet ve kapalılık giderilip talep edilen hizmet ile devletin

³⁵³ Karaman, *Karzı Hasen*, Erişim: 20.10.2019.

³⁵⁴ Karaman, *Karzı Hasen*, Erişim: 20.10.2019.

sunacağı hizmet arasında tam bir uyum olmalı, tereddüt olmayacak şekilde, akdin kuruluşu esnasında belirlenmelidir.³⁵⁵

Avrupa'daki sosyal bankacılıktan farklı olarak faizsiz borç veren karz-ı hasen sosyal bankacılık modeli, Mit Ghamr'a benzemekle birlikte devlet eliyle uygulanıp, krediler faizsiz olarak misliyle geri alınır ve masraflar devletin tarafından ödenir. Konvansiyonel banka sistemi ile karzı hasen sosyal bankacılık sistemi arasındaki en önemli fark sosyal bankacılık modelinin ekonomik hayatla, ahlaki ve sosyal hayatı bağlamasıdır. Konvansiyonel bankalar ve benzer ekonomik kurumlar batı iktisat teorilerine göre insanı iktisadî bir canlı (homo economicus) olarak görür. Sosyal bankacılık modeli, bu ruhsuz anlayış yerine, ekonomik kalkınma ve toplumsal iyileşmeyi hedef alıp, insana değer veren bir anlayışı benimser.³⁵⁶

Enflasyon baskısı ya da kapitalist sistemde varlık bulabilmenin uzantısı olan sorunların katılım bankalarının faizsiz finans kurumlarında bahsettiğimiz bu kurumsal karz sisteminin uyarlanabilmesinin imkânına nazaran karz kurumunun müstakillen oluşturulması daha mümkün görünmektedir.

Bu minvalde öncelikle üretime dayalı mikro ölçekte aileye ya da küçük ölçekli yatırımcıya ikrazda bulunulabilir. Aile fonlaması ya da kısa vadeli borçlanmalar, kurumların kendine bağlı çalışanlara verdiği ikraz, kooperatif yapılanmalarına verilebilecek ikraz bu açıdan yeni bir karz modeli için örneklikler teşkil edebilir.

Karz akdinin yaygınlık kazanıp devamlılığının artırılması için teberru ve sevap yönü vurgulanmakla birlikte karz vermenin insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkisine de dikkat çekmek gerekir. Nitekim peygamber efendimiz kalp katılığına karşı yetim başı okşamanın insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkisinden bahsetmiştir. İnsanımızın karz vermeye yönelik bilinç ve duyarlılığını artırmak içinde karz akdinin birey ve toplum üzerindeki olumlu manevi etkisini de gündem etmeye ihtiyaç vardır.

³⁵⁵ Özdemir, *Tüketim Amaçlı Borçlanmalarda ve İhtiyaçların Karşılansında Faizsiz Alternatif Çözüm Önerileri*, 25-45.

³⁵⁶ Salih, *Sosyal Politika Kurumu Olarak Karz-ı Hasen Sosyal Bankacılık Modeli Önerisi*, 81.

SONUÇ

Günümüz devletlerinin, halklarına verdikleri en önemli sözlerin başında refah düzeyinin artırılması gelir. Refah düzeyinin artması, adil gelir dağılımı, sosyal eşitlik gibi kavramlar toplumların en çok arzuladıkları ama ulaşılmaması faiz ile ayakta duran sistemler için imkânsız gibi görünen kavramlardır. Tüm sistemin menfaatler üzerine kurulduğu, yardımlaşma, dayanışma, destek olma gibi kavramların yok olmaya yüz tuttuğu, maddiyatçı, çıkarıcı, kapitalist bir düzenin toplumu inşa ettiği bir zamanda insanlık için yegâne çözüm İslâm'dır.

İslâm'ın devlet ve toplum düzenini sağlamak, insanlar arası ilişkileri düzenlemek hususunda koyduğu en önemli kurallardan biri de faizin haram olmasıdır. Faiz ile ilgili nâzil olan Bakara Suresi 275. ve 279. ayetlerde, faiz yiyen kimselerin şeytan çarpmış gibi mezarlarından dirileceği, Allah ve Resulü tarafından faizcilere karşı savaş ilan edildiği belirtilmiştir. Faiz hakkında naslarda birçok yasaklar ve uyarıların olması ve faizin zararlarının bütün bir toplumu etkilemesi nedeniyle belki de buna alternatif olmak üzere İslam'da karz akdi meşru kılınmıştır. Bu kurumun dinî ve dünyevî yaşamın düzeni açısından önemi çok büyüktür. Zira karz akdi bireysel manada ahlâkî ve insanî bakımdan faydaları yanında, kurumsal yönü ile de faizin panzehri mesabesindedir.

Kur'an-ı Kerim'de sadece Allah rızası için ve hiçbir menfaat beklemeden ihtiyaç sahibine borç vermek "*Allah'a borç vermek*" olarak ifade edilmiş ve verilen bu borç karşılığının Allah katında kat kat fazlası ile karşılık göreceği Bakara Suresi 245. ayette müjdelenmiştir.

Naslarda teşvik edilen karz-ı hasen, ilk bakışta daha çok ferdî olarak ifâ edilmesi gereken bir muamele gibi görülürken, yakın tarihe kadar sistemli bir şekilde ve çeşitli kurumlar aracılığıyla da İslâm devletlerinde yaşatıldığı ve toplumda ihtiyaç sahiplerinin bu yapılanmalar aracılığı ile ihtiyaçlarını karşıladıkları bilinmektedir.

Erdemli bir toplum oluşturmak için sadece birkaç kişinin çalışması değil bütün bir toplumun çalışması gereklidir. Böyle bir toplum oluşturulduğu takdirde, toplum içinde zorda kalan ve sıkıntıya düşen birileri olur ise toplum kendiliğinden bu kişilerin yardımına koşacak ve onların ihtiyaçlarını giderecektir. Daha sonrasında da kurumsal

yapılar aracılığı ile de ihtiyaç sahiplerine destek olmak, kredi ihtiyacı olanlara da faize bulaşmadan ihtiyaçlarını gidermek için kredi sağlayacak ve aldıkları krediyi hiçbir fazlalık olmadan misliyle ile ödeyecekleri bir sistem kurulacaktır. Karz akdinin kurumsallaşmasının ahlaki zemini tesis edildikten sonra daha İslami bir ekonomik yapılanmanın da ilk aşaması oluşturulmuş olacaktır.

Karz akdi hakkında farklı mezheplerin görüşleri yanında Türk hukuku ile de mukayesesinin yapıldığı bu araştırmamızda, her iki hukuk sisteminin birleştikleri ve farklılaştıkları yönler de bulunmaktadır. Ulaştığımız birtakım sonuçları şu şekilde zikredebiliriz:

- Karz akdi her iki hukuk sistemi için de rızaya dayalı teberru akitleri içerisinde değerlendirilen tek taraflı feshedilebilir gayri lazım bir akitir.
- Türk hukuku ve İslâm hukukuna göre de mukriz için teberru vermeye ehil olma şartı aranır.
- Akit esnasında koşulan şartlar İslam hukukuna göre muteber değil iken Türk hukukuna göre muteberdir.
- Karza konu olan mahallin mislinin iadesi nizaya mahal bırakmayacak şekilde gerekir.
- Akitte akde konu olan mahallin mülkiyetinin müstakrize devri gerekir. Devirden sonra da müstakriz için karza konu olan mahallin tazmin esaslarının sorumluluğunu yüklenmesi gerekir.

Öte yandan, İslâm iktisadının hayat bulması için İslâm'ın temel ilkelerinden olan adaletli ve İslam ahlakına sahip insan modelinin oluşması ve bu sebeple de Müslümanların gerekli niyet ve çabayı hem bireysel hem de İslâm ülkeleri olarak göstermesi gerekmektedir. Böylece Müslümanlar edilgen bir üyesi oldukları dünya sisteminin etkeni ve kendi değerlerine dayalı bir hayat ve ekonomi anlayışının da mukimi olabileceklerdir.

İslâm iktisadı ferdiyetçi bir anlayışa sahip olmadığı ve toplum yararına da önem verdiği için uygulanabilirliğinin denetim, teşvik ve yaptırımları açısından devlet elinin belirleyici olması ve risk yönetimi, usul ve esasların gerek hukuksal gerek İslam

hukukuna uygunluğu açısından kanuni yönetmelik ve düzenlemelerle denetim ve organizasyonunun sağlanması, yerli ve yabancıların katılım banka şubeleri açmasına ilişkin kurallar ve yönetmelikler, finansman sağlamaya ve uygulamaya yönelik projeler, yatırım ve finansman sağlamaya yönelik politikalar geliştirmesi ve bu bağlamda karz akdinin de kurumsal işlerliğinin devlet gözetiminde uygulanabilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Aynı zamanda ekonomik ve ticari işbirliği konularında İİT tarafından alınmış ve alınacak olan kararların uygulanması, İİT' ye üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğini güçlendirilmesi ve ekonomik ve ticari kapasitelerini arttırmaya yönelik programların hazırlanması ve ortak hareket etmeyi kuvvetlendirecek politikaların oluşturulması ve uluslararası ekonomik ve ticari konuları tartışmak için merkezi forum oluşturulması ve bütün bu faaliyetlerin İİT üzerinden koordine ve merkeziliğinin sağlanması gerekmektedir.

Tüm bu aşamalarla birlikte daha İslâmî bir ekonomik alt yapıdan bahsedebilir ve böylece karz akdinin de daha çok yayılabileceği ve işlevsellik kazanabileceği özellikle kurumsal anlamda ve devlet kontrolüyle uygulamasının denetim ve devamlılığının sağlanacağı bir zeminden bahsedebiliriz.

Bu çalışmamız karz akdi ile ilgili bundan sonraki birçok çalışmaya kaynaklık edeceği gibi tezimizden sonra yapılabilecek bazı akademik çalışmalar için de bazı öneriler sunabiliriz:

-Disiplinler arası karz-ı hasen çalışmaları yapılabilir. İslâm hukuku, işletme, iktisat gibi farklı alanlardan ve konunun pratiğine vakıf sahadan katılımcılarla yapılan istişare, bilimsel toplantı ve çalıştaylar yapılmalı ve bu çalışmalar artırılmalıdır.

-Konunun hem mikro ölçekte hem de makro ölçekte uygulanabilirliği incelenmelidir. Bu sebeple bireyler arasındaki karz uygulamalarından devlet boyutunda hatta devletlerarası karz modelleri oluşturulmalı ve bu modeller geliştirilmelidir.

-Karz akdinin uygulanabileceği tüm modeller için sağlanacak teminat şekilleri de geliştirilmeli bu sebeple gerekli kanuni düzenleme yapılmalı ve akdin uygulanabilirliği açısından gerekli teminat ve teşvik içeren siyasi alt yapı da

sağlanmalıdır. Teminat modelleri ile birlikte bu modellerin sağlanabileceği kanuni ve siyasi alt yapıyı hukuksal düzenlemesi ve uygulanabilirliği açısından inceleyecek akademik çalışmalarda gereklidir.

KAYNAKÇA

- Acar, Abdullah. "Dil ve Medeniyet Bağlamında Bazı “İslam Hukukuna Ait Kavramların Batıya Transferi Konusunda Mülâhazalar". *I. Uluslararası Din Ve İnsan Sempozyumu “Din, Dil ve İletişim” Tebliğler Kitabı*. Eskişehir, 2019.
- AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu, TKBB Yayınları, Yayın No:10, Standart 19, 2015. <https://www.tkbb.org.tr/documents/Yonetmelikler/FAIZSIZ-FINANS-STANDARTLARI.pdf>. (Erişim tarihi: 22.01.2020).
- Ağkan, Faruk. “AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, (2018), 2.
- Akgül, Mehmet Serhat. *Türkiye'nin İslam İş Birliği Teşkilatı İle İlişkileri Ve Ticari Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İletişim Ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Mart 2013.
- Akgündüz, Ahmed. *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı Özel Hukuk-II*, 3 cilt, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2012.
- Akyıldız, Ali. “Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39/7-8, İstanbul: TDV yayınları, 2008.
- Alkış, Alparslan. “İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri”, *Injosos Al-Farabi International Journal on Social Sciences / Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, (2018), 3.
- Apaydın, Yunus. “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24/520-525, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Arslan, Kahraman. “İslam Ülkeleri Arasında İşbirliğine Giden Yolda Yeni Arayışlar”, *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 10, (2014), 21.

Atar, Abdülkadir. “Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 4, (2017).

_____, *XVIII. Yüzyıl’da Yayımlanmış Fetva Mecmualarına Göre Osmanlı’da İktisadî Hayat*, İstanbul: Marmara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2015.

Avcı, Tunahan. *İslam Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Performanslarının Karşılaştırılması Ve Performansları Üzerinde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesi*, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017.

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2006.

Bardakoğlu, Ali. “Hibe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17/421-426, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Behutî, Mansur b. Yunus b. İdris (ö. 1051/1641). *Keşşâfü’l-Ginâ an Metni’l-İknâ*, Beyrut: Alemü’l Kütüb, 1997.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn b. Alî (ö. 458/1066), *es-Sünenü’l-Kübrâ*, 3. baskı Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003.

Bilmen, Ömer Nasuhi, (1883-971) *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 8 cilt, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Camiu’s-Sahih*, İstanbul, 1981.

Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Hammad, (ö. 400/1009) *Kitabu’s-Sihah Tacu’l-Lüga ve Sihahu’l-Arabiyye*, Beyrut: Darul İlmü lil-melayin, 4. Basım, 1990.

Çeker, Orhan, *Fıkah Dersleri*, Konya: Damla Matbaacılık, 10. Basım, 2018.

_____, “Mecelle’de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz”, Konya: *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1994).

- _____ Mecelle’de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz, *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan (Sempozyum: 9-11 Haziran 1995)*, Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Çizakça Murat. *Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel Ve Ekonomik Boyutları*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2000, (www.tusev.org.tr).
- Çürük, Suna Akten. *İslami Finansın Türkiyedeki Gelişimi, Mevcut Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*, Konya: Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı Doktora Tezi, 2013.
- Döndüren, Hamdi, Para Vakıfları, *Altınoluk Dergisi*, 53, (1990).
- _____ *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, İstanbul: Erkam Yayınevi, 1993.
- _____ Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübeleri. Bursa: *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2008), 1.
- Duman, Ali. “Sadaka” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 35/383-384 İstanbul, TDV yayınları, 2008.
- Durmuş Abdullah vd. “Türkiye’de İslam İktisadı ve Finansı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 3/25-26, (2015)
- Durmuş, Abdullah. “Fıkıhta Karz Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16, (2010).
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî(ö. 275/889). *Kitâbü’s-Sünen*, Beyrût: Müessesetü’r-Reyyân, 3. Basım, 2004.
- Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Ali b. El-Müsenna et-Temimi el-Mevsilî. (ö. 307/919) *Müsnedü Ebi Ya’la el-Mevsilî*, Beyrut: Daru’l Me’mun li’t-Türas, 1986.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat. 2005.
- Gel, Mehmet. “Kanûnî’nin Para Vakfı Yasağını Kaldıran 1548 Tarihli ‘Hükm-i Şerîf’ nin Yeni Bir Nüshası”, *Gazi Akademik Dergisi*, 4:7, (2010).

- Gezgin, Yusuf Erdem. *Fıkhi Açıdan Altın Mübadele İşlemleri*, Konya: Necmettin Erbakan Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Bilim Dalı Doktora Tezi, 2019.
- Gözübenli, Beşir. “Âriyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 3/379-380, İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- _____, “İslam Borçlar Hukukuna Göre Kredi İşlemlerinde Cari Olan Riba”, *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya: Kombad Yay. 1997.
- Günay, Hacı Mehmet. “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 42/479-486, İstanbul: TDV yayınları, 2012.
- Gürbüz, Mehmet, *İslam Hukuku Açısından Altın Bankacılığı*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Hammad, Nezhir. *İktisadi Fıkıh Terimleri*, İstanbul: İz Yayınları. 1996.
- Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ali (ö. 1101/1690). *el-Haraşî ‘ale’l-Muhtasarı Celîl*, Bulak-Mısır: el-Matba‘atü’l-Kübrâ el-Emîriyye 1317 h.
- Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Abdirrahman (ö.1088/1677), *ed-Dürrü’l-Muhtâr Şerhi Tenvîri’l-Ebsâr ve Câmi‘i’l-Bihâr*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2002.
- İbn Abidin, Muhammed b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dımeşki (ö. 1252/1836). *Reddü’l-Muhtar ale’d-Dürri’l-Muhtar*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984.
- İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekr Abdullah, (ö. 235/849) *el-Musannef*, Kahire: el Fârûku’l Hadîsiyye lit-Tıbbâ’ati ven’Neşr, 2008.
- İbn Hacer el Askalanî, Ebu’l Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali b Muhammed(ö. 852/1449). *Telhîsü’l-Habir*, Müessesetü Kurtuba, 1995.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b Ahmed b Sa’id (ö. 456/1064). *el-Muhallâ*, Mısır: İdâretü’t-Tabâ’ati’l Münîriyye, 1350 h.

- İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö. 861/1457). *Şerhu Fethü'l-Kadîr 'ala'l-Hidâyeti Şerhi Bidâyeti'l- Mübtedî*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, Riyad: Daru Alemil Kütüb, 3. Basım, 1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887), *es-Sünen*, Tahkik edenler: Şuayb Arnavut, Muhammed Kâmil Karabelli ve Ahmed Berhûm, Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Ebu'l Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem (ö. 711/1311). *Lisânu'l-Arab*, Beyrut:Daru's-Sadr, 2003.
- İbn Münzîr, Ebu Bekir Muhammed b İbrahim en-Nîsâbü'rî, (ö. 318/931). *El-İcmâ'*, Birleşik Arap Emirlikleri: Mektebetül Furkan, 2. Basım, 1999.
- İbn Şâs, Celaluddin Abdullah b. Necm, (ö. 616/1219), *Ikdü'l Cevâhiri's-Semine fî Mezhebi âlimi'l-Medine*, Beyrut: Daru'l Garbi'l İslami, 2003.
- İmrânî, Ebul Hüseyin Yahya b. Ebi'l Hayr, (ö. 558/1163), *el-Beyân fî Mezhebi İmam Şafî*, Beyrut: Daru'l minhac, 2000.
- İbrahim Mustafa, Ahmet Hasan Zeyyat, Hamit Abdülkadir, Muhammed Ali Neccar, *Mucemu'l-Vasıt*, Kahire: Dar'ud-Dave, 1961.
- Kadri Paşa, Muhammed, (ö. 1306/1888), *Kitabu Mürşidi'l Hayran İla Marifeti Ahvali'l-İnsan fî'l-Muamelati's-Şer'iyye*, Mısır: el-Matbaatül Kübra Emiriyye, 2. basım, 1308.
- Kallek, Cengiz. 'Süftece', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 38/19, İstanbul TDV yayınları, 2010.
- Karafi, Şihabuddin Ahmed b. İdris, (684/1285), *ez-Zehîra*, Beyrut: Daru'l Garbi'l İslami, 1994.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3 cilt, İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- _____ Karzı Hasen, Yeni Şafak Gazetesi, 11.09.2011, www.yenisafak.com.tr. Erişim 20.10.2019.

- _____ Vade Farkı, *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya: Kombad Yayınları, 1997.
- Kâsânî, Ebu Bekr Alâuddin bin Mes'ud bin Ahmed (ö. 587/1191). *Bedâ'i'u's- Sanâ'i fi Tertîbi 'ş- Şer'ai*, 7 cilt, Beyrut: Darul Kütübi'l İlmiyye, 2002.
- Kaya, Süleyman, *XVIII y.y. Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, 2007.
- Kayahan, Cantürk- Görkaş, İrfan. "Osmanlı Dönemi Bölgesel Kalkınmanın Finansman Aracı Olarak Para Vakıflarının Kullanımı". *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, İstanbul, 44, (2009).
- Kayahan, Cantürk, Görkaş, İrfan, Önk, Halime, "Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması", *Avrasya Özel Sayısı, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016.
- Kurt, Ekrem, *Tüketim Ödincü Sözleşmesi – Karz Akdi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Kurt, İsmail, "Osmanlı'da Para Vakıfları ve Ekonomik Hayat". *Sivil Toplum Dergisi: İstanbul*, 19, (2007).
- _____ *Para Vakıfları – Nazariyat ve Tatbikat*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Kızılkaya, Necmeddin, "Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fıkhi İşleyişi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 20, (2012), 135-150.
- Mannan, Muhammed Abdul, *İslam Ekonomisi Teori Ve Pratik*, çev. Bahri Zengin - Tefik Ömeroğlu, İstanbul, 4. Basım, 1980.
- Merğînânî, Ebu'l Hasan, Burhanuddin Ali b Ebi Bekr b Abdilcelil (ö. 593/1197). *el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedi*, İstanbul: Eda Neşriyat, son baskı, 1991.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (ö. 683/1284). *El-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*, Beyrut: Dâru'l-Marife. 1975.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî (ö. 261/875). *Sahîhu Müslim*, 4 cilt, Beyrut: 1991.

- Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûs'l-Muhît Tercümesi*, (ö. 1820) İstanbul: Matbaa-i Amire, h.1305.
- Nerkiz, Mehmet, '*Mezhepler Arası Ve Günümüz Hukukuyla Mukayeseli Olarak Karz Akdi*', Uşak Üni. Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b Şeref, (ö. 676/1277), *el-Minhacü Şerhu Sahih-i Müslim*, Kahire: el-Matbaatü'l Mısriyye, 1930.
- Okur, Kâşif Hamdi, "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebüssuûd Efendi'nin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4:7-8, (2005).
- Özcan Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Özdemir, Ahmet, "Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1, (2012).
- _____ "Tüketim Amaçlı Borçlanmalarda ve İhtiyaçların Karşılmasında Faizsiz Alternatif Çözüm Önerileri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 32, (2018).
- Özdemir, Mücahid. *Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme, Karzı Hasenin Kurumsallaşması*, İstanbul: Ensar yayınları, 2019.
- Özen, Şükrü. "Kemalpaşazâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 25/245-247, İstanbul: TDV yayınları, 2002.
- Özönder, Hasan. "Türk Mahallelerinde Sadaka Taşlarının Yeri ve Önemi" *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 2, (2000).
- Öztürk, Nazif. "Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11/521-524, İstanbul: TDV yayınları, 2002.
- Parlakkaya, Raif, Çürük Suna, "Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 2, (2015).

- Remlî, Şemseddin (ö. 1004/1596). *Nihayetü'l-Muhtâc*, Beyrut: 1404/1984.
- Sabık, Seyyid (1915-2000). *Fıkhu's-Sunne*, 3 cilt, Beyrut: 1971.
- Sadr, Muhammed Bakır, (1935-1980), *İslam Ekonomi Doktrini*, 2 cilt, İstanbul: Hicret Yayınevi, 1979.
- Sahnûn, Said et-Tenuhî (ö. 240/854). *el-Müdevvenetü'l-Kübra li'l-İmam Malik b. Enes*, Beyrut: Darül Kütübü'l İlmiyye, 1994.
- Salih, Cengizhan, *Sosyal Politika Kurumu Olarak Karz-ı Hasen Sosyal Bankacılık Modeli Önerisi*, İstanbul Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Serahsî, Ebu Bekr Şemsül Eimme Muhammed b Ebi Sehl Ahmed, (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut: Daru'l Marife, 1989.
- Sevim, Nidayi, *Medeniyetimizde Toplumsal Dayanışma ve Sadaka Taşları*. İstanbul: Kitap Dostu Yayınları. 2011.
- Şafî, Ebu Abdillâh Muhammed b İdris b Abbas, (ö. 204/820), *el-Ümm*, Daru'l Vefa, 2001.
- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa el-Lahmî el-Ğırnâtî (ö. 790/1388), *el-Muvâfakât fi usûli's-şerî'a*, (şerh ve tahrîc: Abdullah Dırâz), 4 cilt, Beyrut: 1991.
- Şener, Mehmet, "İslâm Hukukunda Karz-ı Hasen" İzmir: *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1989).
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan, (ö. 189/805). *Siyer-i Kebir İslam Devletler Hukuku*, trc. M. Said Şimşek - İbrahim Sarmış, İstanbul: Evs yayınevi, 1980.
- Şirâzî, Ebu İshak İbrahim b Ali b Yusuf, (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fi Fıkhi'l-İmami's-Şafî*, Beyrut: Darul Kütübül İlmiyye, 1995.
- Şirbinî, Şemsuddin Muhammed b. El-Hatib. (ö. 977/1570), *Muğni'l-Muhtac ila Marifeti Ma'ani Elfazi'l-Minhâc*. Beyrut: Daru'l Marife, 1998.
- Tabakoğlu Ahmet, Gayb İnancının Ekonomik Hayata Yansımaları. *İslam İktisadı Toplu Makaleler II*, İstanbul: Kitabevi, 2005.

- Tunçomağ, Kenan, *Türk Borçlar Hukuku*, İstanbul, 1976.
- Türkoğlu, İrfan, “Osmanlı Devleti’nde Para Vakıflarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18/2, (2003).
- Uluslararası Mecelle Sempozyumu*, Türkiye Adalet Akademisi, Türkçe Tebliğleri Elektronik Kitabı, Bursa, 25-27 Ekim 2017.
- Uluslararası İslami Finans Ve Katılım Bankacılığı, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara 2017. <https://www.asbu.edu.tr>files> (Erişim : 20.03.2020)
- Ünver, Süheyl. “Sadaka Taşları”. Hayat Tarih Mecmuası, 2, (1967).
- Yavuz, Erhan. *XVI. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Ekonomisinin Finansmanında Vakıfların Rolü*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi, 2007.
- Yedi yıldız, Bahaeddin. “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 42/479-486, İstanbul: TDV yayınları, 2012.
- Yüzbaşıoğlu, Nuray. ‘*Proje Finansmanında Faizsiz Finansman Yöntemleri Ve Araçları*’, Türk Hava Kurumu Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Yıldırım, Celal. *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Konya: Uysal Yayınevi, ty.
- Yıldırım, Mustafa. “Vedâ” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42/596-598, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Yıldız, İshak. “*Faizsiz Finans Araçlarının Türkiye’deki Uygulamaları ve Mevcut Sorunlara Çözüm Önerileri*”, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed (ö. 1999). *el-Medhalü'l-Fıkhıyyü'l-Âmm*, 2. basım, Dımaşk: Daru'l-Kalem, 2004.
- Zeydan, Abdülkerim, (ö. 2014), *el-Medhal li'd-Diraseti Şeriatı'l-İslamiyye*, Beyrut: Müessesetür Risale, 2013.
- Zuhaylî, Vehbe, (1932-2015), *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Efe vd. İstanbul: Risale Yayınları, 1991.

<https://www.mevzuat.gov.tr>, 6098 sayılı TBK, erişim tarihi: 18.01.2020.

www.mevzuat.gov.tr, Maliye Bakanlığı 320,323,324 nolu tebliğleri, erişim tarihi: 18.01.2020.

www.al-maktaba.org

www.iifa-aifi.org (Mecmeul Fıkhul İslami ed Düveli)

<http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/baskan-haber/karz-i-hasen-sandigi>, erişim tarihi: 20.01.2020.

<http://www.musiad.org.tr/uploads/sosyal-sorumluluk/karz-i-hasen>, erişim tarihi: 01.05.2020.

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/958/altininkarz-borc-verilmesi-caiz-midir->, Erişim tarihi: 08.05.2020.

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

Öz Geçmiş

7 Mayıs 1983 yılında Konya’da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Konya’da tamamladı. 2017 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2017 yılında Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Hukukunda yüksek lisans eğitimine başladı ve halen bu üniversitede öğrenci olarak devam etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

